

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΩΝ»

Ο βιοπολιτικός ρόλος της ψυχολογίας στο μεταναστευτικό ζήτημα:

απαιτήσεις, συγκρούσεις, ψυχοπολιτική.

Μια ερμηνευτική φαινομενολογική ανάλυση στο λόγο ψυχολόγων

εργαζομένων σε Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις στην Ελλάδα.

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Αφροδίτη Καψάλη

Αθήνα, 2021

Τριμελής Επιτροπή

Προδρομίτης Γεράσιμος, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Χαντζή Αλεξάνδρα, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Χρυσοχόου Ξένια, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (επιβλέπουσα)

Copyright © Αφροδίτη Καψάλη, 2021

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Περιεχόμενα

1.Εισαγωγή	5
2.Βιβλιογραφική Ανασκόπηση	9
Θεωρητικό περίγραμμα έρευνας	9
Σύντομη ιστορική αναδρομή.....	10
Βιοπολιτική/ Ψυχοπολιτική.....	12
Ψυχολογιοποίηση	14
Ψυχοεκπαίδευση- Ψυχολογικές Πρώτες Βοήθειες (PFA)	15
Διττή αφοσίωση (Dual Loyalty)	16
Η ρητορική του τραύματος	17
Παρούσα Έρευνα	19
3.Μεθοδολογία.....	20
Ο ερευνητικός στόχος της μελέτης και οι μεθοδολογικοί της άξονες.	20
Συμμετέχοντες.....	22
Ημι-δομημένες συνεντεύξεις.....	24
Οδηγός Συνέντευξης	26
Πιλοτική Συνέντευξη	27
Συλλογή/ παραγωγή δεδομένων.....	28
Απομαγνητοφώνηση / μεταγραφή συνεντεύξεων.....	28
Μέθοδος ανάλυσης	29
Ερμηνευτική Φαινομενολογική ανάλυση.....	30
Κοινωνικές αναπαραστάσεις.....	32
Αναστοχαστικότητα.....	33
4.Ανάλυση Θεμάτων.....	34

Θεματική 1: ο ψυχολόγος ως ειδικός ψυχικής υγείας.....	35
α) Συμβουλευτική υποστήριξη	36
β) Ψυχολογικές Πρώτες Βοήθειες	38
γ) Ιατρικοποιημένος ρόλος	40
Θεματική 2: ο ψυχολόγος ως διαδικαστικός/ διαχειριστικός ρόλος.	45
α) Διεκπεραίωση γραφειοκρατικών ζητημάτων.....	46
β) Διαχείριση κρίσεων/ εντάσεων.....	49
γ) Ψυχοεκπαίδευση.....	54
Θεματική 3: Ο ψυχολόγος ως φορέας εξουσίας	55
α) Αστυνομική λειτουργία / ανακριτικές διαδικασίες.....	56
β) Επιτήρηση σε ξενώνες και δομές φιλοξενίας	59
γ) Πιστοποίηση ευαλωτότητας/ εισηγήσεις	61
Χαρακτηριστικά Συγκρούσεων.....	63
Τρόποι διαχείρισης συγκρούσεων.....	65
5.Συμπεράσματα	69
Βιβλιογραφικές Αναφορές.....	72
Παράρτημα Α.....	85
Παράρτημα Β.....	86
Παράρτημα Γ	88
Παράρτημα Δ.....	89

Περίληψη

Εκκινώντας από μια κριτική ανασκόπηση της βιβλιογραφίας που συνδέει την ψυχολογία με μηχανισμούς ελέγχου και επιτήρησης, η ανα χείρας έρευνα εξετάζει το βιοπολιτικό ρόλο της ψυχολογίας και των ψυχολόγων στην επονομαζόμενη μεταναστευτική κρίση στην Ελλάδα από το 2015 και έπειτα. Για τη συλλογή πληροφοριών χρησιμοποιήθηκαν ημιδομημένες συνεντεύξεις σε 8 εργαζόμενους ψυχολόγους σε ΜΚΟ και διάφορους φορείς που δραστηριοποιούνται στην ανθρωπιστική ανταπόκριση. Ως μέθοδος ανάλυσης του υλικού των συνεντεύξεων χρησιμοποιήθηκε η Ερμηνευτική Φαινομενολογική Ανάλυση. Από την ανάλυση προέκυψαν τρεις βασικές θεματικές οι οποίες εμπεριείχαν τρία υποθέματα η κάθε μία. Πιο συγκεκριμένα αυτά είναι, ο ψυχολόγος ως: 1) ειδικός ψυχικής υγείας, 2) ως διαμεσολαβητικός/διαδικαστικός ρόλος και 3) ως φορέας εξουσίας. Η ανάλυση του υλικού των συνεντεύξεων διαφώτισε σημαντικές και ποικίλες συγκρούσεις που σχετίζονται με την αναπαράσταση του ψυχολόγου, τόσο από τους ίδιους τους εργαζόμενους όσο και από τους πρόσφυγες αλλά και με απαιτήσεις της εργοδοσίας. Η σύγκρουση ομαδοποιήθηκε και αναλύθηκε ως διαπροσωπική (κώδικας δεοντολογίας & ρόλος ψυχολόγου), ενδο-οργανωσιακή (ανάμεσα σε συναδέλφους & εργοδοσία) και σε εξω-οργανωσιακή (απαιτήσεις ωφελούμενων). Ως βασικό συμπέρασμα της έρευνας προέκυψε ότι ο ρόλος της ψυχολογίας επανορίζεται και μεταβάλλεται ανάλογα με τις απαιτήσεις της εργοδοσίας και τη πολιτική ατζέντα και πως οι ψυχολόγοι καλούνται στη καθημερινή τους πρακτική να εμπλακούν σε τεχνικές διαχείρισης και ελέγχου του προσφυγικού πληθυσμού.

Λέξεις κλειδιά: μεταναστευτικό, βιοπολιτική, ψυχοπολιτική, ψυχοεκπαίδευση, ψυχολογιοποίηση, κοινωνική αναπαράσταση, κριτική έρευνα

Abstract

Starting from a critical literature review that connects psychology with control and surveillance mechanisms, this research examines the biopolitical role of psychology and psychologists in the so-called immigration crisis in Greece from 2015 onwards. Semi-structured interviews with 8 active working psychologists in NGOs and various actors in the humanitarian response were used for data collection. Interpretive Phenomenological Analysis was served as a method of analyzing the interviews' material. The analysis produced three main contents with three sub-themes each. More specifically these are the psychologist as: 1) a mental health specialist, 2) as a mediating / procedural actor and 3) as an agent of power. The interviews' material analysis shed light on important and varied conflicts related to the representation of the psychologist, both by the employees themselves and by the refugees, but also related to the demands of the employer. Conflict was grouped and analyzed as interpersonal (code of conduct & role of psychologist), intra-organizational (among colleagues & employer) and extra-organizational (requirements of beneficiaries). Research's main conclusion is that the role of psychology is redefined and varied according to the requirements of the employer as well as the political agenda, and that psychologists are asked in their daily practice to engage in techniques of management and control of the refugee population.

Keywords: refugees, crisis, biopolitics, psychopolitics, psychoeducation, psychologisation, social representation, critical research

1.Εισαγωγή

Η μαζική αύξηση των προσφυγικών ροών προς την Ευρώπη, από ασιατικές και αφρικανικές χώρες, που παρατηρήθηκε από την άνοιξη του 2015 στην Ελλάδα και άλλες πύλες εισόδου, είχε ως συνέπεια τη λήψη πανευρωπαϊκών μέτρων «εκτάκτου ανάγκης» για τη διαχείριση αυτού που στην επίσημη γλώσσα αναφερόταν ως «προσφυγική κρίση». (Fernandez-Huertas Moraga & Rapoport, 2015). Ο όρος, όπως αυτός επικράτησε για περιγραφή του φαινομένου στον δημόσιο λόγο, αποτελεί κυρίως μια ιδεολογική προσέγγιση και μια κοινωνική πολιτική τοποθέτηση, παρά μία απτή πραγματικότητα (Σπυροπούλου & Χριστόπουλος, 2016): με άρρητους συμβολισμούς που ενισχύουν τις υπάρχουσες πολιτικές διαχείρισης πληθυσμών (Guild και συν., 2015), εστιάζοντας στον έλεγχο των συνόρων (Mezzadra & Neilson, 2013), καθώς υποδηλώνει ότι η Ευρώπη κλήθηκε να αντιμετωπίσει -όντας ανέτοιμη- τις ανεξέλεγκτες ροές πληθυσμών, γεγονός που μεταθέτει το βάρος της διαχείρισης σε χώρες πρώτης εισόδου (Valenta και συν., 2019), όπως η Ελλάδα.

Πυλώνας διαχείρισης της κρίσης αυτής αναδείχθηκε η πολυεπίπεδη εμπλοκή μη κυβερνητικών οργανώσεων (εφεξής και ως ΜΚΟ), διεθνών οργανισμών και λοιπών (κρατικών και μη) φορέων και θεσμικών οργάνων, καθώς είναι αυτοί που κλήθηκαν να φέρουν εις πέρας την υλοποίηση πολιτικών που έχει ενσωματώσει το εκάστοτε κράτος. Η έννοια της ανθρωπιστικής διακυβέρνησης¹ (Mavelli, 2017), εντοπίζεται όλο και περισσότερο σε κριτικές μελέτες και περιγράφει τη τρέχουσα κατάσταση του φαινομένου. Δηλαδή, την ταυτόχρονη αλλά και αντιφατική ανάπτυξη του ανθρωπισμού και της ελεγχόμενης διαχείρισης «επισφαλών ζωνών», όπως αναπαρίστανται και αντιμετωπίζονται οι πρόσφυγες στον ανθρωπιστικό τομέα, χρησιμοποιώντας την έννοια της βιοπολιτικής, για να διερευνήσει πώς η κυρίαρχη εξουσία ή το κράτος διαφοροποιούν και διέπουν τη ζωή των κινητών πληθυσμών αλλά και ως αναλυτική μέθοδο εξήγησης του φαινομένου (Wiertz, 2020).

¹ Βλ. Mavelli, 2017, & Schmalz, 2020. για μια αναλυτική περιγραφή του όρου «humanitarian government»

Τη τελευταία δεκαετία μπορεί να παρατηρηθεί μια μετατόπιση της εστίασης από τον έλεγχο της «γυμνής ζωής» (Αγκάμπεν, 2015) προς μία έμφαση στον ψυχισμό των προσφύγων, στις ψυχολογικές επιπτώσεις του εκτοπισμού, στο επερχόμενο τραύμα (Bistoën, 2016; De Deckker, 2018; De Vos, 2011) και στη διαχείρισή του. Η ψυχική υγεία που κάποτε θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε πως απουσίαζε από τις προτεραιότητες της προσφοράς υπηρεσιών υγείας στο πλαίσιο της ανθρωπιστικής ανταπόκρισης, τις τελευταίες δύο δεκαετίες έχει αναδειχτεί σε κομβικής σημασίας έννοια, και ο τομέας της ψυχοκοινωνικής υποστήριξης (MHPSS)² σε ανθρωπιστικές καταστάσεις εκτάκτου ανάγκης (Ager, 1999), σήμερα φαίνεται να έχει καθιερωθεί και να παρουσιάζεται ως βασική συνιστώσα στην διαμόρφωση της ψυχοκοινωνικής ευημερίας των πληττόμενων πληθυσμών.

Ο λεγόμενος ψυχολογικός ανθρωπισμός³ ως βασική παράμετρος στο τομέα της ανθρωπιστικής ανταπόκρισης (Mollica και συν., 2004), μαρτυρά την ενεργό εμπλοκή της ψυχολογίας ως επιστήμη και πρακτική στο πεδίο του μεταναστευτικού, ενώ οι ψυχολόγοι και οι εργαζόμενοι ψυχικής υγείας αποτελούν πλέον αξιοσημείωτο ποσοστό του δυναμικού των ανθρωπιστικών οργανώσεων. Η ανάγκη παροχής ψυχοκοινωνικής υποστήριξης στο προσφυγικό πληθυσμό, εντοπίζεται από πολλούς ερευνητές (McCall & Salama, 1999; Putman και συν., 2009; Ager, 1999), παρ' όλα αυτά οι έρευνες σχετικά με το πώς επιδρά η ψυχολογία στη διαχείριση του ζητήματος, πως επηρεάζει τόσο τον πληγέντα πληθυσμό, όσο και τους εργαζομένους, αλλά και την όλη εικόνα της ανθρωπιστικής ανταπόκρισης και προσφυγικής διαχείρισης, είναι λιγοστές.

Η παρούσα ποιοτική μελέτη αποτελεί μια προσπάθεια να διαφωτιστούν μερικές πτυχές που αφορούν στην συμμετοχή των ψυχολόγων στο πλαίσιο του λεγόμενου μεταναστευτικού. Αντλώντας στοιχεία μέσω ημιδομημένων συνεντεύξεων με ψυχολόγους που εργάζονται σε camps, δομές ανηλίκων, ξενοδοχεία προσφύγων και κέντρα πρώτης υποδοχής, και προβαίνοντας σε θεματική και φαινομενολογική ερμηνευτική ανάλυση

² Πρόκειται για τα αρχικά του όρου Mental Health and Psycho-Social Support με τον οποίο γίνεται συνήθως αναφορά στη παροχή προγραμμάτων στήριξης ψυχικής υγείας

³ Βλ. Lefkowitz, 2012 για μια συνοπτική συζήτηση πάνω στον ορισμό και περιγραφή των επιδράσεων στην παροχή ψυχολογικής υποστήριξης στον ανθρωπιστικό τομέα.

αυτού του υλικού, αυτό που επιχειρείται είναι η διερεύνηση των πολλαπλών εννοιολογήσεων του ρόλου των ψυχολόγων εντός αυτών των δομών, των πολυδιάστατων συγκρούσεων που προκύπτουν, και των κοινωνικών αναπαραστάσεων που συνδέονται με τα προαναφερθέντα.

2.Βιβλιογραφική Ανασκόπηση

Θεωρητικό περίγραμμα έρευνας

Το εν λόγω κεφάλαιο εστιάζει στη θεωρητική βάση πάνω στην οποία εδράζεται η παρούσα έρευνα, και στην συνακόλουθη παρουσίαση μιας πληθώρας αλληλένδετων κεντρικών προβληματικών που σχετίζονται με τη παρέμβαση της ψυχολογίας ως επιστήμη και πρακτική στη διαχείριση αυτού που σήμερα έχει επονομαστεί ως προσφυγικό ζήτημα. Πιο συγκεκριμένα εγχειρείται μια σχέση/σύνδεση της ψυχολογίας με το πολιτικό, εκθέτοντας διαφορετικές εκφράσεις και πτυχές της σχέσης των δύο, εντός του πλαισίου του προσφυγικού. Είναι ενδεικτικά της σχέσης του πολιτικού και της ψυχολογίας στο εν λόγω πλαίσιο, τα όσα αναφέρει ο Duffield (2004, σ.16).

Τι καθοδηγεί και τι τροφοδοτεί τον εργαζόμενο ψυχικής υγείας, αν όχι η παραγωγή συναισθημάτων, η ενίσχυση της ανθεκτικότητας, η διαχείριση του τραύματος, η προσπάθεια απελευθέρωσης φυλετικών προκαταλήψεων, τα όμορφα δάκρυα? Η εικόνα που επιβάλλεται εδώ είναι αυτή του ανθρωπιστικού εργάτη που απομακρυσμένος από τα πεδία της μάχης, κατακλύζει τους χώρους φιλοξενίας μεταναστών, αναζητώντας «υποκειμενικότητα». Αυτός που προσκαλεί τους πληγέντες ανθρώπους και τους φέρνει μαζί του σε μια σκηνή για να τους υποβάλλει σε κάποιο θεραπευτικό πρόγραμμα μέσω του οποίου μπορεί να αναπαραχθεί η ψυχολογία. Πρόκειται για μια μάλλον ενοχλητική εικόνα στην οποία «οι καλύτεροι άνθρωποι - οι ιδεαλιστές, οι επαναστάτες και οι πιο ενθουσιώδεις»,

προσπαθώντας να ξεφύγουν από το στενό «γυλέκο» της δυτικής απο-ιδεολογικοποιημένης ζωής, παγιδεύονται, για να χρησιμοποιήσουμε τη φράση του Αγκάμπεν, στην παραγωγή γυμνής ζωής. Επομένως, διατηρούν «μια μυστική αλληλεγγύη με τις ίδιες τις δυνάμεις που πρέπει να πολεμήσουν» (Duffield, 2004).

Σύντομη ιστορική αναδρομή

Οι ρίζες του τρέχοντος παγκόσμιου ανθρωπιστικού καθεστώτος μπορούν να εντοπιστούν στην περίοδο αμέσως μετά τον Β 'Παγκόσμιο Πόλεμο. Η ανθρωπιστική ανταπόκριση σε φυσικές καταστροφές, συμβάντα πολέμου κ.λπ. ξεκίνησε ως στενά συνδεδεμένη με παροχή ιατρικής βοήθειας έκτακτης ανάγκης και κάλυψη βασικών τροφίμων σε πληγέντες· ενώ ανά τα χρόνια επεκτάθηκε σταθερά, με σκοπό την αντιμετώπιση ευρύτερων ζητημάτων που υποστηρίζουν την ψυχοκοινωνική και οικονομική ανάπτυξη των κοινοτήτων που έχουν πληγεί (Smillie & Helmich, 1999). Καθώς διευρύνθηκε η αποστολή των ανθρωπιστικών οργανισμών - και η πολυπλοκότητα των καθηκόντων που κλήθηκαν να αναλάβουν- οι ανθρωπιστικές υπηρεσίες έγιναν όλο και πιο επαγγελματικά καταρτισμένες στις εργασιακές τους πρακτικές (Walker και συν., 2010).

Οι μη κυβερνητικές οργανώσεις (εφεξής και ΜΚΟ) έχουν μακρά ιστορία παροχής μιας σειράς υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας στην κοινότητα, τόσο σε τοπικό επίπεδο όσο και διεθνώς (Waniak-Michalak, 2014). Τις τελευταίες τρεις δεκαετίες παρατηρείται έντονα μια αλλαγή αναφορικά με τον πυρήνα των δράσεων των ανθρωπιστικών οργανώσεων, με διεθνείς οργανισμούς και μη κυβερνητικές οργανώσεις να στρέφονται σε μια πιο «καταρτισμένη-εξειδικευμένη» κατεύθυνση όσο αφορά στους επαγγελματίες πεδίου (Hilferty και συν., 2010). Η συμμετοχή ψυχολόγων σε ανθρωπιστικές αποστολές αποτελεί ένα σχετικά καινούριο φαινόμενο, αφού στα τέλη της δεκαετίας του 90' προσλήφθηκαν για πρώτη φορά συστηματικά εργαζόμενοι ψυχικής υγείας στο τομέα της ανθρωπιστικής βοήθειας.

Ως συνέπεια, ο εθελοντισμός (voluntarism) που αποτελούσε ιδεολογικό στήριγμα και βασική παράμετρο της ανθρωπιστικής ανταπόκρισης, έχει σταδιακά εκτοπιστεί – χωρίς

να έχει εξαφανιστεί εντελώς- από τον επαγγελματισμό (professionalism), ως το κυρίαρχο σύστημα αξιών των ανθρωπιστικών οργανώσεων· και είναι πλέον σκόπιμο, να μιλάμε για τον ανθρωπιστικό κόσμο ως μια διακριτή «βιομηχανία» (Zetter, 1999) με καθορισμένους, στόχους, μεθόδους και προσδιορισμένες υπηρεσίες. Μια βιομηχανία που βρίσκεται σε στενή σχέση με τον κόσμο της πολιτικής και των διεθνών σχέσεων (De Vos, 2012).

Ενώ οι ανθρωπιστικές υπηρεσίες σήμερα πρόδηλα αναζητούν την ανακούφιση από τα βάσανα και τη στήριξη σε πληθυσμούς που βρίσκονται σε κρίση, μεγάλο μέρος της βοήθειάς τους προσανατολίζεται σε πιο μακροπρόθεσμους αναπτυξιακούς στόχους και αντικατοπτρίζει (δια)κυβερνητικές πολιτικές σε σχέση με θέματα όπως η εξάλειψη της φτώχειας, η διακυβέρνηση, η ισότητα των φύλων και η βιώσιμη ανάπτυξη (Beigbeder, 1991). Έτσι, παρόλο που η ανθρωπιστική εργασία διατηρεί τα θεμέλια της φιλανθρωπικής υποστήριξης, το εύρος και η πολυπλοκότητα των ανθρωπιστικών δραστηριοτήτων έχει αυξηθεί για να αποκτήσει μια πραγματικά παγκόσμια σημασία όσον αφορά στην οικονομική ανάπτυξη, την περιφερειακή ασφάλεια και τις διεθνείς σχέσεις (De Lauri, 2014). Όπως αναφέρει ο Μπιλανάκης οι οργανώσεις που δραστηριοποιούνται στην ανθρωπιστική ανταπόκριση δεν είναι απόλυτα ανεξάρτητες από τα κράτη ή άλλα ιδιωτικά συμφέροντα (2006), ενώ εντοπίζεται στη βιβλιογραφία μια σειρά από ΜΚΟ που ευρίσκονται σε μια γκρίζα περιοχή εξάρτησης με το κράτος (Σημίτη, 2002). Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της κατηγορίας αποτελεί η διεθνής επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού (Μπιλανάκης, 2003).

Καθώς λοιπόν ο βαθμός αυτονομίας των οργανώσεων παραμένει ρευστός είναι σαφώς σημαντικό σε αυτό το σημείο να διερευνήσουμε τον τρόπο με τον οποίο η ψυχολογία εμπλέκεται ως επιστήμη και πρακτική με την ανθρωπιστική ανταπόκριση προκειμένου να κατανοήσουμε τη συμβολή της και το σύνθετο ρόλο που διαδραματίζει, ξεκινώντας την ανάλυση από τα κέντρα κράτησης/φιλοξενίας προσφύγων στο έργο του Αγκάμπεν, όπου αποτυπώνονται οι συνθήκες διαβίωσης και οι όροι μεταχείρισης των

μεταναστευτικών πληθυσμών από τους κρατικούς (και μη) μηχανισμούς, αναδεικνύοντας το παράγοντα της βιοπολιτικής⁴.

Ο Soldz για παράδειγμα αναφερόμενος στα κέντρα κράτησης και στα στρατόπεδα συγκέντρωσης υποστηρίζει πως πρέπει να ξεκινήσει μια διαδικασία παραδοχής, αλήθειας και συμφιλίωσης που να ανταποκρίνεται στους ρόλους που έχει διαδραματίσει το επάγγελμά του ψυχολόγου σε αυτές τις σκοτεινές εποχές. Μια χρήσιμη διάσταση της ψυχολογίας που θέτει προς ανάλυση στο άρθρο του, είναι πως αντικατοπτρίζει τις κυρίαρχες αντιλήψεις της (καπιταλιστικής) κοινωνίας μέσα από το σύνολο των θεωριών της και χρησιμοποιεί τις μορφές γνώσης της μετατρέποντας τις σε μορφές κοινωνικού ελέγχου (Soldz, 2008). Ωστόσο, η διασύνδεση μεταξύ ψυχολογίας και πολιτικής, αποτελεί ένα τομέα διαρκούς έρευνας, ενώ τις τελευταίες δεκαετίες διερευνώνται οι δεσμοί βιοπολιτικής⁵, πολιτικής ψυχολογίας, ψυχοπολιτικής και παγκόσμιας πολιτικής.

Βιοπολιτική/ Ψυχοπολιτική

Ο Αγκάμπεν στο έργο του *Homo Sacer* εξετάζει ενδελεχώς τη συνθήκη στην οποία υπόκεινται οι πρόσφυγες/μετανάστες, οι κρατούμενοι και οι «κάτοικοι» οποιουδήποτε κέντρου κράτησης, υποστηρίζοντας πως η μεταχείριση των προσφύγων καταδεικνύει το πώς λειτουργεί η σύγχρονη πολιτική. Περιγράφει τα στρατόπεδα συγκέντρωσης, ως τον απόλυτο τόπο της βιοπολιτικής και επιχειρηματολογεί μέσω μιας αρχετυπικής και αινιγματικής μορφής, όπως αυτή του *homo sacer*, -η οποία συνάδει απόλυτα με τον/ την

⁴ Ο όρος της «βιοπολιτικής» του Φουκώ (1978) εισήχθη για να περιγράψει μια νέα τεχνολογία εξουσίας που εμφανίστηκε τον 18ο και 19ο αιώνα στην Ευρώπη για τη διαχείριση πληθυσμών. Ο Αγκάμπεν δίνει μια ξεχωριστή διάσταση στην έννοια της βιοπολιτικής, ως θεμελιώδη τεχνολογία κυριαρχίας και δύναμη διάκρισης μεταξύ κοινωνικά ενταγμένων και αποκλεισμένων μορφών ζωής. Για μια αναλυτική περιγραφή της έννοιας της βιοπολιτικής και της σύνδεσής της με το προσφυγικό υποκείμενο βλ. Prozorov, 2020.

⁵ Τις τελευταίες δύο δεκαετίες περίπου, η βιοπολιτική αποτελεί μια κομβική έννοια που χρησιμοποιείται για την ανάλυση ενός ευρέος φάσματος διαδικασιών, μεθόδων, σχέσεων εξουσίας και της λειτουργίας των θεσμών που σχετίζονται με την πολιτικοποίηση της ζωής. Η ακαδημαϊκή βιβλιογραφία για τη βιοπολιτική αφορά σε ένα πλούσιο, ζωντανό και, από πολλές απόψεις, αμφισβητούμενο έδαφος, το οποίο θεωρεί τη βιοπολιτική τόσο ως αναλυτικό πλαίσιο όσο και ως ολόένα και πιο διαδεδομένη στρατηγική και κυβερνητικό εργαλείο στις δυτικές κοινωνίες (Zavelena, 2017).

πρόσφυγα- ώστε να καταδείξει μια εγγενή συνάφεια της έννοιας της κυριαρχίας με την συγκρότηση και τη νοηματοδότηση του βιοπολιτικού υποκειμένου στη δυτική σκέψη.

Η μελέτη της πολιτικής οικονομίας των σωμάτων έχει εμπλουτίσει τη διάσταση της βιοπολιτικής με νέα μοντέλα κυριαρχίας. Ο Han (2014), ασκώντας κριτική στην αναλυτική της εξουσίας του Φουκώ και την πειθαρχική εξουσία του Ντελέζ,- που έχουν ως βασικό στοιχείο οργάνωσης και παρέμβασης το σώμα και τους μηχανισμούς πειθάρχησης και διάπλασης του- χαρακτηρίζει την προσέγγιση τους ως ανεπαρκή για το νεωτεριστικό καθεστώς, αφού παραβλέπεται η διαχείριση/διοίκηση του ψυχισμού και η γένεση της ψυχοπολιτικής⁶.

Σε μια κριτική ανασκόπηση της κατάστασης, η ψυχολογία έχει κατηγορηθεί πως εξυπηρετεί πολιτικές ελέγχου, δρώντας ως μέσο καταστολής και πειθάρχησης. Στην φουκωϊκή ανάλυση οι ψ-επιστήμες είναι κομβικές για την αυτο-πειθαρχία ως σύγχρονη μορφή ελέγχου (Rose, 1990).⁷ Η ψυχοθεραπευτική στροφή της ανθρωπιστικής βοήθειας αντικατοπτρίζεται από την αυξανόμενη «συναισθηματοποίηση» και «υποκειμενικοποίηση» των εκστρατειών συγκέντρωσης χρημάτων, κατευθυνόμενη στη σημερινή δημιουργία μιας αναπόφευκτης βιομηχανίας ανθρωπιστικής βοήθειας που παρουσιάζεται λογικά και ηθικά δικαιολογημένη (Summerfield, 1997; Bistoën, 2016).

Σήμερα, δεν αποτελεί έκπληξη η διαπίστωση ότι χιλιάδες εργαζόμενοι στον τομέα της ψυχικής υγείας καλούνται να εισέλθουν στο πεδίο, στον απόηχο φυσικών καταστροφών ή βίαιων συγκρούσεων, σε μια γενικευμένη κατάσταση που χαρακτηρίζεται ως «έκτακτη ανάγκη», σε μια προσπάθεια να ανταποκριθούν στις ψυχολογικές ανάγκες του πληγέντα πληθυσμού (Fassin & Rechtman, 2009; Bistoën, 2016). Αν και η σημασία

⁶ Η έννοια της ψυχοπολιτικής παρουσιάζεται ως μια καινούρια τεχνική καθυπόταξης και πειθάρχησης, ως μια συνέχεια του όρου βιοπολιτικής του Φουκώ, ενσωματώνοντας νέα μοντέλα κυριαρχίας που επικεντρώνονται στο ψυχισμό, στην διαχείριση και εκμετάλλευσή του. Για μια αναύτική περιγραφή του όρου βλ. Han, 2014.

⁷ Προκειμένου να καταλάβουμε τη σύνδεση που μπορεί να έχει η πειθαρχηση με την αυτοπειθαρχία, μπορούμε να στραφούμε στον Αγκάμπεν ο οποίος ανέπτυξε τις δυο διαστάσεις της βιο-εξουσίας. Από τη μια έχουμε τις «πολιτικές τεχνικές» με τις οποίες το Κράτος ενσωματώνει τη φροντίδα για τη φυσική ζωή των ατόμων και από την άλλη έχουμε το θέμα της υποκειμενικοποίησης, το ερώτημα του πως το άτομο δεσμεύει τον εαυτό του τόσο με την ταυτότητα και συνείδησή του και συγχρόνως με την εξωτερική δύναμη (DeVos, 2012) .

της ανθρωπιστικής ανταπόκρισης συχνά θεωρείται δεδομένη και κοινή, στη πραγματικότητα, εντοπίζονται πολλές διαφορετικές ατζέντες, προτεραιότητες και δράσεις, ενώ από πολλούς κριτικούς ερευνητές έχει ήδη σχολιαστεί πως η ψυχολογία κινδυνεύει να γίνει ένα *αποπολιτικοποιητικό* όργανο στην υπηρεσία του καθεστώτος (De Vos, 2013).

Στην ιστορία των στρατοπέδων συγκέντρωσης διαφαίνεται η αγαστή συνεργασία ψυχολόγων με τις διοικήσεις και τις δυνάμεις διαφύλαξης της τάξης. Οι ψυχολόγοι τροφοδοτούν τις αρχές των στρατοπέδων με ψυχοτεχνικές διαχείρισης καθώς και με πρακτικές ανακρίσεων και βασανιστηρίων (Bafle, 2016). Η φυλακή του Άμπου Γκράμπ στο Ιράκ επιβεβαίωσε μια επικίνδυνη διαστροφή στον πυρήνα των ψυχολογικών μεθόδων που στοχεύουν στην απόσπαση μιας γρήγορης ομολογίας (Banyard, 2007), ενώ το Γκουαντάναμο, και η ενεργή ανάμειξη των ψυχολόγων στα βασανιστήρια αποκάλυψε το πόσο χρήσιμη μπορεί να είναι η ψυχολογία για τέτοιες περιπτώσεις (De Vos, 2011). Αν τα πειθαρχικά μέτρα και τα βασανιστήρια, αποτελούσαν/ούν παραδοσιακά μέσα καταστολής και ελέγχου μέσω της καθυπόταξης του σώματος, στις μέρες μας ο έλεγχος και η διαχείριση των πληθυσμών επιτυγχάνεται σε μεγάλο βαθμό με τις «προχωρημένου» τύπου τεχνικές των ψυχοεπιστημών (Olson, Soldz & Davis, 2008).

Ψυχολογιοποίηση

Τα παραπάνω μας οδηγούν στο φαινόμενο της ψυχολογιοποίησης⁸ που εξηγεί τη ψυχοθεραπευτική στροφή της ανθρωπιστικής ανταπόκρισης στη ψυχική υγεία του προσφυγικού πληθυσμού. Η Vannesa Pupavac (2004), υποστηρίζει ότι το *τραύμα* επισκίασε την *πείνα* τη δεκαετία του 1990 ως το θέμα που επισημάνθηκε περισσότερο από διεθνείς οργανισμούς βοήθειας. Η πρώτη φορά που σε εκστρατεία των Γιατρών Χωρίς Σύνορα (ΓΧΣ), για παράδειγμα, συμμετείχαν ψυχίατροι και ψυχολόγοι, ήταν στην Αρμενία μετά τον σεισμό το Δεκέμβριο του 1988. Σε επακόλουθα προγράμματα των ΓΧΣ

⁸ Η ψυχολογιοποίηση δεν απαντάται στη βιβλιογραφία ως μια καθολική έννοια, αλλά λαμβάνει διαφορετικές θεωρητικοποιήσεις. Στο κλάδο της κριτικής ψυχολογίας, ωστόσο, αφορά σε μια κρίσιμη έννοια που είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης, τη νέο-φιλελεύθερη νεωτεριστικότητα και τη διαχείριση πληθυσμών. Για μια αναλυτική περιγραφή του φαινομένου στο πλαίσιο του μεταναστευτικού ζητήματος και της ανθρωπιστικής βοήθειας βλ. Zizek 2006, Sanders, 1999 De Vos, 2011; Parker, 2010 & Sanders, 1999.

στην Παλαιστίνη, η ψυχική υγεία αποτέλεσε μια από τις βασικές τους δραστηριότητες. Για τον κοινωνικό ανθρωπολόγο Didier Fassin (διαχειριστή των ΓΧΣ το 1999-2001), η ισραηλινο-παλαιστινιακή σύγκρουση ήταν η πρώτη φορά στην ιστορία που η ανθρωπιστική κρίση περιγράφεται με όρους *υποκειμενικότητας* (Fassin, 2008).

Επομένως, η ψυχοκοινωνική στροφή μπορεί να γίνει κατανοητή ως απάντηση στην κρίση του ανθρωπισμού καθώς επιχειρεί να «φέρει τους ανθρώπους αντιμέτωπους με τη γραφειοκρατία της βοήθειας, στο προσκήνιο του τρόπου με τον οποίο ως άτομα ή κοινότητα βιώνουν καταστροφές ή συγκρούσεις» (Puranas, 2004) και στη συνέχεια του τρόπου με τον οποίο καλούνται να τις διαχειριστούν. Ο Duffield συζητά πώς οι ΜΚΟ έπρεπε σταδιακά να συνειδητοποιήσουν ότι η ανθρωπιστική βοήθεια είναι *de facto* συνυφασμένη με τη βιοπολιτική, ενώ βασιζόμενος στον Αγκάμπεν, υποστηρίζει ότι η πραγματικότητα των ανθρωπιστικών έργων προσελκύει ΜΚΟ και φορείς που δραστηριοποιούνται στον ανθρωπιστικό τομέα, σε βιοπολιτικές πρακτικές (2004).

Ψυχοεκπαίδευση- Ψυχολογικές Πρώτες Βοήθειες (PFA)

Η ψυχοκοινωνική ανθρωπιστική βοήθεια αφορά στη διαχείριση της υποκειμενικότητας μέσω της καθιέρωσης του επιτακτικού μοντέλου ψυχοεκπαίδευσης (Summerfield, 2002). Σύμφωνα με τον Jan De Vos (2011) η παροχή ψυχολογικής πρώτης βοήθειας (PFA)⁹ είναι «λογικά» αδύνατη, -λόγω πολιτισμικής διαφοροποίησης- και ο μόνος τρόπος για να παρακάμψουμε αυτήν την αδυναμία και να μειωθεί αυτή η απόσταση ανάμεσα στον ανατολικό και δυτικό ψυχισμό είναι να προσφύγουμε σε κάποια ψυχοεκπαιδευτική τεχνική. Επομένως, οι ψυχολογικές παρεμβάσεις αποκτούν περισσότερο μορφή «εκπαίδευσης» ή και «κατάρτισης», παρά θεραπείας.

Ο Αμερικανικός Οργανισμός Ψυχολόγων περιγράφει το ρόλο του ψυχολόγου που δραστηριοποιείται στο πεδίο της καταστροφής, ως τον επαγγελματία που βοηθά τον

⁹ Η «ψυχολογική πρώτη βοήθεια» (psychological first aid ή PFA) εισήχθη για πρώτη φορά εννοιολογικά στα μέσα του εικοστού αιώνα και αναδείχθηκε ως στήριγμα για την πρόωπη ψυχολογική παρέμβαση σε επιζώντες καταστροφών και ακραίων γεγονότων. Σήμερα θεωρείται ναυαρχίδα παρέμβασης στον προσφυγικό πληθυσμό και συνίσταται σταθερά στις διεθνείς κατευθυντήριες γραμμές θεραπείας για τη διαταραχή μετατραυματικού στρες (PTSD) (Shultz & Forbes, 2013).

επιζών να καταλάβει «τι ακριβώς είναι αυτό που νιώθει, αν είναι θυμός, θλίψη ή ένα άλλο δυνατό συναίσθημα και να τον εκπαιδεύσει ότι θεωρείται φυσιολογικό για τους επιζώντες καταστροφών να εμφανίζουν μια σειρά αναμενόμενων αντιδράσεων» (APA, 2010). Έτσι λοιπόν, οι ψυχολογικές συνεδρίες μετατρέπονται σε ψυχοπολιτικούς χώρους, όπου οι πρόσφυγες/ μετανάστες μαθαίνουν να επικοινωνούν πράγματα με έναν δυτικό, παγιωμένο τρόπο και σταδιακά παρεμποδίζονται οι εναλλακτικές οδοί ανταπόκρισης. Με τη χρήση μιας παγκοσμιοποιημένης γλώσσας (της ψυχολογίας) καλούνται να ψυχολογιοποιήσουν τα προβλήματά τους και εκπαιδεύονται μέσα από αυτές τις συναντήσεις, να αναγνωρίζουν και να «μετρούν» τα συμπτώματα και τις επιπτώσεις μιας κατάστασης, αλλά και πώς να αντιδρούν σε αυτή (Polman, 2010).

Καταλήγουμε έτσι στο συμπέρασμα πως οι ψυχοεπιστήμες είναι τα εργαλεία, τα μέσα διαμεσολάβησης που δίνουν τη τεχνογνωσία σε εκτελεστικά όργανα για να ευθυγραμμίσουν το ψυχοπολιτικό υποκείμενο στη δυτική τροχιά και να οδηγήσουν τον άνθρωπο στη γυμνή ζωή. Η παροχή «ψυχολογικών πρώτων βοηθειών» αφορά στην πρακτική της διδασκαλίας ψυχολογικών θεωριών στον προσφυγικό πληθυσμό, ενώ μπορεί να θεωρηθεί ως η τυπική και πιο επιτυχής στρατηγική για την επίτευξη εκπαιδευτικής συμμόρφωσης (De Vos, 2011).

Διττή αφοσίωση (Dual Loyalty)

Σε αυτό το σημείο τίθεται ένα ζήτημα σύγκρουσης συμφερόντων, όσον αφορά στις υπηρεσίες και στο έργο που επιτελούν οι ψυχολόγοι στο πλαίσιο του μεταναστευτικού. Οι συγκρούσεις συμφερόντων (conflicts of interest) αφορούν σε ένα ζήτημα που αντιμετωπίζουν όλοι οι επαγγελματίες υγείας, ανεξάρτητα από το επαγγελματικό τους υπόβαθρο (Baron, 2009). Ο Rodwin χωρίζει τις συγκρούσεις συμφερόντων σε δύο κατηγορίες. Από τη μία οι συγκρούσεις που προκύπτουν μεταξύ προσωπικών συμφερόντων του επαγγελματία υγείας και του ωφελούμενου · και από την άλλη οι συγκρούσεις που διαχωρίζουν την αφοσίωση ενός επαγγελματία υγείας μεταξύ δύο ή περισσότερων ασθενών ή μεταξύ ενός ασθενούς και ενός τρίτου μέρους.

Ο δεύτερος τύπος σύγκρουσης συμφερόντων του Rodwin που αφορά και τη παρούσα μελέτη, μπορεί επίσης να χαρακτηριστεί ως ένα πρόβλημα διττής πίστης, που ορίζεται από την International Dual Loyalty Group, ως «η σύγκρουση κλινικού ρόλου μεταξύ επαγγελματικών καθηκόντων για έναν ωφελούμενο και τα συμφέροντα τρίτου μέρους. Πιο συγκεκριμένα αφορά σε ταυτόχρονες υποχρεώσεις, ρητές ή σιωπηρές, απέναντι σε έναν ωφελούμενο και σε έναν τρίτο, συχνά το κράτος ή εργοδοτικό φορέα (Bloche, 1999). Το κρίσιμο σημείο προβληματισμού είναι ότι οι υποχρεώσεις προς τον ωφελούμενο και οι υποχρεώσεις έναντι του φορέα εργασίας είναι διαφορετικές και δεν έχουν κοινό στόχο, ο οποίος θέτει ως προτεραιότητα τα συμφέροντα του ωφελούμενου (Rodwin, 1993), με αποτέλεσμα να παραβιάζεται ο κώδικας δεοντολογίας των εργαζομένων και θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα των ωφελούμενων (Beauchamp & Steinbock, 1999).

Η ρητορική του τραύματος

Ένας τρόπος με τον οποίο δρα η ψυχολογιοποίηση είναι μέσω της ρητορικής του τραύματος που χρησιμοποιείται για να περιγράψει και να εξηγήσει τις συνέπειες της εμπειρίας του εκτοπισμού, της δυσφορίας των προσφύγων και τις ενδεχόμενες ακατάληπτες ψυχολογικές διεργασίες με τις οποίες έρχονται αντιμέτωποι οι ψ-ειδικοί.

Ως μέρος του πάγιου συστήματος αντίληψης της δυτικής κοινωνίας, η ιδέα του τραύματος βιώνεται τόσο ως αυτονόητη όσο και ως φυσική. Η ανθρώπινη ανταπόκριση λοιπόν στις αντιξοότητες αναμένεται να είναι καθολική σε όλες τις περιόδους και τους πολιτισμούς, όπου το τραύμα έρχεται σαν επακόλουθη συνέπεια και εξήγηση σαν μια μορφή παθολογικής αντίδρασης απέναντι σε ένα εγγενώς ολέθριο συμβάν, όπως θεωρείται αυτό του εκτοπισμού (Bistoën, 2016).

Το πεδίο της ψυχικής υγείας του τραύματος είχε σημαντική επιτυχία κατά την προώθηση της Αγχώδους Μετατραυματικής Διαταραχής (ή και PTSD) στον κλάδο της ανθρωπιστικής ανταπόκρισης, καθώς η ιδεολογική δομή της δείχνει να δικαιολογεί ηθικά και λογικά τις εκστρατείες ανθρωπιστικής βοήθειας της Δύσης (Beristain, 2006). Τα υφιστάμενα πλαίσια για την κατανόηση των υπηρεσιών ψυχικής υγείας προσφύγων, έχουν

επικεντρωθεί στην ιδέα της «εμπόλεμης ζώνης». Το πλαίσιο αυτό προτεραιοποιεί το αποτέλεσμα της έκθεσης σε τραύματα του πολέμου και τονίζει έννοιες όπως Αγχώδης Μετατραυματική Διαταραχή, κατεστραμμένος εαυτός, αλλά και την ανάγκη για ψυχοθεραπευτική παρέμβαση, ενώ τοποθετεί τα θέματα που αφορούν τον πολιτισμό, στο παρασκήνιο (Brewin & Holmes, 2003). Ως εκ τούτου, η ψυχολογική ανταπόκριση για το τραύμα θεωρείται ότι εστιάζει στην ενδοψυχική επεξεργασία της τραυματικής εμπειρίας, χωρίς να λαμβάνει σοβαρά υπόψη το κοινωνικο-πολιτικό πλαίσιο (Craps, 2013).

Θα μπορούσε κανείς να θεωρήσει ότι το PTSD αντανακλά τον κυρίαρχο τρόπο με τον οποίο οι (κατά κύριο λόγο δυτικοί) ειδικοί σκέφτονται για τις επιπτώσεις που έχουν κάποιες εμπειρίες, όπως η προσφυγική εμπειρία, για τους ανθρώπους. Ως τέτοια, αυτή η διαταραχή είναι ενσωματωμένη σε μια ευρύτερη ψυχιατρική παράδοση, χαρακτηριστικό της οποίας είναι η αντίληψη των ψυχικών προβλημάτων σύμφωνα με έναν «ψυχολογιοποιητικό» και «ιατρικοποιητικό» τρόπο (De Vos, 2012). Ενεργώντας σύμφωνα με τις αρχές της δυτικής ψυχιατρικής –γενικότερα– και τις αρχές του μοντέλου PTSD για το τραύμα ειδικότερα, η ψυχολογική παρέμβαση λαμβάνει χώρα *λεκτικοποιώντας-ψυχολογιοποιώντας* αυτό που είχε συμβεί (Bistoën, Vanheule & Craps, 2014).

Σε μια κριτική προσέγγιση της ρητορικής του τραύματος, πολλοί ερευνητές έχουν ισχυριστεί ότι η εννοιολογική κατασκευή του PTSD στην πραγματικότητα στερεί από το προσφυγικό υποκείμενο τη δυνατότητα πολιτικής δράσης που διαθέτει και συμβάλλει στη διατήρηση του status quo του πλαισίου στο οποίο έλαβε χώρα το τραυματικό γεγονός (Bistoën, 2016). Σύμφωνα με τον Summerfield (2001), για τη συντριπτική πλειονότητα των επιζώντων το μετατραυματικό στρες είναι μια ψευδοκατάσταση, μια επανασχεδίαση της αντιληπτικότητας των δεινών του πολέμου ως τεχνικό πρόβλημα στο οποίο βραχυπρόθεσμες τεχνικές λύσεις, όπως η συμβουλευτική είναι εφαρμόσιμες. Ευρήματα σαν κι αυτό, μεταξύ άλλων, έδωσαν ώθηση σε μια σειρά από κριτικές αναλύσεις των προϋποθέσεων πίσω από τη σύγχρονη κυρίαρχη εννοιολόγηση της τραυματικής παθολογίας, τη διάγνωση του Συνδρόμου Μετατραυματικού Στρες και της γενικότερης δράσης της ψυχολογικής ανταπόκρισης.

Παρούσα Έρευνα

Ο γενικός στόχος της προτεινόμενης ποιοτικής έρευνας είναι η διερεύνηση του βιοπολιτικού ρόλου της ψυχολογίας, ως παρεμβαίνουσας επιστήμης και πρακτικής στο μεταναστευτικό ζήτημα στην Ελλάδα. Ειδικότερα, με τη χρήση ποιοτικών μεθοδολογικών εργαλείων θα επιχειρηθεί να γίνει μια λεπτομερής διερεύνηση και καταγραφή του λόγου των ψυχολόγων εργαζομένων στο κλάδο του μεταναστευτικού, με σκοπό να περιγραφεί ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνονται το ζήτημα της μετανάστευσης, το μεταναστευτικό υποκείμενο, να τοποθετηθούν σχετικά με τις απαιτήσεις και το πλαίσιο εργασίας, τις πιθανές συγκρούσεις που ανακύπτουν, τις πολιτικές διαχείρισης κ.λπ. Πως δηλαδή διαμορφώνεται η ψυχολογία στο νέο αυτό πλαίσιο, που μεταξύ άλλων, χαρακτηρίζεται από διαφορετικές απαιτήσεις και συγκρούσεις ανάμεσα στους διάφορους δρώντες (επαγγελματίες, εργοδοσία, μετανάστες).

Με αυτές τις αφετηρίες προχωράμε στη μελέτη των κοινωνικών αναπαραστάσεων των εργαζομένων ψυχολόγων για το ζήτημα, θεωρώντας ότι ανταποκρίνεται στα προαναφερθέντα θεωρητικά σχήματα, θέλοντας να διερευνήσουμε το πώς συντίθεται και τι περιεχόμενα παίρνει η αναπαράσταση των συμμετεχόντων για το προσφυγικό ζήτημα στη σύγχρονη Ελλάδα - όσον αφορά στη δράση της ψυχολογίας ως επιστήμη και πρακτική. Με δεδομένο ότι η κοινωνική αναπαράσταση λειτουργεί ως οργανωτική αρχή της συνείδησης και των σχέσεων των ανθρώπων (Doise, 2009) θεωρούμε πως θα αναδείξει διάφορες πλευρές του πώς αντιλαμβάνεται ο καθένας τον κόσμο, τις σχέσεις με τους άλλους, τη θέση του στην κοινωνία, τον πολιτισμό και συνολικά τις επιλογές ζωής. Πρόκειται για μία υπόθεση την οποία θέλουμε να διερευνήσουμε μέσα από το λόγο των συμμετεχόντων, όπως προτείνεται και στη λογική της επιστημονικής έρευνας περί «Θεμάτων» (Moscovici & Vignaux, 1994). Βλέποντας τις κοινωνικές αναπαραστάσεις ως γεννήματα της επικοινωνίας και της κοινωνικής επιρροής με τη διαμεσολάβηση των ομαδικών ιδεολογιών (Moscovici, 1982), επιχειρούμε να φωτίσουμε το πώς αυτά αποτυπώνονται στην «κοινή γνώση».

Περαιτέρω, τίθεται το ερώτημα σχετικά με τους κοινούς τόπους και τις διαφοροποιήσεις σε ό,τι αφορά τις αναδυόμενες αναπαραστάσεις. Τι συν-αντιλήψεις και

τι αντιθέσεις διακρίνουμε στο λόγο των συμμετεχόντων/ουσών; Άλλωστε, τα κοινωνικά υποκείμενα δε θεωρούνται αφομοιωτές της κοινής γνώσης, μα στις διαδικασίες ανάδυσης και σύνθεσης των κοινωνικών αναπαραστάσεων ενυπάρχει η προσωπική τους διαμεσολάβηση (Staerklé, 2011) . Συγκεκριμένα, τα ερευνητικά ερωτήματα που επιχειρεί να απαντήσει η παρούσα έρευνα είναι:

-Ποια είναι τα βασικά χαρακτηριστικά της ψυχολογίας που εφαρμόζεται στα κέντρα μεταναστών;

-Πως διαμορφώνεται ο ρόλος της ψυχολογίας μέσα από την πρακτική εφαρμογή της στο μεταναστευτικό πληθυσμό;

-Πως αντιλαμβάνονται οι ίδιοι οι ψυχολόγοι το ρόλο τους;

-Ποιες είναι οι καθημερινές συγκρούσεις που αντιμετωπίζουν οι ψυχολόγοι στον εργασιακό χώρο στο μεταναστευτικό πλαίσιο;

-Πως επηρεάζουν την θεωρία και πρακτική της ψυχολογίας οι διαφορετικές απαιτήσεις και οι συγκρούσεις που προκύπτουν ανάμεσα στους διάφορους φορείς και δρώντες;

3.Μεθοδολογία

Ο ερευνητικός στόχος της μελέτης και οι μεθοδολογικοί της άξονες.

Στο παρόν κεφάλαιο δίνονται όλες οι απαραίτητες πληροφορίες για το σχεδιασμό και την υλοποίησή της εν λόγω έρευνας. Στόχος της είναι η μελέτη και ανάλυση των αναπαραστάσεων του ρόλου της ψυχολογίας ως επιστήμη και πρακτική στο πεδίο του μεταναστευτικού, όπως εντοπίζονται στο λόγο των συμμετεχόντων. Για την πραγματοποίηση της έρευνας χρησιμοποιήθηκε η μεθοδολογία της θεματικής ανάλυσης, και της ερμηνευτικής φαινομενολογικής ανάλυσης.

Η θεματική ανάλυση χρησιμοποιείται για την αναγνώριση και κατηγοριοποίηση μοτίβων συμπεριφορών σε ποιοτικά δεδομένα · αναζητά δηλαδή τις κύριες θεματικές σε ένα σώμα κειμένων, χωρίς να έχει κάποιο συγκεκριμένο θεωρητικό υπόβαθρο, εν αντιθέσει με άλλες τεχνικές ανάλυσης ποιοτικών δεδομένων. Έτσι, ο ερευνητής ή η ερευνητική ομάδα προσδιορίζουν τι ακριβώς αντιπροσωπεύουν τα θέματα που

προκύπτουν από την ανάλυση. Σύμφωνα με τις Braun και Clarke «ένα θέμα συλλαμβάνει κάτι σημαντικό για τα δεδομένα σε σχέση με το ερευνητικό ερώτημα και αντιπροσωπεύει κάποιο επίπεδο ενός μοτίβου μέσα στις απαντήσεις ή στο νόημα εντός του σώματος των δεδομένων» (2006, σ. 82) . Επομένως, η συγκεκριμένη μέθοδος βοηθά στην οργάνωση και περιγραφή των δεδομένων με λεπτομέρειες, με στόχο να επιλεγούν τα σημεία-λέξεις κλειδιά των συνεντεύξεων, να βρεθούν τα κοινά σημεία μεταξύ των συμμετεχόντων και να προχωρήσει ο ερευνητής σε μια κατανόηση του κειμένου με βάση τα ερευνητικά ερωτήματα που έχει θέσει (Marks & Yardley, 2004).

Στην ποιοτική έρευνα δεν υπάρχουν αριθμητικοί περιορισμοί και σταθεροί κανόνες ως προς το μέγεθος του δείγματος (Ιωσηφίδης, 2008· Patton, 2002) Σύμφωνα με τη Marshall (1996, σ.523) «το κατάλληλο μέγεθος δείγματος για μια ποιοτική μελέτη είναι αυτό που απαντάει επαρκώς στην ερευνητική ερώτηση», επομένως δεν χρειάζεται να είναι ποσοτικά μεγάλο. Βασικοί παράγοντες που επηρεάζουν το μέγεθος του δείγματος είναι: το εύρος της μελέτης, η φύση του θέματος, η ποιότητα των δεδομένων, το σχέδιο της μελέτης και η ερευνητική μέθοδος (για παράδειγμα, οι εις βάθος συνεντεύξεις αποφέρουν πλούσια δεδομένα από λιγότερο άτομα) (Robson, 2007).

Η ανάλυση λόγου, η ερμηνευτική φαινομενολογική ανάλυση λόγου όπως και η θεματική ανάλυση αποκλίνουν ριζικά από τις παραδοσιακές μεθόδους όσον αφορά το επιθυμητό μέγεθος του δείγματος. Η ανάλυση λόγου αφορά κυρίως τη γλώσσα και όχι τον αριθμό των ανθρώπων που δημιουργούν τη γλώσσα, και «επειδή ένας μεγάλος αριθμός γλωσσικών προτύπων είναι πιθανό να προκύψουν από λίγα άτομα, μικρά δείγματα ή μερικές συνεντεύξεις, κρίνονται επαρκείς για τη διερεύνηση ενός ζητήματος και πρακτικά σημαντικού εύρους φαινομένων» (Potter and Wetherell, 1997, σ.161).

Έτσι, καθώς η παρούσα έρευνα ασχολήθηκε κυρίως με τον εντοπισμό ερμηνευτικών ρεπερτορίων, και δεδομένου του γεγονότος ότι τα ρεπερτόρια που περιβάλλουν ένα «αντικείμενο» είναι περιορισμένα σε αριθμό (Burr, 1998), θεωρήθηκε ότι οχτώ (8) συμμετέχοντες θα δημιουργούσαν μεγάλο αριθμό γλωσσικών προτύπων για τη διερεύνηση των ερευνητικών ερωτημάτων.

Η ποιοτική ανάλυση περιέχει εγγενώς υποκειμενικά στοιχεία επειδή ο ερευνητής είναι το όργανο της ανάλυσης. Ο ερευνητής ή η ερευνητική ομάδα προβαίνουν σε όλες τις

κρίσεις σχετικά με την κωδικοποίηση, την κατηγοριοποίηση, αποκωδικοποίηση και επαναπροσδιορισμό των δεδομένων. Κάθε μια από τις ποιοτικές προσεγγίσεις έχει τις δικές της τεχνικές παρακολούθησης, καταγραφής και αξιολόγησης, όπως και αναλυτικής διαδικασίας και το ρόλο του ερευνητή για την εξασφάλιση της λεπτομέρειας και αξιοπιστίας (Stars & Trinidad, 2008).

Συμμετέχοντες

Για την πραγματοποίηση της εμπειρικής έρευνας σχεδιάστηκε αρχικά μία μελέτη, η οποία περιλάμβανε τη συλλογή δώδεκα (12) συνεντεύξεων από εργαζόμενους/ες ψυχολόγους σε Ελληνικές Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ), Διεθνείς Οργανισμούς και κρατικούς φορείς που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα. Από την αρχή του σχεδιασμού της έρευνας διαπιστώθηκε ότι οι φορείς διαφοροποιούνται ως προς το προφίλ, τους στόχους, αλλά και ως προς τα άτομα ή τις ομάδες στις οποίες απευθύνονται. Προκειμένου να καλυφθούν όλα τα διαφορετικά προφίλ των οργανώσεων έγινε ο διαχωρισμός τους σε τέσσερις (4) διαφορετικές κατηγορίες: ανθρωπιστικό, ιατρικό, διοικητικό και φεμινιστικό προφίλ. Η κατηγοριοποίηση αυτή είναι σημαίνουσα, καθώς οι στοχεύσεις της καθεμιάς από αυτές κατηγορίες αναμένεται να διαμορφώνει και την εργασιακή συνθήκη- αρμοδιότητες ενός ψυχολόγου.

Το τελικό δείγμα της έρευνας αποτελείται από οχτώ (8) επαγγελματίες ψυχολόγους που απασχολούνται στο πεδίο του μεταναστευτικού. Οι συμμετέχοντες ανήκουν στο ηλικιακό φάσμα 28-49 έτη, είναι Έλληνες πολίτες και εργάζονται -στη παρούσα φάση διενέργειας της συνέντευξης- σε προγράμματα παροχής ψυχολογικής υποστήριξης αιτούντων άσυλο. Το δείγμα διαφοροποιείται ως προς το τόπο εργασίας (διάφορες πόλεις ανά την Ελλάδα), ως προς το πρόγραμμα εργασίας (κέντρα υποδοχής, ξενώνες ασυνόδευτων ανηλίκων, κέντρα ημέρας, κοινωνικά διαμερίσματα κ.α), αλλά και τον εργοδοτικό φορέα (Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, Διεθνείς Οργανισμοί, δημόσιοι φορείς, οργανισμοί που βρίσκονται υπό την αιγίδα του Υπουργείου κ.λπ.)

Στον αρχικό σχεδιασμό της έρευνας στόχος ήταν να συγκεντρωθούν ισάριθμες συνεντεύξεις από κάθε φορέα διαφορετικού προφίλ, όπως επίσης το ½ του δείγματος να προέρχεται από ψυχολόγους συντονιστές ομάδων· ενώ το άλλο μισό από ψυχολόγους

εργαζομένους. Από την αρχική επικοινωνία με τους υποψήφιους συμμετέχοντες μέχρι και την διεξαγωγή των συνεντεύξεων διαπιστώθηκε ότι ήταν δύσκολο να τηρηθεί η επιθυμητή αναλογία δείγματος, με αποτέλεσμα να μην βρεθούν ο επιθυμητός αριθμός συμμετεχόντων, αλλά και ισάριθμοι συμμετέχοντες από κάθε προφίλ φορέα. Για την έρευνα πραγματοποιήθηκαν, εν τέλει, εννέα (9) συνεντεύξεις, ενώ ως τελικό δείγμα ανάλυσης χρησιμοποιήθηκαν οι οχτώ (8) από αυτές. Αξίζει να αναφερθεί σε αυτό το σημείο πως ένας εκ των συμμετεχόντων ζήτησε, σε δεύτερο χρόνο, να αποσυρθεί από την έρευνα.

Όσο αφορά στη διαμόρφωση του δείγματος και επιλογή των συμμετεχόντων, βασικό κριτήριο αποτέλεσε το να ασκεί ο συμμετέχων το επάγγελμα του ψυχολόγου και να εργάζεται στη παρούσα φάση διενέργειας της συνέντευξης στο μεταναστευτικό, αποκλείοντας από τη διαδικασία όσους απασχολούνται ως κοινωνικοί επιστήμονες, -μια συνήθης πρακτική σε αυτό το τομέα - , και ο λόγος απόκλισης αυτών αφορά στο ότι αλλάζουν δραστικά οι απαιτήσεις της εργασίας και το καθηκοντολόγιο. Ένας δεύτερος παράγοντας συμπερίληψης και διαμόρφωσης του δείγματος ήταν η ποικιλομορφία. Αποφεύχθηκε δηλαδή η πρόταση συμμετοχής άμεσων συναδέλφων/ συνεργατών στην έρευνα, παρά το γεγονός ότι υπήρχε μεγαλύτερη ευκολία στη συλλογή των δεδομένων και έγινε μια προσπάθεια το δείγμα να προέρχεται από διαφορετικά εργασιακά περιβάλλοντα. Σκοπός είναι κατά αυτόν τον τρόπο να αποφευχθεί η γνωριμία ή/και η άμεση επαφή με τον ερευνητή να επηρεάσει τις απαντήσεις των συμμετεχόντων, όπως και το να υπάρχει μια κοινά προσδιορισμένη εμπειρία από το σύνολο το δείγματος ως προς το χώρο και τόπο εργασίας.

Οι αρχικοί ενδιαφερόμενοι χρησιμοποιήθηκαν ως πληροφοριοδότες για να προτείνουν άλλα μέλη του πληθυσμού που μελετήθηκε. Το ίδιο μοτίβο ακολουθήθηκε έως ότου εντοπίστηκε επαρκής αριθμός συμμετεχόντων. Η τεχνική της χιονοστιβάδας ήταν ο μόνος πρακτικός τρόπος για να ληφθεί το δείγμα, δεδομένων των δυσκολιών και της ευαισθησίας του θέματος (Robson, 1994).

Η πρώτη επικοινωνία με τους συμμετέχοντες ήταν τηλεφωνική ή μέσω e-mail, προκειμένου να τους εξηγηθεί το αντικείμενο της έρευνας και ο τρόπος συμμετοχής τους, ενώ αναφέρθηκε και η ιδιότητα του ερευνητή όπως και η επαγγελματική εμπειρία στον

τομέα αυτό. Η αναφορά αυτή έγινε με στόχο να υπάρξει διαφάνεια στη διαδικασία. Στη συνέχεια διαμοιράστηκε ένα έντυπο πληροφοριών/ έγγραφο συναίνεσης, σε κάθε ενδιαφερόμενο. Αξίζει να αναφερθεί σε αυτό το σημείο ότι αρκετοί ερωτώμενοι αρνήθηκαν να συμμετάσχουν στην έρευνα, καθώς εξέφρασαν ανησυχίες ή ότι δεσμεύονται από ρήτρες εχεμύθειας και συμβόλαια εμπιστευτικότητας από τις οργανώσεις για τις οποίες εργάζονται. Έτσι, ενώ αρχικά προτάθηκε σε εικοσιεπτά (27) άτομα να συμμετάσχουν στην έρευνα, θετική απάντηση έδωσαν οι εννέα (9).

Στη συνέχεια, πραγματοποιήθηκε δια ζώσης συνάντηση -όπου αυτό ήταν εφικτό- ή τηλεπικοινωνία με τους ενδιαφερόμενους, προκειμένου να διενεργηθεί η συνέντευξη. Καθώς πολλοί από τους συμμετέχοντες διέμεναν σε διαφορετικές περιοχές της Ελλάδος, αλλά και λόγω των περιοριστικών μέτρων λόγω covid-19, η πλειοψηφία των συνεντεύξεων έλαβε χώρα μέσω διαδικτυακών εφαρμογών (Skype, Teams κ.λπ). Σε όλους τους συμμετέχοντες χορηγήθηκαν έγγραφα συναίνεσης συμμετοχής στην έρευνα (βλ. Παράρτημα Β) τα οποία υπεγράφησαν και επεστράφησαν στον ερευνητή, σε φυσικό αρχείο αλλά και ηλεκτρονικά, αντίστοιχα. Με την ολοκλήρωση της συνέντευξης και της απομαγνητοφώνησης του υλικού, στάλθηκε σε κάθε συμμετέχοντα ενημερωτικό μήνυμα μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου με ηλεκτρονικό έντυπο, που τους ενημέρωνε για το δικαίωμα απόσυρσης από την έρευνα (βλ. Παράρτημα Γ). Στο μήνυμα επισυνάφθηκε το από-μαγνητοφωνημένο αρχείο, δίνοντάς τη δυνατότητα στο συμμετέχοντα να προβεί σε διορθώσεις ή να διαγράψει κάποια από τις απαντήσεις του.

Ημι-δομημένες συνεντεύξεις

Η επιλογή του ερευνητή όσο αφορά στη μέθοδο συλλογής δεδομένων αλλά και τη στρατηγική ανάλυσης χρειάζεται να είναι συμβατή με την επιστημολογική κατεύθυνση της έρευνας. Οι συνεντεύξεις επιτρέπουν την διερεύνηση θεμάτων τα οποία είναι πολύ περίπλοκα για να μελετηθούν με ποσοτικά μέσα, καθώς δίνεται η δυνατότητα να διερευνηθούν ενδελεχώς, περιοχές όπου ο συνεντευξιαζόμενος παρουσιάζει κενά, αντιφάσεις και δυσκολίες (Burman, 1998) .

Οι δομημένες συνεντεύξεις λέγεται ότι μοιράζονται κοινές παραδοχές με ποσοτική μεθοδολογία. Δηλαδή, δίνοντας έμφαση στον έλεγχο, την τυποποίηση και τη δυνατότητα

αναπαραγωγής, λειτουργούν με την ίδια λογική με τα πειράματα και τα ερωτηματολόγια (Burman, 1998). Έτσι, οι ερωτήσεις πρέπει να είναι σύντομες, να θέτονται με την ίδια σειρά και μερικές φορές να απαντώνται σύμφωνα με προ υπάρχουσες κατηγορίες (Smith, 1995). Με αυτόν τον τρόπο, οι δομημένες συνεντεύξεις επιβάλλουν περιορισμούς τόσο στους ερωτηθέντες όσο και στην κατάσταση που θέτει όρια σε αυτό για το οποίο καλούνται να μιλήσουν οι ερωτηθέντες (Potter & Wetherell, 1997). Γι αυτό το λόγο στην εν λόγω έρευνα επιλέχθηκε η χρήση των ημιδομημένων συνεντεύξεων.

Οι ημιδομημένες συνεντεύξεις (εφεξής και ΗΣ) είναι η πιο συχνή μέθοδος συλλογής δεδομένων στην ποιοτική έρευνα στην ψυχολογία και αυτό γιατί μπορούν να αναλυθούν με ποικίλους τρόπους · πράγμα το οποίο σημαίνει ότι ημιδομημένες συνεντεύξεις είναι μια μέθοδος συμβατή με διάφορες μεθόδους ανάλυσης δεδομένων (π.χ ανάλυση λόγου , φαινομενολογική ανάλυση κ.α).

Οι ΗΣ, ως ένα ερευνητικό εργαλείο περισσότερο ανοιχτό και ευέλικτο, μπορούν να αποτυπώσουν οπτικές που δεν παρουσιάζονται εύκολα (ή ακόμη και παραβλέπονται από τον ερευνητή) και ως εκ τούτου η προσέγγιση αυτή μπορεί να ενισχύσει ακόμη και μειονεκτικές ομάδες με την δημοσιοποίηση και την επαλήθευση των απόψεών τους. (Mishler, 1986 στο Burman, 1998). Με αυτή την προσέγγιση μπορούμε να ανταποκριθούμε σε, αλλά και να ακολουθήσουμε, ζητήματα τα οποία ανακύπτουν από τον συνεντευξιαζόμενο, συμπεριλαμβανομένων και αυτών που δεν είχε προβλέψει ο ερευνητής, προσαρμόζοντας τις ερωτήσεις που θέτουμε και τα σχόλια προς τον συνεντευξιαζόμενο · ενώ δεν υπάρχει δέσμευση από κώδικες τυποποίησης και ανάγκη αναπαραγωγής αυτών. Σε αυτούς τους τύπους συνέντευξης οι ερευνητές επιδιώκουν να παράγουν όσο το δυνατόν πλουσιότερο ερευνητικό υλικό δίνοντας την ευκαιρία στους συμμετέχοντες της έρευνας να μιλήσουν για τις αντιλήψεις τους, τις σκέψεις τους ή τις εμπειρίες τους ελεύθερα και σε βάθος (Robson, 2007).

Η εις βάθος ΗΣ αποτελείται από ένα σύνολο, τρόπον τινά, προκαθορισμένων ερωτήσεων και χρησιμοποιείται συχνά από νέους ποιοτικούς μελετητές ώστε να έχουν έναν οδηγό για τα θέματα που θεωρούν ότι είναι σημαντικά να καλύψουν στο πλαίσιο της συνέντευξης. Χρειάζεται να σημειωθεί εδώ ότι ο συγκεκριμένος τύπος συνέντευξης

παρουσιάζει ευελιξία: α) ως προς την τροποποίηση του περιεχομένου των ερωτήσεων ανάλογα με τον ερωτώμενο, β) ως προς την εμβάθυνση σε κάποια θέματα με συμμετέχοντες που κρίνονται κατάλληλοι, γ) ως προς τη σειρά με την οποία τίθενται οι ερωτήσεις και δ) ως προς την πρόσθεση ή αφαίρεση ερωτήσεων ή θεμάτων για συζήτηση. (Potter & Wetherell, 1997). Έτσι, δίνεται η δυνατότητα στον ερευνητή να ακούσει τον συμμετέχοντα να μιλά για μια συγκεκριμένη πτυχή της ζωής του ή εμπειρία. Οι ερωτήσεις που θέτονται από τον ερευνητή, λειτουργούν ως έναυσμα που ενθαρρύνει τον συμμετέχοντα να μιλήσει. Το στυλ αυτό έχει χαρακτηριστεί ως μη κατευθυντικό.

Οδηγός Συνέντευξης

Ο οδηγός συνέντευξης αφορά στα ερευνητικά ερωτήματα και στις θεματικές περιοχές που έχει αποφασίσει να καλύψει ο ερευνητής, μέσα από μια σειρά ερωτήσεων. Στην παρούσα έρευνα διαμορφώθηκαν αρχικά δώδεκα (12) ερωτήσεις, ανοικτές και ημι-δομημένες, με σκοπό να δίνουν μια κατεύθυνση στις πληροφορίες που θέλει να αποκομίσει ο ερευνητής, αφήνοντας το πεδίο του συμμετέχοντα ανοιχτό να τοποθετηθεί ελεύθερα. Ο αρχικός σχεδιασμός των ερωτήσεων έγινε με βάση τους θεματικούς άξονες που διαμορφώθηκαν ώστε να καλύψουν το εύρος των ερευνητικών ερωτημάτων (βλ. Παράρτημα Α) και να εξεταστεί αναλυτικά ο τρόπος με τον οποίο συγκροτείται η κατασκευή του ρόλου της ψυχολογίας στο λόγο των συμμετεχόντων για το μεταναστευτικό πεδίο.

Ο κορμός των ερωτήσεων περιλάμβανε: εισαγωγικές ερωτήσεις, ώστε να μπορέσει ο συμμετέχων να περιγράψει το γενικό θέμα συζήτησης και να τοποθετηθεί σχετικά με τον τρόπο που κατανοεί το υπό διερεύνηση φαινόμενο και το αντικείμενο της έρευνας. Στη συνέχεια διαμορφώθηκαν μεταβατικές ερωτήσεις, με σκοπό να διευκολύνουν τη συζήτηση προς τα κεντρικά ερωτήματα (ερωτήσεις-κλειδιά) αλλά και να κατευθύνουν τον μελετητή ως προς τον τρόπο με τον οποίο ο συμμετέχων αντιλαμβάνεται το υπό διερεύνηση φαινόμενο. Προχωρώντας στις κεντρικές ερωτήσεις, διαμορφώθηκαν 2-5 ερωτήματα τα οποία εστιάζουν στην ουσία του ερευνητικού θέματος και είναι ιδιαίτερα σημαντικές για τη διαδικασία της ανάλυσης, ενώ σε αυτές αφιερώνεται ο περισσότερος χρόνος της συνέντευξης.

Επόμενο στάδιο είναι οι συμπερασματικές ερωτήσεις, όπου ο ερευνητής θέτει ερωτήματα με βάση τα όσα έχει προαναφέρει ο συμμετέχων, ενώ μπορεί να κάνει και μια μικρή περίληψή σχετικά με τις σημαντικές ερωτήσεις και τις ιδέες που προέκυψαν από τη συζήτηση. Σε αυτό το σημείο ο συμμετέχων καλείται να δώσει μια γνώμη σχετικά με την επάρκεια της προτεινόμενης σύνοψης.

Τέλος, τέθηκε μια ερώτηση σύνοψης, που αφορά στην περιγραφή ενός περιστατικού στο οποίο μετουσιώνεται το υπό διερεύνηση ερώτημα. Ο συμμετέχων δηλαδή καλείται να δώσει ένα παράδειγμα, βιωματικό, μέσα από την εργασία του, το οποίο περιγράφει-ταιριάζει με το υπό διερεύνηση φαινόμενο. Η ερώτηση αυτή αναδιαμορφώθηκε μετά τη διαδικασία της πιλοτικής συνέντευξης.

Πιλοτική Συνέντευξη

Προκειμένου να ελεγχθεί αν η διατύπωση των ερωτήσεων ήταν κατανοητή και ακριβής στους συμμετέχοντες, ώστε να μην υπάρχουν παρανοήσεις, αλλά και η καταλληλότητα τους ως προς την παραγωγή δεδομένων, όπως και να εντοπιστούν διάφορες δυσκολίες που μπορούν να προκύψουν κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, ή και παραλείψεις και τέλος να εξοικειωθεί ο ερευνητής με τη διαδικασία, διεξήχθη μια (1) πιλοτική συνέντευξη, σε ένα πρόσωπο που πληροί τα κριτήρια συμπερίληψης στην ομάδα συμμετεχόντων του δείγματος. Με αυτόν τον τρόπο δόθηκε η δυνατότητα να ληφθούν σημαντικές πληροφορίες για το σχεδιασμό του.

Πιο συγκεκριμένα, από τις δώδεκα (12) ερωτήσεις, χρησιμοποιήθηκαν οι έντεκα (11) στην πιλοτική συνέντευξη, μέσω των οποίων διαπιστώθηκε ότι απαντώνται ικανοποιητικά τα ερωτήματα της έρευνας, και εντοπίστηκε η ανάγκη αναδιατύπωσης τριών (3) ερωτήσεων και αλλαγή της τελευταίας θεματικής ερώτησης, ως παράγοντες βελτίωσης του συνεντευξιακού οδηγού.

Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης ο ερευνητής κρατούσε σημειώσεις /λέξεις - κλειδιά, πάνω στα βασικά σημεία αναφοράς του συμμετέχοντα, προκειμένου να εξοικειωθεί με τη ροή της συζήτησης αλλά και να μπορέσει να προσαρμόσει τις ερωτήσεις στη παρούσα στιγμή. Η διαδικασία καταγραφής σημειώσεων θα ακολουθηθεί ως καλή

πρακτική και πλοηγός για τη διεξαγωγή των υπόλοιπων συνεντεύξεων, ενώ αναμένεται να δράσει βοηθητικά και για τη διαδικασία της θεματικής ανάλυσης που θα γίνει σε επόμενο στάδιο (Ισαρη & Πουρκός, 2015).

Αναφορικά με τις αλλαγές, κρίθηκε απαραίτητη η αναδιατύπωσή της ερώτησης «*Πως θα περιέγραφες τη σχέση σου με τους ωφελούμενους και τους συναδέλφους σου*», η οποία κατατάσσεται στο θεματικό άξονα διερεύνησης των σχέσεων που αναπτύσσονται στον εργασιακό χώρο και πως αυτές ενδέχεται να επηρεάζονται από διάφορους προβληματισμούς, διαφοροποιήσεις, συγκρούσεις που προκύπτουν, προκειμένου να διευκολύνει τον συμμετέχοντα να τοποθετηθεί επί του θέματος. Δημιουργήθηκαν δύο διαφορετικές ερωτήσεις, στις οποίες ο συμμετέχων καλείται να περιγράψει τις σχέσεις που αναπτύσσει στον εργασιακό χώρο. Έτσι λοιπόν οι τελικές ερωτήσεις που χρησιμοποιήθηκαν είναι: «*Πως θα περιέγραφες τις σχέσεις σου με τους συναδέλφους σου όσο αφορά στη συνεργασία σας;*» και «*Πως θα περιέγραφες τις σχέσεις σου με τους ωφελούμενους;*».

Συλλογή/ παραγωγή δεδομένων

Καθώς η πιλοτική συνέντευξη κρίθηκε ότι καλύπτει ικανοποιητικά τα ερευνητικά ερωτήματα και ο ερευνητής εντόπισε την ανάγκη αποσαφήνισης κάποιων σημείων με την αναδιατύπωση ερωτημάτων, το αποτέλεσμα ήταν η δημιουργία (13) δεκατριών ερωτήσεων και προχώρησε στο επόμενο βήμα της συλλογής των δεδομένων. Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν στην Αθήνα ή διαδικτυακά, από το Σεπτέμβριο του 2020 μέχρι το Μάιο του 2021.

Απομαγνητοφώνηση / μεταγραφή συνεντεύξεων

Ο σκοπός της απομαγνητοφώνησης είναι η αναπαραγωγή μιας συνεκτικής γραπτής αναπαράστασης της ομιλίας των ερωτηθέντων, προκειμένου να καταστεί προσιτή η ανάλυση λόγου (O'Connell & Kowal, 1995). Παραδοσιακά, μεταγράφονται μόνο εκείνα τα μέρη των συνεντεύξεων που θεωρούνται σημαντικά. Ωστόσο, για τους σκοπούς της παρούσας έρευνας, θεωρήθηκε απαραίτητη η απομαγνητοφώνηση ολόκληρων των συνεντεύξεων, διότι μια πλήρης μεταγραφή παρέχει μεγαλύτερη δυνατότητα σύλληψης

της πλήρους διαδικασίας κατασκευής αιτιολογήσεων (accounts) και ειδών εαυτού (Kinds of self) (Potter & Wetherell, 1995). Οι ΗΣ ηχογραφήθηκαν με εφαρμογή στο κινητό του ερευνητή, είτε σε υπολογιστή και διήρκεσαν 40 λεπτά περίπου η κάθε μία. Για την απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων χρησιμοποιήθηκε μια απλοποιημένη μορφή του κώδικα απομαγνητοφώνησης Jefferson (βλ. Potter & Wetherell, 1997; σ. 188-189)

Το απομαγνητοφωνημένο υλικό των συνεντεύξεων είναι περίπου 100 σελίδες.

Μέθοδος ανάλυσης

Παρόλο που δεν υπάρχει αναλυτική μεθοδολογία που να υποδεικνύει τρόπους για την ανάλυση λόγου υπάρχει, ωστόσο, ένα ευρύ θεωρητικό πλαίσιο που εστιάζει την προσοχή στις εποικοδομητικές και λειτουργικές διαστάσεις του λόγου, σε συνδυασμό με τις δεξιότητες του αναγνώστη για τον εντοπισμό σημαντικών μοτίβων συνέπειας και διαφοροποίησης (Potter & Wetherell, 1997).

Πρωταρχικός στόχος της παρούσας μελέτης ήταν ο εντοπισμός ερμηνευτικών ρεπερτορίων και αυτό σημαίνει ότι δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στη μεταβλητότητα και τη συνέπεια του λόγου. Αν και θεωρούνται πιθανά ορισμένα πρότυπα συνοχής, αναμενόταν επίσης ότι ο λόγος των ερωτηθέντων θα χαρακτηριζόταν από υψηλή μεταβλητότητα. Σύμφωνα με τους Potter και Wetherell (1997), η μεταβλητότητα είναι σημαντική επειδή σηματοδοτεί τον προσανατολισμό δράσης του λόγου και αποτελεί κλειδί εντοπισμού των διλημμάτων και των αντιφάσεων στον ιδεολογικό τομέα. Τα μοτίβα και των δύο, η συνέπεια και η μεταβλητότητα είναι σημαντικά προκειμένου να χαρτογραφηθεί το μοτίβο των ερμηνευτικών ρεπερτορίων που αντλούν οι άνθρωποι καθώς κατασκευάζουν την συλλογιστική τους πορεία.

Όσον αφορά στη θεματική ανάλυση, ακολουθείται ο οδηγός των Braun και Clarke (2006), καθώς δίνει μια ξεκάθαρη εικόνα των βημάτων που θα πρέπει να πραγματοποιηθούν. Δημιουργήθηκε ένας θεματικός χάρτης με σκοπό να αναπαραστήσει οπτικά τα κωδικοποιημένα στοιχεία τοποθετημένα μέσα σε θέματα και υπο-θέματα (βλ. παράρτημα Δ). Στη συνέχεια τα θέματα που προέκυψαν αξιολογήθηκαν, κατά πόσο τα θέματα έχουν συνοχή με τα δεδομένα. Εξ αυτών κάποια διαγράφηκαν ή συγχωνεύθηκαν σε λιγότερα θέματα. Έπειτα από την αξιολόγηση των θεμάτων σε σχέση με την

κωδικοποίηση, ο ερευνητής προχώρησε στην ανάλυση των θεμάτων χρησιμοποιώντας την ερμηνευτική φαινομενολογική ανάλυση λόγου.

Ερμηνευτική Φαινομενολογική ανάλυση

Από μεθοδολογικής άποψης, στην εν λόγω ποιοτική έρευνα χρησιμοποιήθηκε η Ερμηνευτική Φαινομενολογική Ανάλυση (στο εξής και ΕΦΑ). Οι επιλεγμένες συνεντεύξεις θα αναλυθούν μέσω της Ερμηνευτικής Φαινομενολογικής Ανάλυσης- και σε ορισμένα βασικά ζητήματα μέσω της Ανάλυσης Λόγου- αφού πρώτα προχωρήσουμε σε μια Θεματική Ανάλυση, για να εμβαθύνουμε στις απαντήσεις των συμμετεχόντων και να κατανοήσουμε το υπό μελέτη θέμα, μέσω του λόγου που παράγουν. Στην ΕΦΑ, οι παρατηρήσεις των συμμετεχόντων δεν γενικεύονται στον πληθυσμό. Αυτή η μέθοδος ανάλυσης χρησιμοποιήθηκε για να ερευνήσει και να χαρτογραφήσει τα πολλαπλά νοήματα που αποδίδουν στο ρόλο της ψυχολογίας στο πλαίσιο του μεταναστευτικού ζητήματος οι ερωτώμενοι. Ο Smith (1995), όρισε τη ΕΦΑ ως μια ιδιογραφική ποιοτική μέθοδο που βασίζεται σε βάθος ημιδομημένες συνεντεύξεις από τους συμμετέχοντες (όπως αναφέρεται στο Osborn & Smith, 1998). Επιπλέον, εξήγησε ότι η ΕΦΑ αναζητά λεπτομερώς να ερμηνεύσει το πώς οι προσωπικές εμπειρίες γίνονται αντιληπτές από τους συμμετέχοντες, ενώ προσπαθούν να κατανοήσουν αυτές τις εμπειρίες, καθώς και τον προσωπικό και κοινωνικό τους κόσμο. Συγκεκριμένα, ανέφερε πως, εν συντομία, η ΕΦΑ στη πραγματικότητα εξετάζει λεπτομερώς ένα θέμα ή μια υπόθεση και στη συνέχεια, αναλύει τις επιλεγμένες πληροφορίες (Smith, 2004).

Επιπλέον, η ανάλυση του λόγου χρησιμοποιήθηκε σε μεμονωμένες περιπτώσεις προκειμένου να δώσει έμφαση σε κάποια από τα αποσπάσματα των συμμετεχόντων. Η Willig (2008), καθόρισε την ανάλυση λόγου ως ένα είδος ποιοτικής ερευνητικής μεθόδου που μπορεί να παρέχει πληροφορίες σχετικά με τον τρόπο κατασκευής της κοινωνικής πραγματικότητας. Η Ανάλυση Λόγου επικεντρώνεται στην υποκειμενικότητα, δηλαδή στο τι σημαίνει να είσαι άνθρωπος μέσα από συγκεκριμένες θέσεις υποκειμένων, οι οποίες εξηγούνται μέσα από διαφορετικές διαλεκτικές.

Οι Osborn και Smith προτείνουν ότι η Ερμηνευτική Φαινομενολογική Ανάλυση έχει γίνει μια ολοένα και πιο ελκυστική ερευνητική μέθοδος για ψυχολόγους (Willig, 2008), που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την ανάπτυξη σε βάθος περιγραφών της ανθρώπινης εμπειρίας, υποστηρίζοντας για παράδειγμα, αυτό που πραγματικά υπάρχει στον κόσμο μπορεί να γίνει κατανοητό αν το αντιληφθούμε με τρόπο που μπορεί να μην «μολυνθεί» από τις προηγούμενες εμπειρίες και απόψεις του ατόμου. Ο στόχος της ΕΦΑ είναι να διερευνήσει λεπτομερώς πώς ένας συμμετέχων αποδίδει νόημα στον προσωπικό και κοινωνικό του κόσμο (Willig, 2008). Πράγματι, πρόκειται για μια κατάλληλη προσέγγιση όταν ο ερευνητής προσπαθεί να μάθει πώς οι συμμετέχοντες αντιλαμβάνονται συγκεκριμένες καταστάσεις που αντιμετωπίζουν. Επιπλέον, η ΕΦΑ προσπαθεί να διερευνήσει προσωπικές εμπειρίες και ενδιαφέρεται για την προσωπική αντίληψη ενός ατόμου για ένα αντικείμενο ή γεγονός (Willig, 2008), έχοντας μια θεωρητική δέσμευση για το άτομο ως γνωστικό, γλωσσικό, συναισθηματικό και φυσικό ον και αναλαμβάνει μια αλυσίδα σύνδεσης μεταξύ της ομιλίας των ανθρώπων και της σκέψης και της συναισθηματικής τους κατάστασης. Κατά συνέπεια, η ΕΦΑ ασχολείται με την προσπάθεια να καταλάβει πώς είναι, από την άποψη του συμμετέχοντα, να πάρει το μέρος του.

Σε αυτήν τη μελέτη χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος ΕΦΑ για την ανάλυση δεδομένων από προσωπικές συνεντεύξεις, προκειμένου να αναπτυχθούν λεπτομερείς περιγραφές που μπορεί να βοηθήσουν και να φωτίσουν την ανθρώπινη εμπειρία. Όπως στις περισσότερες από τις μελέτες ΕΦΑ, τα ερευνητικά ερωτήματα αυτής της μελέτης πλαισιώθηκαν ευρέως και ανοιχτά, με μεταγραφές ημι-δομημένων συνεντεύξεων. Η μέθοδος ΕΦΑ χρησιμοποιήθηκε σε αυτήν τη μελέτη καθώς είναι κατάλληλη για μικρά δείγματα έως δέκα ερωτηθέντων και επιτρέπει στον ερευνητή να καταπιαστεί με μόνο περίπτωση ή μια εξερεύνηση θεμάτων που μοιράζονται μεταξύ των περιπτώσεων, παρέχοντας μια σε βάθος περιγραφή. Εφαρμόζεται σε δεδομένα συνέντευξης που πρέπει να καταγράφουν και να μεταγράφονται κατά λέξη. Πρόκειται για μια μέθοδο που αναγνωρίζει σε βάθος στις συμβολικές αλληλεπιδράσεις, εστιάζοντας στο πώς οι έννοιες κατασκευάζονται από άτομα τόσο στον κοινωνικό όσο και στον προσωπικό κόσμο και σκοπό των νοημάτων που αποδίδουν τόσο οι συμμετέχοντες όσο και οι ερευνητές, έχοντας τη νόηση ως κεντρικό αναλυτικό ενδιαφέρον (Smith, 2015).

Κοινωνικές αναπαραστάσεις

Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις συνιστούν μία θεωρία που μελετά δυναμικά φαινόμενα. Έτσι, προτείνεται να μελετώνται εντός του εκάστοτε πλαισίου και νοήματος το οποίο διαμορφώνουν οι σχέσεις μεταξύ των φαινομένων (Markova, 2008). Μία τέτοια ανάλυση δίνει το χώρο να ξεδιπλωθεί ο τρόπος που οι ίδιοι/ες οι συμμετέχοντες/ουσες αντιλαμβάνονται και νοηματοδοτούν την εμπειρία τους, και μας δίνει τη δυνατότητα να δούμε τις Κοινωνικές Αναπαραστάσεις «εν δράσει», να διερευνηθεί δηλαδή το πώς χτίζονται, πώς γίνονται τρόποι να μιλήσουν οι άνθρωποι για τα πράγματα. Υπάρχουν σημεία που γίνονται λόγος για να ενδυναμωθούν άλλα και για να αποδομηθούν. Ποιες πλευρές γίνονται αντικείμενα ερμηνείας και με τι εργαλεία; Ταυτόχρονα, επιχειρούμε να διερευνήσουμε το πώς μέσα από τις αφηγήσεις τους κατασκευάζουν την ίδια την «πραγματικότητα» αυτού για το οποίο μιλάνε, δηλαδή το πώς νοηματοδοτούν το υπό εξέταση ζήτημα.

Εισαγωγικά, πρέπει να σημειώσουμε τις βασικές αρχές που διέπουν τη λογική της ποιοτικής έρευνας. Συγκεκριμένα, κεντρικό μέλημα είναι η διερεύνηση του νοήματος και της ερμηνείας, με επαγωγική έρευνα, η προσήλωση στο κάθε φορά τοποθετημένο εντός πλαισίου και περιεχομένου νόημα, η παραδοχή του ότι η προσωπική οπτική του/της ερευνητή/τριας υπεισέρχεται στην όλη ερευνητική διαδικασία.

Τα φαινόμενα μελετώνται υπό μία ολιστική οπτική στην εξέταση των φαινομένων και απορρίπτεται η λογική της γραμμικής αιτιότητας, ενώ θεωρείται σημαντική η έννοια της διεργασίας, όπου τα φαινόμενα εξετάζονται ως δυναμικά συστήματα. Δίνουμε έμφαση στη μοναδικότητα των ανθρώπων και η εμπειρία της συμμετοχής στην έρευνα αντιμετωπίζεται ως σημαντική για τη ζωή των συμμετεχόντων/ουσών. Για αυτό, η προσωπική επαφή με αυτούς/ες γίνεται με πνεύμα σεβασμού και ισοτιμίας. (Figgou & Pavlopoulos, 2019)

Σε ό,τι αφορά την εγκυρότητα και την αξιοπιστία, προτείνεται η υιοθέτηση κριτηρίων που αντιστοιχούν στην ερμηνευτική λογική της ποιοτικής έρευνας, όπως η συνοχή της ανάλυσης, η παραγωγή νέων ερμηνειών, η ανάδειξη νέων ερωτημάτων, ο προσανατολισμός των συμμετεχόντων/ουσών και η κατανόηση μέσω της οπτικής τους

(Figgou & Pavlouros, 2019). Επιλέξαμε την Ερμηνευτική Φαινομενολογική Ανάλυση, διότι τα ερωτήματά μας είναι ανοιχτά και διερευνητικά, και μας ενδιαφέρει να φωτίσουμε το πώς οι συμμετέχοντες βιώνουν και νοηματοδοτούν την εμπειρία τους (Larkin & Thompson, 2011). Ο σκοπός της ερμηνευτικής φαινομενολογικής ανάλυσης είναι να ερευνήσει με λεπτομέρεια πώς οι συμμετέχοντες δίνουν νόημα στον προσωπικό και κοινωνικό κόσμο και πώς νοηματοδοτούν συγκεκριμένες εμπειρίες και γεγονότα (Smith & Osborn, 2003). Μάλιστα, θέλουμε εδώ να διερευνήσουμε το πώς οι συμμετέχοντες διαμορφώνουν τις αναπαραστάσεις για το ρόλο της ψυχολογίας στο μεταναστευτικό ζήτημα μέσα από ένα πολυδιάστατο πρίσμα, συμπεριλαμβάνοντας επεξεργασίες γνωστικές, συναισθηματικές, συμπεριφορικές, μαζί με πολιτικές (Miller και συν., 2018; Finlay, 2011). Καταπιανόμαστε με τον τρόπο που οι συμμετέχοντες/ουσες μιλάνε για τα πράγματα, θεωρώντας ότι η πραγματικότητα μπορεί να γίνει αντιληπτή με όρους γλωσσικής κατασκευής, συλλογικής και ιστορικής (δηλαδή, ορισμένης στο χωροχρόνο) (Figgou & Pavlouros, 2019).

Αναστοχαστικότητα

Στη διαδικασία της ΕΦΑ παραμένει σημαντική η οπτική του ερευνητή/της ερευνήτριας (Larkin & Thompson, 2011). Εν προκειμένω, τα κίνητρα και η οπτική της ερευνήτριας συνδέονται με την προσωπική συμμετοχή στο κλάδο του μεταναστευτικού ως εργαζόμενη ψυχολόγος, καθώς και με τα ερευνητικά ενδιαφέροντα στη κοινωνική ψυχολογία όπως και την εκπαίδευσή της στο εν λόγω μεταπτυχιακό πρόγραμμα.

Οι τρόποι με τους οποίους θεωρητικοποιούμε για ένα ζήτημα θα επηρεάσουν τους τρόπους με τους οποίους το εξετάζουμε, και οι τρόποι που εξερευνούμε ένα ζήτημα θα επηρεάσουν την εξήγηση που θα δώσουμε (Banister και συν, 1994). Στην ποιοτική έρευνα, φτάνουμε όσο το δυνατόν πιο κοντά στην αντικειμενική περιγραφή ενός φαινομένου υπό αμφισβήτηση, μέσω της διερεύνησης των τρόπων με τους οποίους η υποκειμενικότητα του ερευνητή έχει δομήσει τον τρόπο με τον οποίο το φαινόμενο ορίζεται εξ αρχής. Η υποκειμενικότητα είναι μια πηγή και όχι ένα πρόβλημα, για μια θεωρητική και πραγματιστική επαρκή εξήγηση. Όταν οι ερευνητές θεωρούν ότι είναι περισσότερο αντικειμενικοί, με το να κρατούν μια απόσταση ανάμεσα στους ίδιους και στο αντικείμενο

της έρευνας, τότε στη πραγματικότητα παράγουν μια υποκειμενική εξήγηση, διότι μια θέση από απόσταση, παραμένει μια θέση.

Η έρευνα πραγματοποιείται πάντα από μια συγκεκριμένη θέση (standpoint), και η θέση ουδετερότητας σε πολλές ποιοτικές έρευνες στη ψυχολογία είναι υποκριτική. Επομένως, αξίζει να σημειωθεί, ότι, η «θέση του ερευνητή», μαζί με την αναφορά στο προσδιορισμό του προβλήματος που τίθεται προς μελέτη και αναφορικά με τον τρόπο που ο ερευνητής αλληλοεπιδρά με το υλικό, παράγει ένα συγκεκριμένο νόημα (Parker, 1997).

Σε πολλές περιπτώσεις έχει κριθεί βοηθητικό να διερευνηθεί αυτή η θέση με μια αναστοχαστική ανάλυση. Η αναστοχαστική ανάλυση που σέβεται τα διαφορετικά νοήματα που φέρει ο ερευνητής και ο εθελοντής στην έρευνα, είναι μια ηθική υπόθεση, και τα χαρακτηριστικά, τόσο της συνθήκης όσο και του ανθρώπου, αντιμετωπίζονται ως πολύτιμες πηγές και λιγότερο ως παράγοντες που πρέπει να φιλτραριστούν.

4.Ανάλυση Θεμάτων

Από την ανάλυση των δεδομένων των συνεντεύξεων προέκυψαν τρία (3) θέματα τα οποία ήταν κοινά στους συμμετέχοντες. Στις επόμενες παραγράφους τα θέματα και οι ακόλουθες υποθεματικές που παρουσιάζονται θα αναλυθούν συνδυασμένα με κάποια αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις, ώστε οι αναγνώστες να μπορούν να παρακολουθήσουν καλύτερα τη συλλογιστική πορεία και την ανάπτυξη των θεμάτων και υποθεμάτων, όπως αυτά γειώνονται στα λεγόμενα των συνεντευξιαζόμενων. Με τον τρόπο αυτόν, οι αναγνώστες είναι σε θέση, τρόπον τινά, να αξιολογούν την ποιότητα της ανάλυσης (Mero-Jaffe, 2011).

Οι τρεις προαναφερθείσες βασικές θεματικές είναι οι: 1- «ο ψυχολόγος ως ειδικός ψυχικής υγείας», 2- «ο ψυχολόγος ως διαδικαστικός/διαχειριστικός ρόλος» και 3- «ο ψυχολόγος ως φορέας εξουσίας». Υπάρχουν φυσικά πτυχές της κατανόησης των συμμετεχόντων που επικαλύπτονται σε αυτές τις κατηγορίες. Για λόγους δεοντολογίας τα πραγματικά ονόματα και το φύλο των συμμετεχόντων δεν θα χρησιμοποιηθούν, ενώ έχουν

αφαιρεθεί ονόματα πόλεων και φορέων εργασίας από τα αποσπάσματα που παρατίθενται για τον ίδιο λόγο.

Θεματική 1: ο ψυχολόγος ως ειδικός ψυχικής υγείας

Η πρώτη θεματική αποπειράται να περιγράψει την εικόνα των ψυχολόγων αναφορικά με το ρόλο τους και τις αρμοδιότητές τους στο τομέα του προσφυγικού, ο οποίος φαίνεται να τους τοποθετεί στο πλαίσιο εργασίας ως ειδικούς ψυχικής υγείας και να χρησιμοποιεί τις καταρτισμένες γνώσεις τους, για να παράσχουν μια σειρά υπηρεσιών.

Πιο συγκεκριμένα, το επάγγελμα του ψυχολόγου αποτελεί μια από τις πέντε ειδικότητες που απαρτίζουν το κλάδο των επαγγελματιών ψυχικής υγείας, καθένας εκ των οποίων ανταποκρίνεται σε διαφορετικές ανάγκες και ζητήματα (Golightley, 2004). Στο λόγο των συμμετεχόντων, ωστόσο, αναδεικνύεται ένας πολυδιάστατος ρόλος στον οποίο καλούνται να ανταποκριθούν, όπου εντοπίζουμε στοιχεία άλλων ειδικοτήτων, όπως λ.χ συμβούλου, κοινωνικού λειτουργού, ψυχιάτρου κ.λπ.

Από την ανάλυσή φάνηκε πως οι υπηρεσίες που παρέχουν οι ψυχολόγοι αφορούν σε τρία διαφορετικά πεδία δράσης (τα οποία συνιστούν τα υποθέματα της παρούσας θεματικής): α) « συμβουλευτική υποστήριξη », β) « ψυχολογικές πρώτες βοήθειες » και γ) « ιατρικοποιημένος ρόλος ». Παρακάτω θα εξηγηθεί αναλυτικότερα καθεμία από αυτές τις ενότητες, παραθέτοντας κάποια χωρία από τις απαντήσεις των συνεντευξιαζόμενων.

Ο Σ6 περιγράφοντας τις αρμοδιότητές του ως ψυχολόγος στη κινητή μονάδα που εργάζεται σε δομή φιλοξενίας μεταναστών, αναδεικνύει αυτή την άποψη:

Σ6 [...] εργάζομαι σε μια κινητή μονάδα σε μια δομή σε πρόγραμμα παροχής υπηρεσιών ψυχικής υγείας το οποίο είναι κυρίως συμβουλευτικό και αν χρειαστεί και άλλου είδους παρέμβαση τύπου παραπομπής σε ψυχίατρο το αναλαμβάνουμε εμείς. Τώρα ουσιαστικά η δουλειά μου είναι η αναγνώριση και ο εντοπισμός ανθρώπων που χρειάζονται ψυχολογική στήριξη, η παροχή συμβουλευτικών συνεδριών και αν αυτός ο άνθρωπος χρήζει και παροχή ψυχιατρικής ας πούμε παρακολούθησης αναλαμβάνω το κομμάτι της παραπομπής· και αν ο ψυχίατρος πει ότι ο άνθρωπος

χρειάζεται αγωγή και παρακολούθηση κάνουμε και το management και το monitoring αυτής της περίπτωσης..

α) Συμβουλευτική υποστήριξη

Στο παραπάνω παράθεμα ο συμμετέχων αναφέρει πως ένα μέρος της εργασίας του αφορά σε παροχή ψυχολογικής υποστήριξης, με συνεδρίες συμβουλευτικού χαρακτήρα, ενώ στη συνέχεια ανέφερε ένα άλλο μέρος της εργασιακής πρακτικής που τον καλεί να παρέχει μια σειρά υπηρεσιών που άπτονται στο τομέα της ψυχικής υγείας.

Όσον αφορά στη συμβουλευτική υποστήριξη, αναφέρθηκε από το σύνολο των συμμετεχόντων ως βασική παροχή υπηρεσιών και μέρος των αρμοδιοτήτων τους. Κάποιοι εξ αυτών αντιπαρέθεσαν αυτή την εικόνα του γενικού συμβουλευτικού ρόλου με μια εξιδανικευμένη αναπαράσταση του ψυχολόγου ως θεραπευτή, εξηγώντας παράλληλα πως η ψυχοθεραπευτική σχέση με τους ωφελούμενους καθίσταται στην ουσία ανέφικτη για μια σειρά από λόγους:

Σ2 [...] Οι βασικές αρμοδιότητες εκεί ορίζονταν πολύ σαφώς από τον κανονισμό λειτουργίας της δομής. Η μία ήταν να παρέχεται ψυχολογική υποστήριξη με τη μορφή συμβουλευτικής αποκλειστικά και σε καμία περίπτωση δεν γινόταν ψυχοθεραπεία.

Σ8 [...] ... Οπότε σε σχέση με την εργοδοσία οι απαιτήσεις είναι πολύ πιο ευρύτερη ψυχοκοινωνικής στήριξη, τύπου συμβουλευτικής, παρά καθαρά ψυχολογικής υποστήριξης, πόσο μάλλον να πούμε ότι κάνουμε θεραπεία.

Σ3[...] Όσον αφορά τους ψυχολόγους επίσης εντάζει, υπάρχουν φορές που λειτουργεί η συμβουλευτική που κάνουμε –γιατί συμβουλευτική κάνουμε- απλά αυτές είναι πάρα πολύ λίγες στο συνολικό αριθμό των επωφελούμενων που παρακολουθούμε είναι πάρα πολύ μικρό ποσοστό. Το υπόλοιπο είναι η διασύνδεση με ψυχιάτρους είτε πρόκειται για σοβαρά ψυχιατρικά περιστατικά, είτε για ανθρώπους που απλά θέλουν να πάρουν αγωγή γιατί μπορεί να μην αντέχουν τις συνθήκες και γιατί αυτό έχουν μάθει είναι η αλήθεια.

Όπως φαίνεται και στα παραπάνω αποσπάσματα η ψυχοθεραπεία είναι άμεσα συνδεδεμένη με το επάγγελμα του ψυχολόγου για τους συμμετέχοντες. Ωστόσο, τα

προγράμματα ψυχοκοινωνικής υποστήριξης που εξυπηρετούν πρόσφυγες, στο σύνολό τους, δεν στοχεύουν σε μια ψυχοθεραπευτική δουλειά, αλλά σε μια παροχή συμβουλευτικής στο πληθυσμό, όπως αναφέρουν και οι συνεντευξιαζόμενοι. Σε διάφορα εγχειρίδια και βιβλία ψυχικής υγείας, αναφέρεται ρητά πως ο ψυχολόγος καλείται να παρέχει αμιγώς συμβουλευτική υποστήριξη σε προσφυγικό πληθυσμό (Pernice & Brook, 1996 ; Kemp & Rasbridge, 2004), ενώ όπως αναφέρουν και οι συμμετέχοντες Σ1 & Σ8, ο χαρακτήρας των υπηρεσιών που θα παρέχουν καθορίζεται από τον εργοδοτικό φορέα. Επιπλέον, λόγω χώρου, χρόνου αλλά και των γενικότερων συνθηκών που επικρατούν, η ψυχοθεραπευτική δουλειά δεν είναι εφικτή:

Σ5 [...] Οπότε όταν ο άλλος παλεύει ακόμα στο να λάβει κάποιες βασικές υπηρεσίες που έχουν να κάνουν με την άμεση επιβίωσή του, που έχουν να κάνουν με την εγγραφή του στο άσυλο, με την στέγασή του, πως μπορούμε να μιλήσουμε για παροχή ψυχολογικής υποστήριξης; Δηλαδή θα πρέπει τότε και οι ίδιοι οι ψυχολόγοι να παλεύουν πρώτα γι' αυτά τα δικαιώματα των ανθρώπων για να πούμε μετά ότι μπορούμε να κάνουμε τη δουλειά μας. Δεν μπορούμε να κάνουμε τη δουλειά μας σε σκηνές, με βροχή, που άλλες γεννάνε μέσα σε σκηνές, που γίνεται όλος ο πανικός που γίνεται μέσα σ' ένα camp και να θέλουμε να κάνουμε και ψυχοθεραπεία.

Η εικόνα των ψυχολόγων για το χαρακτήρα της εργασίας τους στο πλαίσιο του μεταναστευτικού φαίνεται από τις απαντήσεις τους να διαφοροποιείται της αναπαράστασης που έχουν για το ρόλο του ψυχολόγου – εικόνα που συνδέουν με αυτή του ψυχοθεραπευτή και να τη χαρακτηρίζει ως μια πιο γενική εικόνα εργαζομένου επαγγελματία στο τομέα της ψυχικής υγείας που παρέχει μια σειρά ψυχοκοινωνικών υπηρεσιών. Στις απαντήσεις τους φαίνεται να υπαινίσσεται, αλλά και να αναφέρεται ρητά κάποιες φορές, η σύγκρουση ρόλου που βιώνουν. Ο συμμετέχων Σ1 υπογραμμίζει μάλιστα τη διαφορά που εντοπίζει ανάμεσα στο να εργάζεσαι ως ψυχολόγος στο χώρο του μεταναστευτικού εν συγκρίσει με κάποιο άλλο τομέα ενώ ο Σ8 ενισχύοντας αυτή την άποψη σχολιάζει πως το πεδίο δράσης των ψυχολόγων στο μεταναστευτικό είναι περιοριστικό, καθώς δεν μπορεί να γίνει ψυχοθεραπευτική δουλειά, ακόμη και αν το επιθυμούν και οι δύο πλευρές:

Σ8 [...] Θεωρώ ότι το πλαίσιο είναι πολύ συγκεκριμένο και δεν προβλέπει ίσως θα έλεγα ψυχοθεραπευτική δουλειά ακόμα κι αν ένας άνθρωπος το ζητήσει ή το έχει ανάγκη.

Σ1[...] Όσον αφορά το μεταναστευτικό η δουλειά ενός ψυχολόγου είναι καθαρά συμβουλευτική και υποστηρικτική σε πολύ συγκεκριμένο πλαίσιο και δεν θεωρώ ότι σχετίζεται άμεσα με τη δουλειά που κάνει ένας ψυχολόγος σε άλλο πλαίσιο, με ανθρώπους που δεν υπάγονται στον μεταναστευτικό – προσφυγικό πληθυσμό. Σίγουρα το κοινό που θα έβλεπα είναι η υποστήριξη κάποιων ανθρώπων. Όμως θεωρώ ότι στον προσφυγικό πληθυσμό είναι πιο κατευθυνόμενη η δουλειά που σίγουρα δηλαδή- γίνεται και καθαρά σε συμβουλευτικό επίπεδο σε πολύ συγκεκριμένα πλαίσια με συγκεκριμένα όρια.

Η άποψη ότι η δουλειά ενός ψυχολόγου στο πεδίο του μεταναστευτικού είναι κατευθυντική – γεγονός που ενισχύει τη σύγκρουση ρόλου που βιώνει- τέθηκε παράλληλα από πολλούς συμμετέχοντες και θα αναλυθεί σε επόμενο θέμα. Τέλος, η συμμετέχουσα Σ3 αναδεικνύει έναν ακόμη παράγοντα που καθιστά αδύνατη την ψυχοθεραπευτική δουλειά μέσα σε ένα τέτοιο πλαίσιο· τον πολιτισμικό παράγοντα, ο οποίος αναφέρεται και σε άλλες συζητήσεις ως αιτιολόγηση του ασαφούς ρόλου του ψυχολόγου:

Σ3 [...] Θα ήθελα; Ναι. Δεν ξέρω αν είναι εφαρμόσιμο το πως θα ήθελα γιατί είναι αυτό. Είναι ένα δυτικό... όχι κατασκευάσμα... Τέλος πάντων όλη η ψυχολογία είναι βασισμένη στο δυτικό πολιτισμό και μιλάμε για ανθρώπους από την ανατολή, οπότε είναι όλο αβάσιμο το να πεις ότι θα κάνεις ψυχοθεραπευτική δουλειά στο μεταναστευτικό.

Προχωρώντας παρακάτω, βλέπουμε πως μέρος της συμβουλευτικής διαδικασίας ή των αρμοδιοτήτων των ψυχολόγων αφορά στη λεγόμενη παροχή ψυχολογικών πρώτων βοηθειών.

β) Ψυχολογικές Πρώτες Βοήθειες

Η παροχή ψυχολογικών πρώτων βοηθειών ή psychological first aid, όπως είναι γνωστή στο κλάδο της ανθρωπιστικής ανταπόκρισης, εννοιολογείται ως «παρέμβαση

πρωτοβάθμιας ανταπόκρισης με σκοπό να προάγει την ασφάλεια, την σταθεροποίηση των πληγέντων και τη σύνδεση των ατόμων με διάφορους πόρους και φορείς» (Heidi, και συν. 2011). Ο Σ7 συζητώντας για τη παροχή πρώτων ψυχολογικών βοηθειών, αναφέρει:

Σ7 [...] Στην ουσία θα έλεγα πως κάνω PFA και έτσι όπως το αντιλαμβάνομαι εγώ κάνουμε ένα σύντομο triage που λένε και οι ιατροί. Δηλαδή μιλάω με τον κόσμο και βλέπω ποιος χρειάζεται συμβουλευτική, ενδεχομένως μια διασύνδεση με μια παραπάνω υπηρεσία, ίσως πιο εξειδικευμένη, ποιος είναι ψυχιατρικό κ.λπ. Κάνω δουλειά κοινωνικού δηλαδή, απλά αν χρειαστεί υποτίθεται έχω τις γνώσεις να διακρίνω και τα high risk περιστατικά, δηλαδή τα ψυχιατρικά.

Στο παραπάνω απόσπασμα αναδεικνύεται η άποψη πως η παροχή πρώτων ψυχολογικών βοηθειών, αφορά σε μια παρέμβαση που γίνεται τόσο από ψυχολόγους, όσο και από άλλες ειδικότητες, ακόμη και από μη επαγγελματίες · στο οποίο συνομολογεί και η διεθνής βιβλιογραφία, όπου αναφέρεται πως η παροχή πρώτης ψυχολογικής βοήθειας είναι μια παρέμβαση που μπορεί να γίνει από εξειδικευμένους επαγγελματίες και μη, όπως για παράδειγμα από υποστηρικτικό περιβάλλον του ατόμου ή/και εθελοντές (McCabe, και συν., 2014; Shultz & Forbes, 2013). Ενισχύοντας την παραπάνω άποψη, η Σ5 που εργάζεται σε πρόγραμμα ψυχοκοινωνικής υποστήριξης ασυνόδευτων ανηλίκων αναφέρει πως η PFA σχετίζεται με:

Σ5 [...]γενικότερη ψυχοκοινωνική αξιολόγηση των αναγκών των παιδιών και σε συνεδρίες συμβουλευτικού τύπου σε σχέση με το τι επιθυμούν τα παιδιά να κάνουν από εδώ και πέρα.

Διαπιστώνουμε ότι για τους συμμετέχοντες η παροχή ψυχολογικών πρώτων βοηθειών φαίνεται να υπολείπεται σε κάτι σε σχέση με την ψυχολογική υποστήριξη – και τη ψυχοθεραπεία. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο συμμετέχων:

*Σ5 [...]οπότε ο ρόλος μου έχει επικεντρωθεί περισσότερο στην παροχή PFA, πρώτων βοηθειών ψυχικής υγείας, οπότε και το αντικείμενό μας ήταν περισσότερο αυτό και όχι **ουσιαστική** ψυχολογική υποστήριξη των παιδιών.. Περισσότερο για τα*

δικαιώματά τους και για τις διαδικασίες και είναι μια πιο γενικού τύπου ψυχοκοινωνική στήριξη.

Η χρήση της λέξης «ουσιαστική» για να περιγράψει την ψυχολογική υποστήριξη (εννοούμενη ως ψυχοθεραπεία) καταδεικνύει εξ αντιπαράθεσης, αυτό που γίνεται κατανοητό ως ο μη ουσιαστικός ρόλος της παροχής πρώτων βοηθειών. Με άλλα λόγια, η παροχή των ψυχολογικών πρώτων βοηθειών γίνεται αντιληπτή ως κάτι υποδεέστερο της ψυχοθεραπείας και εντάσσεται σε ένα πλαίσιο ευρύτερης ψυχοκοινωνικής υποστήριξης. Ο Σ3 στο απόσπασμα που ακολουθεί, περιγράφει το ψυχοκοινωνικό χαρακτήρα που λαμβάνει η εργασία του τον οποίο περικλείει μέσα στη πρακτική PFA:

Σ3 [...] Καλούμαι να κάνω psychological first aid, να είμαι εκεί ουσιαστικά και να ακούσω τους ανθρώπους, παρέχοντας ίσως μία πολύ πρωτοβάθμια συμβουλευτική σε διάφορα θέματα που μπορεί να έχουν, τα οποία όμως θέματα είναι κυρίως θέματα που προέρχονται από τις συνθήκες διαβίωσης και από την κατάσταση... το νομικό status του καθενός και όλο αυτό το άγχος με το άσυλο και αν θα το πάρουν και που θα καταλήξουν και τι θα γίνει το μέλλον τους.

γ) Ιατρικοποιημένος ρόλος

Πέραν της συμβουλευτικής και της παροχής πρώτων ψυχολογικών βοηθειών, κομμάτι των αρμοδιοτήτων του ψυχολόγου, όπως ήδη ανέφεραν οι συνεντευξιαζόμενοι στα χωρία που έχουν παρατεθεί ως τώρα, αφορά στον ιατρικό ή/και ψυχιατρικό ρόλο στον οποίο καλούνται να ανταποκριθούν, μέσα σε αυτή την εργασιακή συνθήκη. Πιο συγκεκριμένα ο Σ6 μιλώντας για τη καθημερινότητά του στη δουλειά αναφέρει πως ένα μεγάλο μέρος της εργασίας του αφορά στη διαχείριση ιατρικών- ψυχιατρικών ζητημάτων:

Σ6 [...] Παράλληλα θα μιλάω και με το τμήμα του ιατρικού φορέα που έχει αναλάβει να διανέμει τα φάρμακα στους ψυχιατρικούς ασθενείς...ε...παράλληλα θα κάνω κάποιες τηλεφωνικές για ανθρώπους που είναι εκτός δομής και θα πρέπει να τους πω κάτι για τα ραντεβού τα επόμενα που μπορεί να πλησιάζουν με νοσοκομεία ψυχιατρικά στην ... οπότε να πρέπει να τους ενημερώσω σε σχέση με αυτό...και κάπως έτσι θα τελειώσει η μέρα..

Συνεχίζοντας σχετικά με το κομμάτι της ψυχιατρικής παραπομπής αναφέρει:

Σ6 [...]Αν αυτός ο άνθρωπος χρήζει και παροχή ψυχιατρικής ας πούμε παρακολούθησης αναλαμβάνω το κομμάτι της παραπομπής και αν ο ψυχίατρος πει ότι ο άνθρωπος χρειάζεται αγωγή και παρακολούθηση κάνουμε και το management και το monitoring αυτής της περίπτωσης. Φροντίζουμε να παίρνει τα φάρμακά του, κλείνουμε τα ραντεβού του τσεκάρουμε αν πηγαίνει στα ραντεβού του , κάνουμε αιτήματα για φάρμακα και φυσικά αν χρειαστεί να νοσηλευτεί , είμαστε και μείς εκεί παρόντες σε όλη τη διαδικασία και στη περίπτωση της ακούσιας και στη περίπτωση της εκούσιας νοσηλείας.

Η περιγραφή του Σ6 αναδεικνύει τον ιατρικό ρόλο στον οποίο καλούνται να ανταποκριθούν οι ψυχολόγοι με το να παρακολουθούν τις περιπτώσεις των ανθρώπων που λαμβάνουν ψυχιατρική αγωγή, είτε έχουν αιτηθεί η παραπεμφθεί για ψυχίατρο, αλλά και με την ενεργό εμπλοκή τους στη διαδικασία ψυχιατρικής νοσηλείας¹⁰.

Η άποψη αυτή τέθηκε ταυτόχρονα με τα όσα συζητά για τη διαχείριση ψυχιατρικών ζητημάτων στη δομή που εργάζεται ο Σ1 ο οποίος αναφέρει πως οι συμπεριφορές και οι υποθέσεις των ωφελούμενων τείνουν να ψυχιατρικοποιούνται από το προσωπικό της δομής, με το βάρος της διαχείρισης να πέφτει στον ψυχολόγο. Χαρακτηριστικά λέει:

Σ1 [...]Συνήθως υπάρχουν πολλά περιστατικά για τα οποία αν προκύψει μια συμπεριφορά, έτσι που είναι εκτός των δεδομένων και δεν μπορούμε να την οριοθετήσουμε, πολλές φορές λέμε «Α, αυτό το περιστατικό είναι ψυχιατρικό» «Α, γιατί δεν βλέπει έναν ψυχολόγος να έχουμε μια εικόνα για το τι θα συμβεί.

¹⁰ Η διαδικασία της ακούσιας ψυχιατρικής εξέτασης ή/και νοσηλείας αποτελεί τον περιορισμό της ελευθερίας του ατόμου και αναγκαστική νοσηλεία χωρίς ο ίδιος να έχει επιζητήσει καμία από τις δύο προαναφερόμενες καταστάσεις. Στην Ελλάδα, αν και δεν υπάρχει σαφής και οργανωμένη τήρηση σχετικών αρχείων, εκτιμάται πως 40-50% ή και περισσότερο ακόμα του συνόλου των νοσηλείων που πραγματοποιείται σε δημόσια ψυχιατρικά ιδρύματα, αφορά σε ακούσιες νοσηλείες, ποσοστό που θεωρείται τετραπλάσιο εν συγκρίσει με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (Μπιλανάκης, 2011). Μέρος αυτού του ποσοστού αναφέρεται σε υποθέσεις μεταναστών, ενώ η διαδικασία εκκινείται μέσω των εργαζομένων ψυχολόγων και κοινωνικών λειτουργών εντός των δομών φιλοξενίας.

Ένας λόγος που αποδίδεται στη ψυχιατροποίηση των υποθέσεων φαίνεται να είναι η ανάγκη διαχείρισης και ομαλής λειτουργίας των δομών φιλοξενίας, όπως για παράδειγμα φαίνεται και στην παραπάνω απάντηση. Σύμφωνα με τους συμμετέχοντες κάτι τέτοιο προωθείται και από το ίδιο το προσωπικό, είτε αφορά σε εργαζόμενο της κοινωνικής υπηρεσίας είτε σε ιατρούς και λοιπούς συναδέλφους και αυτό με βάση τις απαντήσεις των συμμετεχόντων φαίνεται να γίνεται για διάφορους λόγους.

Αρχικά φαίνεται πως ελλείπει ψυχιάτρου πολλές φορές στους χώρους εργασίας η ευθύνη διαχείρισης αναλογεί στους ψυχολόγους. Όπως λέει και ο Σ7:

Σ7 [...] το πιο δύσκολο κομμάτι είναι αυτό, εν απουσία ψυχιάτρου κάνουμε όλο το κομμάτι αυτό, αναλαμβάνουμε όλα τα ψυχιατρικά. Και παράλληλα αυτό το πράγμα είναι και λίγο περίεργο και με την ιατρική υπηρεσία γιατί από τη μία τους λέμε: ναι αναλαμβάνουμε ψυχιατρικά, οπότε κι αυτοί μπαίνουν στη διαδικασία να σου ζητήσουν βοήθεια και από την άλλη είμαστε ψυχολόγοι άρα δεν είναι δουλειά μας. Τέλεια.

Ως αποτέλεσμα, ένα κομμάτι της ιατρικής ευθύνης μετατίθεται στον ψυχολόγους ενώ φαίνεται να γίνεται και από τους ίδιους τους ιατρούς, λόγω έλλειψης χρόνου ή ανάγκης αποσυμφόρησης των πολλών αιτημάτων και αναγκών που καλούνται να ανταποκριθούν:

Σ8 [...] Ο γιατρός δηλαδή φαίνεται να μεταθέτει ένα κομμάτι της ιατρικής ευθύνης στους ψυχολόγους, τόσο με το να τους ζητείται να παρακολουθούν τις αγωγές των ψυχιατρικών περιστατικών αλλά και με το να παραπέμπει άμεσα για ψυχολογική εκτίμηση ωφελούμενους που αναφέρουν ιατρικά ζητήματα.

Ο Σ6 ενισχύοντας την παραπάνω άποψη αναφέρει πως ένα συγκεκριμένο παράδειγμα στο οποίο κλήθηκε να διαχειριστεί μια αντίστοιχη κατάσταση:

Σ6 [...] Επίσης σε μας που είμαστε σε (όνομα δομής), είναι κάτι το οποίο το προωθεί και η γιατρός, όταν ένας άνθρωπος πάει σε αυτήν και της ζητήσει την οποιαδήποτε βοήθεια, για παράδειγμα να σου δώσω να καταλάβεις έχω ένα περιστατικό τώρα που έχει κάποια ζητήματα δερματολογικά, βγάζει εξανθήματα κι αυτά, η γιατρός μας τον αντιμετωπίζει σε φάση ότι είσαι ψυχιατρικός ασθενής να μου πει ότι έχει ζητήματα

δερματολογικά και το θεωρεί αυτό ότι εγώ πρέπει να κάνω κάτι γι αυτό. Δηλαδή θα με πάρει τηλέφωνο την ώρα που έχει πάει ο άνθρωπος εκεί να ζητήσει βοήθεια για το δερματολογικό ζήτημα που εμφανίζει από το εξάνθημα και να το αποδώσει στο ψυχολογικό του πράγματος ή στο ψυχιατρικό κομμάτι που μπορεί αυτός ο άνθρωπος να εμφανίζει, παρόλο που όντως ο άνθρωπος έχει ένα ζήτημα δερματολογικό.

Συνεχίζοντας ο Σ6 αναφέρει παραδείγματα όπου αναδεικνύεται πως μια σειρά συμπτωμάτων όπως δερματολογικά, ή καρδιολογικά πολύ γρήγορα τόσο από το ιατρικό προσωπικό (ή και τους ίδιους τους ασθενείς, όπως θα δούμε παρακάτω) μεταφράζονται σε ψυχοσωματικές εκδηλώσεις τις οποίες καλείται άμεσα να τα διαχειριστεί ένας ψυχολόγος χωρίς να υπάρχει η κατάλληλη αξιολόγηση από πλευράς των ιατρών ώστε να αποκλειστεί το κλινικό ζήτημα, ούτε η κατάλληλη κατάρτιση ώστε να μπορέσουν να αξιολογήσουν τη κατάσταση η οποία πολλές φορές λόγω πίεσης χρόνου καταλήγει να μεταφράζεται ως ψυχολογική δυσκολία ή ψυχιατρικό ζήτημα.

Μια άλλη αιτιολόγηση των συμμετεχόντων, είναι πως πολλές φορές οι ίδιοι οι μετανάστες βλέπουν τον ψυχολόγο ως γιατρό ή ψυχίατρο, δεν μπορούν δηλαδή να αποδώσουν διαφορετικά χαρακτηριστικά στις δυο αυτές ειδικότητες, απευθυνόμενοι πολλές φορές στους ίδιους με σκοπό να πάρουν φάρμακα ή να λύσουν ένα ζήτημα οργανικής φύσης. Η αναπαράσταση των μεταναστών για τους ψυχολόγους θα παρουσιαστεί εκτενώς σε παρακάτω θεματικές:

Σ8 [...] Νομίζω ότι μπερδεύονται εκεί πέρα, κάποιες φορές μας έχουν πάνω από τους γιατρούς ή επειδή μπορεί να αντιλαμβάνονται ότι είναι αγχωμένοι, είναι πεισμένοι, να αντιλαμβάνονται και οι ίδιοι ότι όλη αυτή τους η κατάσταση που εμφανίζουν εκείνη την ώρα είναι αποτέλεσμα του πόσο χάλια ψυχολογικά νιώθουν και να έρχονται κατευθείαν σε μας, αλλά υπάρχει ένα μπέρδεμα...και οι άνθρωποι συνήθως πρώτα πρέπει να πάνε στις ιατρικές υπηρεσίες, να αποκλειστεί το ενδεχόμενο ότι ετοιμάζονται να πάθουν έμφραγμα ή οτιδήποτε άλλο και μετά σε δεύτερο χρόνο να έρθουν σε μας. Αλλά υπάρχει τεράστιο ζήτημα.

Η ιατρικοποίηση του ρόλου του ψυχολόγου επομένως, αφορά σε μια εικόνα που μπορεί να δημιουργείται τόσο από τους ίδιους τους εργαζόμενους αλλά και από τους

ωφελομένους. Ο Σ3 αναφερόμενος στο τι εικόνα πιστεύει πως έχουν οι συνάδελφοι για το ρόλο του ως ψυχολόγο στο χώρο εργασίας του, αναφέρει πως πολλές φορές τον βλέπουν ως ψυχίατρο ή ως έναν επαγγελματία ο οποίος ανταποκρίνεται σε όλες τις ανάγκες ψυχικής υγείας:

Σ3 [...]Οι συνάδελφοι (χα...χα...χα) Ως πυροσβεστήρα...Και ως ψυχίατρο... (χα...χα...χα) εννοείται τα κάνουμε όλα. Δηλαδή ακόμα και για τα ψυχιατρικά περιστατικά, πολλοί συνάδελφοι θεωρούν ότι ο ψυχολόγος μπορεί να κάνει τα πάντα. Εντάξει ξέρουν τυπικά ότι δεν μπορούμε να δώσουμε φάρμακα αλλά ίσως κάποιιοι δεν αντιλαμβάνονται ότι αυτός ο άνθρωπος ο οποίος είναι σε ένα ψυχωτικό επεισόδιο, εγώ δεν μπορώ να του κάνω κάτι, δεν μπορώ να τον βοηθήσω κάπως αυτή τη στιγμή, δεν έχω την εκπαίδευση να το κάνω αυτό το πράγμα και δεν θα ήταν και σωστό. Ή άλλες φορές γίνεται φασαρία «αυτός τσακώνεται με τον τάδε» θα τους στείλουμε στον ψυχολόγο ή θα πούμε στον ψυχολόγο να πάει από εκεί. «Α, αυτός λιποθύμησε»... τον ψυχολόγο. Είναι λίγο πασπαρτού.

Το εν λόγω απόσπασμα αναδεικνύει την εικόνα που έχουν οι ίδιοι οι ψυχολόγοι για το πολυδιάστατο ρόλο της εργασίας τους, έχοντας επωμιστεί ένα μεγάλο βάρος που αφορά στη γενικότερη διαχείριση των ζητημάτων και υποθέσεων, αρχικά από τους συναδέλφους και την εργοδοσία και εν συνεχεία από τους ωφελομένους – το οποίο θα αναλύσουμε σε ερχόμενη θεματική. Διαπιστώνουμε λοιπόν πως η αναπαράσταση του ρόλου τους ως ψυχολόγοι στο μεταναστευτικό είναι αυτή του ψ-ειδικού, εντός του οποίου εξηγείται και η ιατρικοποίηση των υποθέσεων και της εργασίας τους κατ' επέκταση. Όπως αναφέρεται και στο κεφάλαιο της βιβλιογραφικής ανασκόπησης ο επαγγελματίας ψυχολόγος καλείται να ανταποκριθεί σε ένα σύνολο ζητημάτων τα οποία δεν άπτονται απαραίτητα του αντικειμένου, χρησιμοποιώντας τις καταρτισμένες γνώσεις του στην ψυχολογία, για διάφορες ανάγκες που προκύπτουν από τις ΜΚΟ (Hudson, 2009).

Ο ρόλος των ψυχολόγων στο πλαίσιο του λεγόμενου μεταναστευτικού από το 2015 και μετά δεν είναι σε καμία περίπτωση σαφής. Αντίθετα, ορίζεται, επανορίζεται και μεταβάλλεται ανάλογα με τις απαιτήσεις των ΜΚΟ και διεθνών οργανισμών και σε σχέση με το τι ορίζεται κάθε φορά ως ανάγκη και προτεραιότητα. Έτσι, οι απαντήσεις που

δίνονται σχετικά με τον ρόλο των ψυχολόγων αντανakλούν συχνά το ευρύτερο συγκείμενο εντός του οποίου εργάζονται. Δηλαδή, τις αρμοδιότητες με τις οποίες έχουν επιφορτιστεί, με ρητό ή όχι τρόπο, μέσα σε μία δομή, ξενώνα, hot spot, κέντρο υποδοχής και ταυτοποίησης, κτλ. Είναι λοιπόν σημαντικό να παρατηρήσουμε ότι δεν υπάρχει μια σαφής και συγκεκριμένη αντίληψη για το τι αποτελεί ή συνιστά το αντικείμενο της ψυχολογίας ή για το ποιος είναι ρόλος των ψυχολόγων.

Έτσι, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι στο πλαίσιο του μεταναστευτικού το αντικείμενο της ψυχολογίας επαναπροσδιορίζεται, και επαναπροσδιορίζεται όχι στη βάση επιστημονικών θέσεων, αλλά με γνώμονα τις ευρύτερες ανάγκες των ΜΚΟ και οργανισμών που δραστηριοποιούνται στον τομέα του μεταναστευτικού· ανάγκες οι οποίες δεν ταυτίζονται απαραίτητα με τις ανάγκες των ανθρώπων που λαμβάνουν τις υπηρεσίες, επιχείρημα που θα δούμε να αναπτύσσεται παρακάτω αναλυτικότερα.

Η προαναφερθείσα συνθήκη δημιουργεί συχνά πολλαπλές και πολυδιάστατες συγκρούσεις τόσο σε αυστηρά προσωπικό επίπεδο –δηλαδή στη σχέση με τον ίδιο τον εαυτό (ενδό-ατομική σύγκρουση ή εσωτερική σύγκρουση), όσο και με τους συναδέλφους, συντονιστές των οργανώσεων και οργανισμών, δηλαδή οργανωσιακό επίπεδο (ενδο-ομαδικές συγκρούσεις μέσα στον ίδιο οργανισμό), όπως τέλος και σε σχέση με τους ωφελούμενους -σε διοργανωσιακό επίπεδο- (Smith, 1989). Η σύγκρουση προκύπτει ως αποτέλεσμα των αντικρουόμενων αναπαραστάσεων, αντιλήψεων και κατανοήσεων που διέπουν το επάγγελμα της ψυχολόγου ανάμεσα στους ίδιους του ψυχολόγους και τους υπευθύνους ή το προσφυγικό πληθυσμό. Στο τέλος της ανάλυσης, με την ολοκλήρωση της παρουσίασης των θεμάτων, θα δούμε αναλυτικότερα παραδείγματα συγκρούσεων που εντοπίζονται στο λόγο των συμμετεχόντων.

Θεματική 2: ο ψυχολόγος ως διαδικαστικός/ διαχειριστικός ρόλος.

Στην πρώτη θεματική είδαμε αναλυτικά πως οι ψυχολόγοι καλούνται να ανταποκριθούν σε ανάγκες διαχείρισης ζητημάτων ψυχικής υγείας με την ευρύτερη έννοια. Προχωρώντας στην ανάλυση, οι απαντήσεις των συμμετεχόντων ανέδειξαν μια ακόμη πτυχή της εργασιακής συνθήκης στο πλαίσιο του μεταναστευτικού. Η πτυχή αυτή αφορά σε αυτό

που πολλοί συνεντευξιαζόμενοι περιέγραψαν ως ο διαδικαστικός/διαχειριστικός ρόλος των ψυχολόγων. Πιο συγκεκριμένα οι απαιτήσεις της εργασίας τους κατηγοριοποιήθηκαν σε τρεις (3) υποθεματικές: α) «διεκπεραίωση γραφειοκρατικών ζητημάτων», β), «διαχείριση κρίσεων/εντάσεων» και γ) «ψυχοεκπαίδευση».

α) Διεκπεραίωση γραφειοκρατικών ζητημάτων

Η διεκπεραίωση γραφειοκρατικών ζητημάτων, όπως θα διαπιστώσουμε και στα παρακάτω αποσπάσματα, αναφέρεται σε μια σειρά εργασιακών απαιτήσεων/ αρμοδιοτήτων στις οποίες καλούνται να ανταποκριθούν οι ψυχολόγοι· αρμοδιότητες και απαιτήσεις που ορίζονται αυστηρά από την εργοδοσία και δεν ενσωματώνονται σε αυτό που θεωρείται ως καθήκοντα εργασιών που άπτονται του ρόλου τους από τους ίδιους τους ψυχολόγους, οδηγώντας έτσι σε δυσαρέσκεια και εν δυνάμει συγκρούσεις ανάμεσα στους ψυχολόγους και την εργοδοσία, αλλά και με τους ωφελούμενους. Η συμμετέχουσα Σ4 μιλώντας για τη καθημερινή της πρακτική, μιλά για γραφειοκρατικές εργασίες, οι οποίες δεν άπτονται του ρόλου της:

Σ4 [...] Και μετά στο καθηκοντολόγιό μου είναι και πάρα πολλά πράγματα που δεν έχουν να κάνουν με το ότι είμαι ψυχολόγος της δομής αλλά με το ότι είμαι εργαζόμενη της δομής. Ουσιαστικά κάπως στο καθηκοντολόγιό μου αναφέρεται ότι αν χρειαστούν βοήθεια άλλοι συνάδελφοι σε άλλα πόστα, πρέπει να είμαι εκεί. Οπότε μπορεί να κάνω άλλα πράγματα, όπως γραφειοκρατίες, τέτοιες δουλειές. Δηλαδή να συμπληρώνω φόρμες, ιστορικά, να κάνω αναφορές.

Η Σ4 περιγράφει το γραφειοκρατικό κομμάτι των αρμοδιοτήτων της ως ανάγκη συμπλήρωσης φακέλων, εντύπων, αναφορών· υποστήριξη συναδέλφων σε άλλα πόστα, όλα αρμοδιότητες τις οποίες δεν συνδέει με το ρόλο του ψυχολόγου, αλλά ως μια εργασιακή απαίτηση του φορέα εργασίας. Ο Σ8 περιγράφοντας και ο ίδιος τα γραφειοκρατικά θέματα και ανάγκες που καλείται να καλύψει ως επαγγελματίας, αναφέρει πως καθιστούν το ρόλο του ψυχολόγου ως «διαδικαστικό» στη σχέση που δημιουργείται ανάμεσα σε ωφελούμενους και επαγγελματία:

Σ8 [...] ...όταν έχεις κάθε 2 βδομάδες ή κάθε τέλος του μήνα να στείλεις νούμερα, στατιστικά δηλαδή με το πόσο κόσμο είδες , τι προβλήματα είχαν, ποιοι έχουν

ψυχιατρικά, ποιοι είναι SGBV, μετά να πάρεις feedback και να πρέπει να βελτιώσεις κάποια νούμερα, γιατί έτσι είναι κακά τα ψέματα, νομίζω όλο αυτό κάνει τη σχέση μας με τον κόσμο πιο διαδικαστική. Δηλαδή εγώ δεν έχω μόνο να δω κάποιον και να ασχοληθώ με τη συνεδρία μας, πρέπει να συμπληρώσω και τα αντίστοιχα έντυπα να κάνω τα ενημερωτικά, τα ιστορικά.

Πιο συγκεκριμένα, στο καθηκοντολόγιο ενός ψυχολόγου συμπεριλαμβάνεται η συμπλήρωση ενημερωτικών σημειωμάτων, ψυχολογικών εκθέσεων, η πιστοποίηση ευαλωτοτήτων, ή εισηγήσεις για διάφορα θέματα, όπως για παράδειγμα να μετακινηθεί ένας ωφελούμενος σε κάποιο άλλο μέρος φιλοξενίας, να λάβει παράταση για κάποιο οικονομικό βοήθημα, παράταση διαμονής στη δομή φιλοξενίας ή και ένα έγγραφο που θα καταθέσει στο άσυλο για να λειτουργήσει υποστηρικτικά στην υπόθεση του. Όλα αυτά αφορούν στη πλειοψηφία τους σε γραφειοκρατικά κενά τα οποία καλούνται να καλύψουν οι ψυχολόγοι ελλείψει άλλων ειδικοτήτων, είτε λόγω των καταρτισμένων γνώσεων τους που χρησιμοποιούνται προς όφελος κάλυψης άλλων αναγκών.

ΣΙ[...]Αλλά στα περιστατικά που έχουμε κληθεί να παρέμβουμε αμέσως, στις περισσότερες περιπτώσεις, πιο διαδικαστικά, με σκοπό την άμεση απομάκρυνση του ανθρώπου από ένα περιβάλλον είτε κακοποιητικό, είτε οτιδήποτε, αυτό που εγώ καταλαβαίνω ότι συμβαίνει είναι ότι απλώς ένας άνθρωπος πηγαίνει από δομή σε δομή και από σπίτι σε camp και camp- σπίτι ή τέλος πάντων ξενώνας-camp και γίνεται ένα αλισβερίσι ανθρώπων χωρίς όμως να γίνεται ουσιαστική δουλειά. Δηλαδή θα μου τον στείλουν μόνο και μόνο για να δώσω το χαρτί που πιστοποιεί ότι πρέπει να φύγει, Εγώ αυτό έχω καταλάβει γιατί πιο πριν ήμουν στο μετά του camp, οπότε καταλαβαίνω ότι απλώς πηγαίνει ένας άνθρωπος μπαλάκι από δομή σε δομή χωρίς όμως εντέλει να γίνεται κάποια ουσιαστική δουλειά γι' αυτό το οποίο παραπέμφθηκε εντέλει, ή γι' αυτό για το οποίο τέλος πάντων εκείνος έφερε.

Ο ΣΙ συζητά για περιπτώσεις όπου κρίνεται απαραίτητη η άμεση απομάκρυνση ενός εξυπηρετούμενου, ο οποίος μπορεί για παράδειγμα να βρίσκεται σε κίνδυνο και τότε ζητείται από το ψυχολόγο να παρέμβει με έναν τρόπο που χαρακτηρίζει ως πιο «διαδικαστικό» και αυτό γιατί δεν είναι η ψυχολογική υποστήριξη αυτή που καλείται να

παρέχει ο επαγγελματίας, αλλά μια αξιολόγηση-εισήγηση ώστε να μπορέσει να πραγματοποιηθεί η μετακίνηση του ατόμου.

Στην ενίσχυση του διαδικαστικού ρόλου του ψυχολόγου, βέβαια, φαίνεται να συνεπικουρεί εκτός από τις γενικότερες κρατικές πολιτικές και την εργοδοσία, η στάση των ίδιων των προσφύγων εξίσου · οι οποίοι πολλές φορές απευθύνονται σε ψυχολόγο για να λάβουν ένα έγγραφο, απομακρυνόμενοι από την ανάγκη ψυχολογικής υποστήριξης. Ως αποτέλεσμα, εντοπίζονται πολλές φορές εντάσεις, ρητές είτε άρρητες ανάμεσα σε ωφελούμενους και επαγγελματίες, αλλά και ανάμεσα σε ψυχολόγους και λοιπούς συναδέλφους. Ο Σ5 συζητώντας για τη σχέση που έχει αναπτυχθεί με τους εξυπηρετούμενους ανέφερε, πως πολλές φορές απευθύνονται για πιο διαδικαστικά ζητήματα σε ψυχολόγο, με σκοπό να λάβουν κάποιο επίσημο χαρτί και πως αυτό πολλές φορές είναι καθοδηγούμενο από άλλους συναδέλφους, όπως για παράδειγμα δικηγόρους που χρειάζονται τα έγγραφα για να στηρίξουν το ασυλικό αίτημα:

Σ5 [...] Τώρα από που ξεκινάει αυτό και πως έχει φτάσει να έχει δημιουργηθεί αυτή η εντύπωση, δεν ξέρω ακριβώς από που ξεκινάει. Αν είναι δηλαδή από το πως κάποιοι άνθρωποι εξασφάλισαν το άσυλό τους κι έπειτα πήγαν και είπαν ότι εμείς είπαμε αυτό κι αυτό, πείτε κάτι αντίστοιχο; Από τις νομικές συμβουλές που μπορεί να παίρνουν από δικηγόρους είτε των οργανώσεων είτε από ιδιώτες; Δεν μπορώ να γνωρίζω αυτό, αλλά έχει γίνει ένας κανόνας.

Η άποψη αυτή τέθηκε παράλληλα με της Σ1, η οποία συζητά πως το διαδικαστικό κομμάτι των αρμοδιοτήτων της – δηλαδή η παροχή εγγράφων και γνωμοδοτήσεων-, αποτελεί βασική προβληματική και περιοριστικό παράγοντα στην άσκηση του ρόλου του ψυχολόγου, αποτρέποντας από την ουσιαστική παροχή ψυχολογικής υποστήριξης:

Σ1. [...] Θεωρώ ότι η βασική μου δυσκολία είναι στο να εμβαθύνουμε με τους ανθρώπους σε κάτι που τους απασχολεί. Ίσως πολλές φορές παρουσιάζεται ένα πρόβλημα ή μια δυσκολία στους ίδιους τους ανθρώπους το οποίο όταν δεν σου δίνεται ο χρόνος και το περιθώριο να το πας σε μεγαλύτερο βάθος, είτε γιατί ο άνθρωπος αυτός μπορεί να φύγει, είτε γιατί ο άνθρωπος αυτός μπορεί να εξυπηρετήσει την ανάγκη του με κάποιο χαρτί, με κάποια μετακίνηση, οτιδήποτε...

είτε γιατί απλά θα αποφασίσει ότι διαδικαστικά δεν του προσφέρει κάτι ο ψυχολόγος. Οπότε η βασική μου δυσκολία είναι αυτή, το διαδικαστικό κομμάτι που κυρίως τονίζεται όσον αφορά τον ψυχολόγο.

Οι απαιτήσεις αυτές αποτρέπουν από το να εμβαθύνουν οι ψυχολόγοι στη σχέση που αναπτύσσουν με τους εξυπηρετούμενούς τους . Ο Σ1 αναφέρει ως βασική του δυσκολία το διαδικαστικό κομμάτι της εργασίας του, το οποίο αναδύει για άλλη μια φορά τη σύγκρουση ρόλου που βιώνουν οι ψυχολόγοι. Η συμμετέχουσα Σ3, στην ίδια κατεύθυνση, περιγράφει την κατάσταση και το τι αντίκτυπο θεωρεί πως έχει η εργασία της ως ψυχολόγο στη δομή που εργάζεται:

Σ3 [...] Μια τρύπα στο νερό, τώρα αυτό νιώθω, έτσι όπως είναι η κατάσταση. Αν δεν αλλάξει συστημικά το πράγμα... τίποτα. Απλά κοροϊδεύομαστε όλοι μεταξύ μας, κι εμείς και οι επωφελούμενοι.

Εν κατακλείδι, οι συμμετέχοντες στο σύνολό τους περιέγραψαν πως η κάλυψη γραφειοκρατικών ζητημάτων απασχολεί ένα μεγάλο μέρος της εργασίας τους, το οποίο εξυπηρετεί μια εργασιακή απαίτηση, ωστόσο δεν συνάδει με το ρόλο του ψυχολόγου. Ως αποτέλεσμα, αναδεικνύεται και εδώ μια σύγκρουση ρόλου που βιώνουν οι επαγγελματίες αλλά μια ματαίωση, όπως θα δούμε παρακάτω.

Συνεχίζοντας με την ανάλυση των εργασιακών απαιτήσεων, αναδείχθηκε η ανάγκη παρέμβασης των ψυχολόγων σε καταστάσεις κρίσης, όπου δηλαδή υπάρχουν εντάσεις ή ένα επείγον ζήτημα. Έτσι, προχωρούμε στην παρακάτω θεματική όπου θα αναλύσουμε μια άλλη διάσταση του ρόλου τους και αφορά στη διαχείριση κρίσεων/εντάσεων.

β) Διαχείριση κρίσεων/ εντάσεων

Λόγω των συνθηκών που επικρατούν στα κέντρα διαμονής μεταναστών και προσφύγων, οι οποίες τείνουν να παρουσιάζονται ως απάνθρωπες στο δημόσιο λόγο- τα camp αποτελούν έναν τόπο χρόνιας παραγωγής θυμού και οργής. Ο θυμός αποτελεί ενδεχομένως το πιο «πολιτικό» συναίσθημα, καθώς οδηγεί σε αντίσταση , διαμαρτυρία, επανάσταση (Πλουζ, 2017). Σε έναν τόσο α-πολιτικό χώρο όπως αυτός των στρατοπέδων συγκέντρωσης η οργή μετατρέπεται σε ένα στοιχείο του χαρακτήρα που συνεπάγεται με ανεπιθύμητη

συμπεριφορά που επιβάλλεται να εξαλειφθεί (Peteet, 2005). Οι αντιδράσεις των ανθρώπων που διαμένουν σε αυτά, οδηγούνται πολλές φορές σε εκδηλώσεις θυμού και οργής σε μια προσπάθεια έκφρασης της ασφυκτικής κατάστασης που υπόκεινται, αντιμετωπίζονται ως προβληματικές συμπεριφορές που πολύ συχνά καταλήγουν να χαρακτηριστούν ως ψυχοπαθολογία. Η διαχείριση κρίσεων ή και εντάσεων είναι άλλη μία διάσταση της θεματικής του διαχειριστικού ρόλου των ψυχολόγων, όπως την ανέδειξαν οι συμμετέχοντες:

Σ6 [...] Μπορεί να έρθει κάποιος ας πούμε σε μια κατάσταση αρκετά δύσκολη, που να λέει ότι «δεν αντέχω άλλο εδώ» ότι «θέλω να κάνω κακό στον εαυτό μου» «δεν υπάρχει ελπίδα» «δεν αντέχω»... ότι ξέρω εγώ για παράδειγμα ότι τσακώνομαι, ότι είμαι έτοιμος να πάω στον διοικητή και να ρίξω ξύλο, ότι με ενοχλεί ο τάδε... Συνήθως τέτοια ζητήματα φτάνουν στο ψυχολόγο με την έννοια του επείγοντος.

Πρόκειται για μια διάσταση που αρκετοί συμμετέχοντες περιέγραψαν και ως «πυροσβεστική»:

Σ8[...] Πυροσβεστικά. Εννοώ ότι έχει τύχει οι συνάδελφοί μου, από άλλης ειδικότητας κατά βάση, να παραπέμψουν ή να μιλήσουν για περιστατικά σε μένα σαν ψυχολόγο, τύπου "δες τον λίγο να τον ηρεμήσεις" ώστε να ηρεμήσει μια κατάσταση και να αποφύγουμε μια παραπάνω ένταση.

Είναι σημαντικό ότι η διάσταση αυτή περιγράφεται σαν να αφορά καθήκοντα που όμως οι συνεντευξιαζόμενοι δεν θεωρούν ότι άπτονται αυστηρά της ειδικότητάς τους, αλλά παρ' όλα αυτά έχουν ενσωματωθεί στον ρόλο των ψυχολόγων. Εδώ μπορούμε να διακρίνουμε δύο κατευθύνσεις. Η μία σχετίζεται με την ευρύτερη λειτουργία των δομών και των προβλημάτων που τα διέπουν. Πολλά από αυτά τα προβλήματα δεν είναι δυνατόν να επιλυθούν άμεσα γιατί προσκρούουν πάνω σε γενικότερες πολιτικές, την γραφειοκρατία κτλ. Ένας τρόπος για να γίνεται διαχείριση αυτών των προβλημάτων είναι συχνά η παραπομπή στους ψυχολόγους, οι οποίοι αναλαμβάνουν να αποσυμφορήσουν τις εντάσεις και να δημιουργήσουν τις συνθήκες διάχυσης των συναισθημάτων του θυμού και της απόγνωσης. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει μία συνεντευξιαζόμενη:

Σ1 [...] Κατά καιρούς, θεωρώ ότι η παραπομπή γίνεται για αποσυμφόρηση ουσιαστικά. Δηλαδή όταν ένα περιστατικό δεν μπορούμε να το διαχειριστούμε αλλιώς, είτε επειδή υπάρχει κάποια ένταση είτε επειδή υπάρχει ένα πρόβλημα το οποίο δεν μπορούμε να το εντοπίσουμε κάπου διαφορετικά γιατί δεν μας δίνεται και η δυνατότητα να το ψάξουμε, αμέσως το «πετάμε» στον ψυχολόγο για να το ψάξει και αυτός.

Η:

Σ7 [...] ...όταν υπάρξει κάποια δυσκολία θα παραπεμφθεί σε ψυχολόγο, κατά βάση χωρίς να υπάρχει λόγος, όπως έχει φανεί από τα τελευταία περιστατικά που έχουν έρθει σε μένα μόνο και μόνο για να «πετάξουν» την ευθύνη, το περιστατικό αλλού και τελικά καταλήγει ο άνθρωπος να γίνεται μπαλάκι ανάμεσα σε διάφορους επαγγελματίες στη δομή, χωρίς να χρειάζεται και χωρίς εν τέλει να βοηθιέται στο πρόβλημά του.

Η δεύτερη κατεύθυνση που λαμβάνουν οι απαντήσεις των συνεντευξιαζόμενων αφορούν στους ίδιους τους μετανάστες και στον τρόπο που αυτοί αντιλαμβάνονται τον ρόλο των ψυχολόγων. Είναι αρκετά σύνηθες οι μετανάστες να αντιλαμβάνονται τον ρόλο των ψυχολόγων με πολύ διαφορετικό τρόπο από ότι οι ίδιοι οι ψυχολόγοι ή οι άλλοι επαγγελματίες. Οι λόγοι για αυτό είναι πολιτισμικοί και ιστορικοί και αφορούν στον βαθμό στον οποίο η ψυχολογία ως τρόπος σκέψης και εξήγησης του κόσμου αποτελεί μέρος της κουλτούρας απ' όπου προέρχονται οι μετανάστες (Argenti-Pillen, 2000; Jeffrey, 2015). Επίσης υπάρχουν φαινόμενα που ενώ στον δυτικό κόσμο εξηγούνται με αναφορά σε βιολογικές λειτουργίες (πχ. επιληψία), σε άλλους πολιτισμούς ερμηνεύονται σε μεγάλο βαθμό στη βάση μεταφυσικών αντιλήψεων (Keikelame & Swartz, 2015):

Σ3 [...] Δηλαδή με τον πληθυσμό που δουλεύουμε δεν υπάρχει όλο αυτό το σύγχρονο δυτικό οικοδόμημα που έχουμε εμείς όσον αφορά την ψυχική υγεία και την ψυχολογία. Οπότε είναι κάτι πολύ ξένο και δεν ξέρουν ίσως και πως να το χρησιμοποιήσουν.

Και:

Σ8 [...] Τέλος πάντων όλη η ψυχολογία είναι βασισμένη στο δυτικό πολιτισμό και μιλάμε για ανθρώπους από την ανατολή.

Οι πολιτισμικές αυτές διαφορές οδηγούν συχνά τους μετανάστες να ζητούν τη βοήθεια των ψυχολόγων για θέματα που δεν άπτονται του αντικειμένου τους με τους όρους που αυτός ορίζεται εντός του δυτικού πολιτισμού. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι μετανάστες προσδίδουν στους ψυχολόγους διαφορετικά χαρακτηριστικά και τους εγκλωβίζουν εντός αυτών των ρόλων:

Σ6 [...] Η κάτι άλλο που είναι πολύ σύνηθες τελευταία στη δομή, είναι να υπάρχει μια επιληπτική κρίση και σε αυτό το περιστατικό να μην πηγαίνουν στον γιατρό του καμπ αλλά να έρχονται στον ψυχολόγο. Να υπάρχει δηλαδή κάποιος ο οποίος κάνει μια επιληπτική κρίση και έρχονται στον ψυχολόγο. Η ξέρω εγώ σε ζητήματα πολύ έντονης ταχυκαρδίας, καρδιολογικά επίσης, τέτοια σωματικά, να μην πάνε στον γιατρό να δούνε αυτό το κομμάτι, να έρχονται κατευθείαν στον ψυχολόγο και να το παρουσιάζουν σαν επείγον, ότι εγώ τώρα δεν μπορώ να πάρω ανάσα, δεν είμαι καλά. Αλλά να ζητάνε πρώτο ραντεβού πριν κάνουν οτιδήποτε άλλο, την ώρα που συμβαίνει αυτό να ζητάνε την βοήθεια από ψυχολόγο.

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των συμμετεχόντων μια διαστρεβλωμένη εικόνα αναφορικά με το ρόλο τους δημιουργείται από τους υπολοίπους συναδέλφους, γεγονός που αποδίδουν στην ανάγκη για αποσυμφόρηση του όγκου εργασίας ή στην ελλειμματική δυνατότητα διαχείρισης των εντάσεων. Ένα βασικό σημείο προβληματισμού και τριβής ανάμεσα στους ψυχολόγους και τους συναδέλφους άλλων ειδικοτήτων δημιουργείται όταν καλούνται να διαχειριστούν καταστάσεις ανθρώπων που μπορεί να αντιμετωπίζουν την οποιαδήποτε δυσκολία. Όπως χαρακτηριστικά απάντησε ο Σ1:

Σ1 [...] Θεωρώ μια εικόνα ίσως σε πιο έκτακτα περιστατικά τα οποία μπορεί να είναι σε ένταση εκείνη τη στιγμή, δίνεται και από άλλους συναδέλφους, ότι "είσαι λίγο σε ένταση, δεξ έναν ψυχολόγο". Οπότε κάπως έτσι, το ότι είμαι σε ένταση, έχω κάποιο πρόβλημα, αμέσως παραπέμπει σε ψυχολόγο. Είτε και από τον ιατρικό φορέα για παράδειγμα, που κάποιο πρόβλημα ίσως έχει σωματοποιηθεί ή που απλά μια

δυσκολία ας πούμε οργανική μπορεί να παραπέμψει στο ότι είναι ψυχολογικό το πρόβλημα.

Ή σύμφωνα με την απάντηση της Σ3:

Σ3 [...] ...συνήθως οι άνθρωποι απευθύνονται πρώτα στο γιατρό ή το κοινωνικό, όπου είναι πάρα πολύ συνηθισμένο το φαινόμενο ότι αρχίζουν να μιλάνε για τις δυσκολίες τους για αυτά που έχουν περάσει, οπότε ο γιατρός ή ο κοινωνικός τους λέει «πηγαίνετε να τα πείτε εκεί».

Η συμμετέχουσα Σ7, αναφερόμενη στις δυσκολίες που αντιμετωπίζει στη καθημερινότητα της ως ψυχολόγος, περιέγραψε πως ο καλείται να ανταποκριθεί σε πολλές απαιτήσεις οι οποίες δεν άπτονται του ρόλου της, αλλά αφορούν σε γενικότερα προβλήματα διαχείρισης του πληθυσμού της δομής που εργάζεται:

Σ7 [...] Εννοείται θα τα κάνουμε όλα. Αν κάποιος τσακωθεί, αν διαμαρτυρηθεί, αν λιποθυμήσει, ακόμη και αν πάρει δεύτερη απορριπτική, πώς να στο πω, θα τον στείλουμε στον ψυχολόγο ή θα πούμε στον ψυχολόγο να πάει από εκεί να τον τσεκάρει λίγο.

Τέλος, η Σ6 συζητώντας για το διαχειριστικό ρόλο που καλείται να αναλάβει ως ψυχολόγος και για ποιο λόγο πιστεύει ότι συμβαίνει αυτό, αναφέρει πως το ζητούμενο από τους συντονιστές και τους εργοδότες εν γένει, είναι οι ψυχολόγοι να διαχειρίζονται μια προβληματική κατάσταση, παρά να στοχεύουν σε μια «ποιοτική» δουλειά -η οποία έχει να κάνει με την ψυχολογική υποστήριξη ή την ψυχοθεραπεία:

Σ6 [...] Εγώ θεωρώ ότι αυτό που κάνουμε είναι μια διαχείριση. Δηλαδή διαχειριζόμαστε κάποιες περιπτώσεις που όντως οι άνθρωποι έχουν ζητήματα ψυχικής υγείας, αλλά ο πραγματικός σκοπός είναι να μην δημιουργούν προβλήματα μέσα στο camp και να μην δυσκολέψουν ευρύτερα το πρόγραμμα το οποίο εκτελείται από το (όνομα οργάνωσης). Το ποιοτικό κομμάτι αυτής της δουλειάς ελάχιστους ενδιαφέρει και δεν αναγνωρίζεται. Δεν είναι κάτι που θα σου πουν: μπράβο σε αυτή την περίπτωση τα πήγες φοβερά ή συνέχισε με αυτόν τον άνθρωπο με αυτόν τον τρόπο.

γ) Ψυχοεκπαίδευση

Ο Jan de Vos (2011), χρησιμοποιεί την έννοια της ψυχοεκπαίδευσης ως μια πτυχή της ψυχολογιοποίησης ή ως μια μέθοδο (όπως είδαμε αναλυτικότερα στο κεφάλαιο της βιβλιογραφικής ανασκόπησης), μέσω της οποίας επιτυγχάνεται η εκμάθηση ψυχολογικών θεωριών. Η ψυχοεκπαίδευση στον τομέα της ανθρωπιστικής ανταπόκρισης πραγματοποιείται μέσω της παροχής ψυχοκοινωνικής και ψυχολογικής στήριξης και τοποθετεί τους πρόσφυγες σε μια διττή θέση τόσο αντικειμένου όσο και του αντικειμένου της ψυχολογίας (Agger, 2002). Μέσω της ψυχοεκπαίδευσης οι ψυχολόγοι καταφέρνουν να προβούν σε μια επιτυχημένη διαχείριση κρίσεων ή των εντάσεων που μπορεί να προκύπτουν όπως είδαμε και στη παραπάνω ενότητα. Ο Σ5 σχετικά με το τι δουλειά καλείται να κάνει ως ψυχολόγος στη δομή που εργάζεται δίνει ένα σύντομο ορισμό:

Σ5 [...] ... και η δική μας δουλειά ήταν να τους εξηγήσουμε τους λόγους για τους οποίους συνέβαινε αυτό και παράλληλα να τους βοηθήσουμε να επεξεργαστούν αυτή την πληροφορία με όσο το δυνατόν πιο εύκολο τρόπο, απορροφώντας πολλές φορές την οργή και την ματαίωσή τους από τις πληροφορίες που λάμβαναν για το σύστημα [...] τα παιδιά τα οποία βρίσκονται σε κρίση, καλούνται περισσότερο οι ψυχολόγοι να τα αναλάβουν. Η πάντα όταν έχουμε ένα παιδί που έχει περισσότερες δυσκολίες στη συμπεριφορά του η τάση είναι να αναλαμβάνουν οι ψυχολόγοι αυτές τις περιπτώσεις γιατί θεωρητικά έχουν παραπάνω εργαλεία συγκριτικά με τους υπόλοιπους συναδέλφους για να δουλέψουν με αυτά τα παιδιά και να τους δώσουν να καταλάβουν τι ακριβώς συμβαίνει.

Και:

Σ7 [...] Πολλοί από αυτούς έχουν καταφέρει με τις συναντήσεις μας να αναγνωρίσουν ότι το περίμεναν τελείως διαφορετικό όλο αυτό το ταξίδι και να οργανωθούν προς μια κατεύθυνση που θα τους βοηθήσει τελικά και να πάει και καλά η υπόθεσή τους, πώς να το πω! Ή να μιλήσουν για τους στόχους που είχαν πριν ξεκινήσουν και να σκεφτούν και τρόπους να τους πετύχουν, να εμπλακούν περισσότερο στο εδώ και τώρα. Να μην φοβούνται τόσο πολύ τις υπηρεσίες και να μην τα βλέπουν όλα τα πράγματα τόσο καχύποπτα ή να μην νιώθουν ότι μόνο σε μένα

συμβαίνει αυτό. Κυρίως στο να υπάρξει μια ομαλοποίηση μιας κατάστασης κρίσης και να τους δώσει και μια ώθηση στο να πάνε παρακάτω παρά τις δύσκολες συνθήκες κλπ, και να έχουν κουράγιο, να δυναμώσουν και να προχωρήσουν όντως προς τα εκεί που έτσι κι αλλιώς σκέφτονταν να πάνε. Και νομίζω ότι αυτό είναι το πιο βασικό που κάνουμε στα καμπ και το πιο ποιοτικό, πέρα από το κομμάτι του να διασυνδέσεις έναν ψυχίατρο κλπ. Το πιο ουσιαστικό θεωρώ ότι είναι αυτό που είπα τώρα.

Εδώ η συμμετέχουσα Σ7, αναφερόμενη στον αντίκτυπο που πιστεύει πως έχει η εργασία της ως ψυχολόγος, συζητά -χωρίς να το ονοματίζει -για μια διαδικασία ψυχολογιοποίησης της προσφυγικής κατάστασης και της όλης διαδικασίας την οποία καλούνται να διαχειριστούν οι ωφελούμενοι, μέσω της οποίας η συνάντηση με το ψυχολόγο αποτελεί ένα μέρος όπου θα κατανοήσουν το τι ακριβώς συμβαίνει και γιατί, θα εξοικειωθούν με έννοιες και διαδικασίες που πρότερα δεν γνώριζαν, ώστε να προσαρμοστούν στις νέες συνθήκες με όσο το δυνατόν καλύτερο τρόπο. Ενδιαφέρον αποτελεί το γεγονός πως η συμμετέχουσα Σ7 αναγνωρίζει αυτή τη ψυχοεκπαιδευτική διαδικασία στην οποία εμπλέκονται οι ψυχολόγοι, ως το πιο σημαντικό κομμάτι συνεισφοράς τους στο τομέα που εργάζεται, ενσωματώνοντας το έτσι στο ρόλο του ψυχολόγου.

Θεματική 3: Ο ψυχολόγος ως φορέας εξουσίας

Μια άλλη διάσταση του ρόλου του ψυχολόγου που ανέδειξαν οι συμμετέχοντες ήταν αυτή ενός επαγγελματία ο οποίος έχει δύναμη και εξουσία, και η αναπαράσταση αυτή αφορά τόσο στον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται οι πρόσφυγες/μετανάστες το ρόλο του ψυχολόγου, όσο και οι ίδιοι οι επαγγελματίες:

Σ3. [...] Νιώθω πολλές φορές ότι με βλέπουν σαν έναν άνθρωπο κλειδί, σαν τον υπουργό, σαν το σύστημα, σαν τον γιατρό, σαν την υπηρεσία ασύλου, ένα τέτοιο πράγμα. Σίγουρα αντιλαμβάνομαι δηλαδή ότι έχω ένα κύρος στα μάτια τους και είναι πολύ κακό αυτό να το αντιλαμβάνομαι. Εννοώ ότι χωρίς να κάνω κάτι, δηλαδή νομίζω ότι και μόνο που είσαι από τη δύση, είσαι πιο καλός από αυτούς.

Σ7 [...] Μπορεί να φωνάζουν, μπορεί να μην φωνάζουν αλλά σαν αίσθηση νομίζω ότι στα μάτια τους έχουμε εξουσία, απλά και μόνο επειδή φοράμε το γιλέκο της οργάνωσης κάθε φορά. Με αυτή την έννοια το λέω.

Ο συμμετέχων Σ5 θέτει μια προβληματική διάσταση της αναπαράστασης αυτής, καθώς, όπως αναφέρει, δημιουργεί εμπόδιο στη σχέση που θα αναπτύξει με τους εξυπηρετούμενους και στο πόσο καλά θα μπορέσει να συνεργαστεί μαζί τους :

Σ5 [...] Προκαλεί τεράστια ανασφάλεια αυτό το πράγμα και πολλές φορές προσωποποιείται η κοινωνική αδικία στο δικό μου πρόσωπο. Δηλαδή το έχω νιώσει να συμβαίνει όταν πολλές φορές γι' αυτούς τους ανθρώπους εγώ γίνομαι φερέφωνο αυτής της διαχείρισης. Κι εκεί είναι που μπαίνει και το τοίχος ανάμεσά μας γιατί δεν μπορώ να λειτουργήσω στο ρόλο μου ως ψυχολόγος, αλλά τους μιλάω από τη θέση αυτής της διαχείρισης.

Αναφέρει λοιπόν πως η αίσθηση εξουσίας που προσδίδει η θέση του στη δουλειά, λειτουργεί στη πραγματικότητα ανασταλτικά στον τρόπο με τον οποίο επιζητά να δουλέψει ως ψυχολόγος, ενώ όπως θα δούμε στη συνέχεια η εικόνα του ψυχολόγου ως φέροντα εξουσία, προκύπτει από κάποιες αρμοδιότητες που του ανατίθενται στη δουλειά η οποίες αποτέλεσαν και το βασικό διαχωρισμό των θεματικών: α) «αστυνομική λειτουργία/ανακριτικές διαδικασίες», β) «επιτήρηση σε ξενώνες/δομές φιλοξενίας» και γ) «πιστοποίηση ευαλωτοτήτων/ εισηγήσεις».

α) Αστυνομική λειτουργία / ανακριτικές διαδικασίες

Αναφερόμενοι στο καθηκοντολόγιό τους οι συμμετέχοντες περιέγραψαν πως ένα μέρος των αρμοδιοτήτων τους ,το οποίο ορίζεται από το φορέα εργασίας, αφορά σε πρακτικές οι οποίες δεν τους βρίσκουν σύμφωνους ως επαγγελματίες, όπως το να παρέχουν ψυχολογική στήριξη σε περιπτώσεις ανθρώπων που δεν το επιθυμούν ούτε έχουν εκφράσει ποτέ τέτοιο αίτημα · ενώ ή συνάντηση ορίζεται ως υποχρεωτική από το κανονισμό λειτουργίας της δομής. Η έννοια της διττής αφοσίωσης (Rowdin, 1993), όπως αναφέρεται εκτενώς στο κεφάλαιο της βιβλιογραφικής ανασκόπησης είναι εμφανής εδώ:

Σ5 [...] Προφανώς στο κάθε εργασιακό αντικείμενο υπάρχει και κάτι πολύ συγκεκριμένο που πρέπει να κάνεις γιατί πάλι συμμετέχεις ως μέλος μέσα σε μια γενικότερη ομάδα που έχει αναλάβει κάτι.

Σ2 [...] Αλλά ο κανονισμός έπρεπε να τηρηθεί γιατί προφανώς κι εμείς κάπου λογοδοτούσαμε. Και οι άνθρωποι στους οποίους λογοδοτούσανε βασικά έβαζαν εμάς να το κάνουμε αυτό. ..να σημειώσω εδώ πέρα ότι ήταν υποχρεωτικό να την λάβουν για να μείνουν στη δομή. Αυτό που τους δινόταν από μένα ήταν η επιλογή, δικό μου, δεν υπήρχε αυτό, κανονικά έπρεπε να τη λάβουν αναγκαστικά. Δηλαδή έπρεπε αναγκαστικά να βλέπουν ψυχολόγο, θέλουν δε θέλουν.

Σ7 [...] Κοίτα, τυπικά το καθηκοντολόγιό μου λέει ότι πρέπει να βλέπω όλες τις γυναίκες που συνήθως είναι τριάντα, έστω μια φορά το μήνα, αυτή είναι η βασική μου αρμοδιότητα... ακόμα κι αν θεωρώ ότι δεν συντρέχει λόγος γι αυτό.

Σ4 [...] Επίσης επειδή εγώ είμαι υποχρεωμένη με βάση το καθηκοντολόγιό μου να προσπαθώ να μιλάω με όλα τα παιδιά, δεν έχουν όμως όλα τα παιδιά το ίδιο ενδιαφέρον και την ίδια θέληση να έρθουν σε μια συνάντηση μαζί μου, οπότε πολλές φορές δέχομαι άρνηση «όχι τώρα δε θέλω» «τώρα πεινάω» «πονάω», διάφορες δικαιολογίες και κάποια στιγμή θα έρθει "αναγκαστικά". Ε, όταν έρθει αναγκαστικά απλώς θα γίνει μια εντελώς τυπική κουβέντα, τις περισσότερες φορές που δεν έχει κανένα νόημα και καλύτερα να μην είχε γίνει. Οπότε πολλές φορές είναι και εντελώς αδιάφορο στην πραγματικότητα αυτό που λέγεται. Δηλαδή είναι μια συνάντηση που γίνεται απλά και μόνο για τα μάτια του κόσμου, ξέρω 'γω. Για να έχω κάτι να γράψω, να γράψω ότι σε είδα και σένα.

Μια από τις αρμοδιότητες με τις οποίες επιφορτίζονται οι ψυχολόγοι -όπως και ο Σ8 που εργάζεται σε Κέντρο Υποδοχής και Ταυτοποίησης- αφορά στον ηλικιακό προσδιορισμό σε αιτούντες άσυλο για τους οποίους υπάρχει αμφιβολία για την δηλωθείσα ημερομηνία γέννησης και της ανηλικότητάς τους. Επομένως η κρατική πολιτική σε τέτοιες περιπτώσεις για την πιστοποίηση της ανηλικότητας ενός πρόσφυγα/μετανάστη, εμπλέκει τους ψυχολόγους, οι οποίοι προβαίνουν σε μια διαδικασία αξιολόγησης των λεγομένων και των ιστοριών που φέρουν οι πρόσφυγες, προκειμένου να διαπιστώσουν αν η δήλωσή

τους είναι αληθής ή μη, εμπλεκόμενοι έτσι στον αστυνομικό μηχανισμό καταγραφής και ταυτοποίησης. Οι πρακτικές αυτές μπορούν να χαρακτηριστούν ως ανακριτικές διαδικασίες, εφόσον οι ψυχολόγοι μπαίνουν σε μια διαδικασία εξακρίβωσης της αλήθειας, δημιουργώντας τριγμούς στη σχέση προσφύγων – ψυχολόγων και ενισχύοντας την ασάφεια του αντικειμένου της ψυχολογίας :

Σ8 [...] Οφείλω να το κάνω και να γνωμοδοτήσω για το αν ένα παιδί είναι όντως ανήλικο ή όχι, αν συντρέχει κάποιος λόγος αμφιβολίας είτε από το άσυλο είτε από την πρώτη υποδοχή ή τον κοινωνικό. Νιώθω ότι κάνω το μπάτσο που πρέπει να καταλάβει αν ο άλλος του λέει ψέματα ή αλήθεια και γενικά όλο το πράγμα είναι σαθρό. Εγώ πως θα χτίσω σχέση εμπιστοσύνης μετά με αυτόν τον άνθρωπο και να του δώσω να καταλάβει τι είναι ο ψυχολόγος.

Σ2 [...] Μπορεί να λένε συνέχεια ψέματα για την ηλικία τους, αλλά αυτό δεν είναι η δουλειά μας να κάνουμε τον ντεντέκτιβ και να βρω αν μου λέει αλήθεια ή ψέματα και αν μου λέει ψέματα να τους τιμωρήσω με οποιονδήποτε τρόπο.

Ένα στοιχείο της βιοπολιτικής διαχείρισης είναι η χρήση ψυχολογικών τεχνικών προς όφελος του κράτους (Smith & Sabatino 1990), ένας παράγοντας που αναδεικνύεται μέσω των προσδιορισμών ηλικίας και της γενικότερης χρήσης του αντικειμένου της ψυχολογίας ως μέσο άσκησης ελέγχου (Soldz, 2008). Όπως βλέπουμε και παρακάτω οι συμμετέχοντες συζητούν για την ανακριτική διαδικασία στην οποία εμπλέκονται πολλές φορές, καθώς μπαίνουν σε μια διαδικασία αξιολόγησης και αμφισβήτησης των όσων λέγονται για το αν είναι αλήθεια ή ψέμα σε μια συνάντηση με τους εξυπηρετούμενους, ενώ από την άλλη αναδεικνύεται και η στάση των εξυπηρετούμενων οι οποίοι έχοντας μια διαστρεβλωμένη αντίληψη του ρόλου του ψυχολόγου, προσπαθούν να επωφεληθούν από τη συνάντηση με κάποιο έγγραφο ή πιστοποίηση. Επομένως, αναφέρονται σε μια άλλη διάσταση της σχέσης που δημιουργείται ανάμεσα σε αυτούς και τους ωφελούμενους, μια σχέση που δε βασίζεται στην ειλικρίνεια, που δεν έχει κάποιο θεραπευτικό στόχο ή συμβουλευτικό χαρακτήρα:

Σ3 [...] Και το αρνητικό είναι ότι έχω φτάσει σε ένα σημείο που αναρωτιέμαι: τώρα αυτός που έχω απέναντί μου μου λέει αλήθεια ή όχι; Ενώ δεν είναι ο ρόλος μου να

μπαίνω σε αυτή τη διαδικασία, αλλά νομίζω ότι κι αυτό είναι συστημικό γιατί έχει να κάνει πολύ με αυτό που συζητούσαμε πριν για το άσυλο, γιατί πολλοί άνθρωποι έρχονται κι ενώ τους λες ότι εγώ δεν έχω καμία σχέση και ότι είμαι εδώ και μπορείς να μου πεις ότι θέλεις και σκοπός είναι να τα λέμε ανοιχτά μεταξύ μας για να βγάλουμε άκρη, βλέπεις πολλές φορές ότι κάποιος μπορεί να θέλει να τα φουσκώσει τα πράγματα.

Σ8 [...] Όχι βλέπεις, έχει περάσει στο πίσω μέρος του μυαλού του. Γιατί πιστεύει ότι εγώ θα του δώσω κάποιο χαρτί που θα το χρησιμοποιήσει μετά για την συνέντευξη στο άσυλο.. Στενάχωρο είναι, γιατί λες για ποιο λόγο οι άνθρωποι να μπαίνουν σε αυτή τη διαδικασία για κάτι που θα έπρεπε να είναι πολύ πιο αδιάβλητο, να είναι με καθαρά κριτήρια και σωστά και να γίνονται σωστά οι διαδικασίες.

β) Επιτήρηση σε ξενώνες και δομές φιλοξενίας

Όπως θα δούμε και παρακάτω από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων, μια άλλη διάσταση αρμοδιοτήτων όπου καλούνται να ανταποκριθούν οι ψυχολόγοι εντός του προσφυγικού, αφορά σε έναν εποπτικό ρόλο της δομής εντός της οποίας εργάζονται και αυτό είναι μια ανάγκη που δημιουργείται λόγω της συνεχόμενης επαφής τους και εμπλοκής τους με όλη τη καθημερινότητα των συναδέλφων και των εξυπηρετούμενων των δομών, που φαίνεται να αναδύεται ως η βασική αιτία απόδοσης των προβλημάτων:

Σ2 [...] Αναγκαζόμουν να την κάνω αυτή την σύσταση και... γιατί το προσωπικό ήμασταν εγώ και μια κοινωνική λειτουργός, μια από τις δυο μας θα την έκανε. Τις περισσότερες φορές ήθελα να την κάνει η κοινωνική λειτουργός, όχι γιατί είναι ο ρόλος της αλλά γιατί με μένα ενδεχομένως μετά να μην υπάρχει η σχέση στο να προχωρήσουμε στη συμβουλευτική για το συγκεκριμένο λόγο που είναι εκεί. Επηρέαζε πάρα πολύ. Ναι, γιατί μετά δεν υπήρχε καμία διάθεση να μιλήσουν μαζί μου και για άλλα θέματα που τους απασχολούσαν...

Σ7 [...] Με άλλες ενδεχομένως να ήταν κάποιες φορές και λίγο πιο συγκρουσιακή γιατί επωμιζόμασταν και λίγο την εποπτεία της δομής εκεί μέσα. Την εποπτεία με ποια έννοια; Αν τηρούνται όλα σωστά... Όταν όλα αυτά δεν τηρούνται προφανώς

έπρεπε να γίνουν κάποιες συστάσεις, τις συστάσεις τις έκανε το προσωπικό, οπότε αυτό γεννούσε και κάποιες συγκρούσεις μεταξύ μας...

Ο εποπτικός ρόλος που οφείλουν να αναλάβουν σε πολλές περιπτώσεις οι ψυχολόγοι δημιουργεί εντάσεις ανάμεσα στο προσωπικό όπως και στη σχέση τους με τους εξυπηρετούμενους, καθώς και με τους ίδιους, αφού, όπως φαίνεται και από τις απαντήσεις είναι αντίθετο με τη φύση του επαγγέλματός τους. Επιπλέον, φάνηκε πως αναγνωρίζουν το ρόλο τους ως κατευθυντικό, αναφερόμενοι σε μια κατευθυντική θεραπευτική σχέση, όπου ο επαγγελματίας δίνει σαφείς οδηγίες και καθοδηγεί με τη γενικότερη στάση του προς μια συγκεκριμένη πορεία τον εξυπηρετούμενο. Η καθοδήγηση αυτή δεν αφορά απαραίτητα στο αντικείμενο της ψυχολογίας ή της ψυχολογικής υποστήριξης, αλλά άπτεται ζητημάτων που έχουν να κάνουν με το ευρύτερο πλαίσιο της ζωής στα hot spot, όπως είναι θέματα γραφειοκρατίας, ασύλου, ρουχισμού κ.λπ.:

Σ4 [...] ότι θέλει συνεχή προσπάθεια από εμένα –και δεν εξαρτάται επίσης μόνο από μένα- αλλά θέλει συνεχή προσπάθεια να παραμένω στη θέση μου και να μην κάνω πολλά άλλα πράγματα που οι άνθρωποι πιστεύουν ότι οι ψυχολόγοι κάνουν αλλά στην πραγματικότητα οι ψυχολόγοι δεν κάνουν. Παράδειγμα οι ψυχολόγοι δεν δίνουν συμβουλές, δεν πατρνάρουν, δεν καθοδηγούν, δεν απειλούν, δεν εκβιάζουν, δεν τιμωρούν. Μέσα όμως σε έναν ξενώνα με τριάντα εφήβους όταν δημιουργούνται προβλήματα και οι υπόλοιποι συνάδελφοι επιθυμούν να βρουν λύσεις, πολλές φορές θεωρούν ότι το παιδί πρέπει να έρθει σε εμένα, στον ψυχολόγο ή στο πρόσωπο αναφοράς του, για να το μαλώσουμε, να το συμβουλευσουμε, να το καθοδηγήσουμε, ενώ στην πραγματικότητα δεν είναι ακριβώς η δουλειά μου εμένα αυτό.

Και:

Σ7 [...] Όταν λέω περιορισμός εννοώ στον τρόπο που δουλεύω, στον τρόπο που εκφράζομαι, στα πράγματα που θα μπορούσα θεωρητικά να προτείνω ή να παραπέμψω ή ο τρόπος που ίσως κατευθύνω ή καθοδηγώ κάποιους ανθρώπους, αυτό εννοώ περιορισμό.

γ) Πιστοποίηση ευαλωτότητας/ εισηγήσεις

Η ευαλωτότητα των αιτούντων άσυλο και οι ειδικές ανάγκες αποτελούν ένα εξέχον διακριτό χαρακτηριστικό στη διαδικασία ασύλου στην Ευρώπη τα τελευταία χρόνια, αναγνωρίζοντας ότι ορισμένοι αιτούντες άσυλο είναι πιο ευάλωτοι από τους άλλους εξαιτίας των ατομικών τους χαρακτηριστικών ή περιστάσεων, και ως εκ τούτου απαιτούν ιδιαίτερη προσοχή (AIDA, 2020). Αυτή η κατηγοριοποίηση έχει μεταφραστεί σε ειδικά διαδικαστικά προστατευτικά μέτρα¹¹ και εγγυήσεις υποδοχής που ανταποκρίνονται στις ανάγκες τους.

Ο όρος ευαλωτότητα χρησιμοποιείται και αναφέρεται συχνά σε όλο το φάσμα ζωής των μεταναστών/προσφύγων και αφορά σε μια σειρά κριτηρίων που έχουν τεθεί από την ευρωπαϊκή υπηρεσία ασύλου. Η πλειοψηφία των κριτηρίων αυτών είναι κοινωνικών ζητημάτων ή και ψυχικής υγείας, ως αποτέλεσμα να εμπλέκονται άμεσα ψυχολόγοι στην διαδικασία αξιολόγησης και γνωμοδότησης αυτής της ευαλωτότητας:

Σ1 [...] Ο λόγος που οι άνθρωποι απευθύνονται σε ψυχολόγο δεν είναι καθαρά κάποιες δυσκολίες συναισθηματικές παράδειγμα που μπορεί να έχουν αλλά είναι πιο διαδικαστικός ...Για κάποιο χαρτί ας πούμε ή για κάποια βεβαίωση ή για κάποια πιστοποίηση ευαλωτότητας. Να πούμε ότι βλέπουμε ψυχολόγο για να δείξουμε ότι είμαστε ευάλωτοι. Δεν θεωρώ ότι όλος ο πληθυσμός είναι έτσι φυσικά αλλά υπάρχει και κάπως αυτή η κατεύθυνση.

¹¹ Ειδικότερα, η νομοθεσία της ΕΕ για το άσυλο ενσωμάτωσε έναν ανοιχτό ορισμό των ευάλωτων ατόμων και τον συνδέει με μια νομική υποχρέωση για την ΕΕ τα κράτη μέλη θα θεσπίσουν ειδικούς μηχανισμούς για τον εντοπισμό τους, στη διαδικασία ασύλου (AIDA, 2017)¹¹. Κομβικό σημείο στην προστασία των ευάλωτων προσώπων αποτελεί η υποχρέωση των χωρών να προβούν στον έγκαιρο εντοπισμό τους (αρ. 22, παρ. 1 της Οδηγίας 2013/33ΕΕ για την υποδοχή, αρ. 24, παρ. 1 της Οδηγίας 2013/32/ΕΕ για τις διαδικασίες ασύλου). Οι μηχανισμοί για την τήρηση της υποχρέωσης αυτής ποικίλλουν, ωστόσο, ανά χώρα. Η Ελλάδα αποτελεί μια ιδιαίζουσα περίπτωση, αφού όπου η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Υποστήριξης για το Άσυλο (EASO) εμπλέκεται στην πράξη στη διαδικασία εντοπισμού που εμπίπτει στην αρμοδιότητα της Υπηρεσίας Υποδοχής και Ταυτοποίησης, η οποία με τη σειρά της χρησιμοποιεί κοινωνικούς λειτουργούς και ψυχολόγους για τη διαδικασία αξιολόγησης και πιστοποίησης.

Σ3. [...] προχωρώντας η κουβέντα, ανακαλύπτεις ότι ένας παράγοντας στον οποίο μπορεί να οφείλονται αυτά τα συμπτώματα είναι και το τι θα γίνει με το άσυλό τους, αν θα πάρουν άσυλο ή όχι. Και το άλλο πολύ συχνό φαινόμενο είναι ότι πιστεύουν ότι απευθυνόμενοι στον ψυχολόγο, θα εξασφαλίσουν μια ευαλωτότητα η οποία θα τους είναι ευνοϊκή για την πορεία της απόφασης του ασύλου τους..... Ναι, δημιουργείται γιατί στην πραγματικότητα αυτό σου λένε, άμα έχεις το χ, ψ ιατρικό... ψυχιατρικό... οτιδήποτε πρόβλημα -τόρα δεν θα το πω έτσι, αν είσαι κουτσός – στραβός κι ανάπηρος...Θα έχεις μια ευνοϊκή μεταχείριση στο άσυλο.

Και:

Σ2 [...] Δηλαδή η παραμονή τους ήταν τρίμηνη με δυνατότητα παράτασης άλλους τρεις μήνες αν αποφάσιζε η επιτροπή να δώσει παράταση, την οποία έπρεπε να εισηγηθεί το προσωπικό για συγκεκριμένους λόγους και να περάσει από μια επιτροπή....εγώ πάντα εισηγούμουν παράταση και πολλές φορές και ανεξαρτήτως του αν αυτή η γυναίκα ήταν πολύ συνεπής με τον κανονισμό της δομής. Δηλαδή θα μπορούσε να κάνει πάρα πολλές παραβάσεις, να έχει μια συμπεριφορά η οποία μπορεί να μην ενδείκνυται για το πλαίσιο, κλπ, αλλά παρόλα αυτά εγώ σχεδόν πάντα εισηγούμουν το να παραταθεί η διαμονή της εκεί. Πάντα για λόγους τέτοιους όμως, δηλαδή η επιλογή ήταν μετά να είναι στο δρόμο.

Στα παραπάνω αποσπάσματα οι συμμετέχοντες αναφέρονται σε ζητήματα δεοντολογίας και στις ανακύπτουσες συγκρούσεις που δημιουργούνται. Οι συγκρούσεις αυτές σχετίζονται άμεσα με τον κώδικα δεοντολογίας που θα έπρεπε κανονικά να διέπει το επάγγελμα των ψυχολόγων. Με άλλα λόγια, αρκετοί ψυχολόγοι υποστήριζαν πως στην ουσία εμποδίζονται από το να εφαρμόσουν τους δεοντολογικούς κανόνες του επαγγέλματος, και αναγκάζονται να κάνουν πράγματα που κανονικά δεν θα έπρεπε να κάνουν, όμως αποτελούν αρμοδιότητές τους και βασική εργασιακή συνθήκη:

Σ5. [...] Αλλά θεωρώ το γεγονός το πως είναι τα πράγματα αυτή τη στιγμή και πως έχουν υπάρξει στο μεταναστευτικό, δεν δίνει κανένα περιθώριο στο να μπορέσει κανείς όντως να είναι ψυχολόγος και να μην έρχεται σε σύγκρουση και με την δεοντολογία που υπάρχει στο να είσαι ψυχολόγος.

Χαρακτηριστικά Συγκρούσεων

Οι συγκρούσεις είναι πολυδιάστατες και πολλαπλές και περιλαμβάνουν ποικίλους συνδυασμούς που δημιουργούν ένα πεδίο εντάσεων όπου εμπλέκονται πολλοί φορείς και άτομα. Για παράδειγμα, σε ένα θέμα και/η υπόθεμά μπορούν να περιλαμβάνουν συγκρούσεις ανάμεσα στους α) ψυχολόγους και τους ωφελούμενους, β) ανάμεσα στους ψυχολόγους και τους συναδέλφους τους, γ) ανάμεσα στους ωφελούμενους μεταξύ τους, δ) ανάμεσα στους ψυχολόγους και τη διοίκηση της οργάνωσης, και πολλοί άλλοι συνδυασμοί. Για λόγους που αφορούν στη στόχευση και εστίαση της συγκεκριμένης ανάλυσης, σε κάθε θέμα και/ή υπόθεμά αναδείχθηκε μία κυρίως διαρρύθμιση σύγκρουσης: αυτή που εμφανίζεται να είναι η κύρια, σύμφωνα πάντα με τα λεγόμενα των συνεντευξιαζόμενων. Φυσικά μια πλήρης κατανόηση των θεμάτων που προκύπτουν και του ευρύτερου πλαισίου του ευρύτερου καθεστώτος σύγκρουσης δεν μπορεί παρά να περιλαμβάνει έστω και εν συντομία όλες τις επιμέρους διαστάσεις των συγκρούσεων μεταξύ προσώπων, φορέων και θεσμών.

Αναφορικά με τις σχέσεις μεταξύ των εργαζομένων μια συμμετέχουσα συζητή για τη διαιωνίζουσα διαμάχη μεταξύ των ψυχολόγων και των λοιπών συναδέλφων, όπως κοινωνικών λειτουργών, φροντιστών, διερμηνέων, στο χώρο εργασίας της, την οποία αποδίδει σε λάθη της οργάνωσης για την οποία εργάζεται:

Σ4 [...] Δηλαδή φαντάζομαι αν εκφράζονταν τα προβλήματα και η δυσαρέσκεια ανοιχτά, ίσως τόσα χρόνια κάπως να είχαμε καταφέρει να ξεπεράσουμε αυτή τη διαμάχη, αυτή τη σύγκρουση δύο ξεχωριστών ομάδων. Ωστόσο φταίει η οργάνωση σε αυτό, με την έννοια ότι δεν έχει ξεκαθαρίσει ποιος κάνει, τι. ... Δεν υπάρχει γραμμή. Βασικά όχι λάθος. Υπάρχει γραμμή, η γραμμή είναι ότι ο καθένας κάνει ότι καταλαβαίνει.

Οι εντάσεις και τα προβλήματα που προκύπτουν με τους υπόλοιπους συνεργάτες στο χώρο εργασίας, είναι αποτέλεσμα της απουσίας ενός σαφούς οριοθετημένου οργανογράμματος και καθηκοντολογίου για τον κάθε επαγγελματία, γεγονός που στη καθημερινή πρακτική δημιουργεί τριβές. Αυτός είναι και ένας παράγοντας που συμβάλλει

αρνητικά συγκεκριμένα στο επάγγελμα των ψυχολόγων. Την άποψη αυτή συμπληρώνει η απάντηση του συμμετέχοντα Σ8:

Σ8 [...] Μα αυτό που καταλαβαίνω είναι ότι έτσι όπως είναι τα πράγματα ποτέ κανείς δε θα είναι ευχαριστημένος από έναν ψυχολόγο σε μια δομή φιλοξενίας. Ούτε οι εργαζόμενοι, ούτε ο κόσμος, ούτε στα γραφεία. Δε ξέρω είναι σαν να περιμένουν ότι μπορείς να κάνεις τα πάντα και όταν δε τα κάνεις απογοητεύονται πολύ, κάποιες φορές θυμώνουν και θέλουν να είναι εμφανές αυτό.

Ο Σ4 σε σχέση με τις απαιτήσεις που έχουν οι ωφελούμενοι απέναντι στους ψυχολόγους αλλά και την διαστρεβλωμένη εικόνα του ρόλου τους, είπε:

Σ4. [...] Έχουν και τα παιδιά μια αίσθηση ότι επειδή είμαι ψυχολόγος πρέπει να τα καταλαβαίνω όλα και να βρίσκω επίσης λύσεις σε όλα. Κι αυτό πολλές φορές τα ματαιώνει. Δηλαδή υπάρχει λίγο μια αίσθηση ότι εγώ είμαι μάγος (χα...χα...χα) Κατάλαβες; Και φυσικά δεν είμαι μάγος κι αυτό αποδεικνύεται πάρα πολύ γρήγορα, ότι δεν είμαι μάγος. Οπότε εύκολα μετά περνάμε σε μία υποτίμηση του ρόλου.

Το διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο συνδέεται με διαφορετική κατανόηση της ψυχολογίας και προσδοκίες για θεραπεία (Jensen και συν., 2013; Wylie και συν., 2018). Οι υψηλές προσδοκίες των ασθενών από επαγγελματίες υγείας και διαφορετικές πολιτιστικές αξίες (Robertshaw και συν., 2017) δρουν καθοριστικά στη δημιουργία συναισθημάτων αγωνίας, υπερφόρτωσης και εξάντλησης ως αποτέλεσμα αυτής της εργασίας (Terraza-Nunez και συν., 2011).

Οι ψυχολόγοι φαίνεται να δυσκολεύονται να ανταποκριθούν στα καθήκοντα τους, υποστηρίζοντας πως δεν υπάρχει ένα σαφές πλαίσιο, το οποίο να αποσαφηνίζει τις αρμοδιότητές τους. Η μη γνώση των καθηκόντων και η ασάφεια των ρόλων, οδηγεί τους σε μια συνεχή διαμάχη για την κατοχύρωση του ρόλου τους. Ακόμη, υποστηρίζουν πως λόγω της ασάφειας αυτής, είναι αναγκασμένοι να οριοθετούν τις κινήσεις των συναδέλφων. Μιλώντας για τη σχέση συνεργασίας και ανάγκη οριοθέτησης των συναδέλφων ο Σ6 αναφέρει:

Σ6 [...] Κάποιες φορές με ζορίζει να σου πω την αλήθεια και με δυσκολεύει πάρα πολύ να οριοθετηθώ, ειδικά ως προς τους κοινωνικούς που είναι θεωρητικά η δικιά μου ομάδα, είμαστε στον ίδιο φορέα, είναι αρκετά δύσκολο. Και κάποιες άλλες φορές προσπαθώ να οριοθετηθώ καλύτερα και να πω ότι έχω κι αυτόν τον άνθρωπο που μπορώ να κάνω ένα, δύο, τρία πράγματα και να το συζητήσω και στις ομάδες που κάνουμε και να τους πω ξεκάθαρα τη γνώμη μου και ακόμα και να κλείσω μια περίπτωση που νιώθω ότι δεν μπορώ να τη βοηθήσω.

Τρόποι διαχείρισης συγκρούσεων

Φαίνεται πως ο τρόπος με τον οποίο ανταποκρίνονται και διαχειρίζονται τις διαφορετικές συγκρούσεις που προκύπτουν οι συμμετέχοντες ποικίλει. Αρχικά βλέπουμε πως κάποιοι αποπειράονται να επιλύσουν τη σύγκρουση που προκύπτει με τους συναδέλφους μέσω της συζήτησης, προσπαθώντας με αυτόν τρόπο να παρουσιάσουν τη δική τους οπτική-προβληματική και να οριοθετήσουν την δουλειά τους και το ρόλο τους:

Σ6 [...] ...και κάποιες άλλες φορές προσπαθώ τους πω ξεκάθαρα τη γνώμη μου και θα περιχαρακωθώ καλύτερα κάπως. Αλλά δεν είναι πάντα αυτονόητα αυτά, δηλαδή συνέχεια βρισκόμαστε να λέμε και να ξαναλέμε τα ίδια.

Εν συνεχεία, η απάντηση του συμμετέχοντα Σ6, μας οδηγεί στο συμπέρασμα πως οι επαναλαμβανόμενες συγκρούσεις που βιώνει, έχουν δημιουργήσει ένα ισχυρό αίσθημα ματαίωσης και παραίτησης:

Σ8 [...] ...και επειδή από το 2019 σε αυτό το πρόγραμμα κάπως έχω κι εγώ αφήσει και παραιτούμαι, δηλαδή ούτε δίνω πολύ σημασία, θα το αναφέρω χωρίς να νευριάσω, αυτό που παρατηρώ κι αν δεν το καταλάβουν θα μείνω σε αυτό, δηλαδή δεν θα προσπαθήσω ιδιαίτερα. Με πιάνει κι ένα αίσθημα παραίτησης, αλλά σίγουρα θέλει πολύ συζήτηση.

Οι συγκρούσεις σε οποιαδήποτε μορφή τους, μπορεί να δημιουργήσουν ένα άβολο περιβάλλον, μειώνοντας τις αντιλήψεις των ατόμων για ομαδική εργασία και την ικανοποίησή τους (Kabanoff, 1991; Jehn και συν., 1997), αυξάνοντας το άγχος τους (Jehn,

1997) και την τάση να αποχωρήσουν από την ομάδα (Jehn, 1995). Ως αποτέλεσμα των συνεχόμενων συγκρούσεων αλλά και του αισθήματος παραίτησης που βιώνουν οι συμμετέχοντες, στο ερώτημα αν μελλοντικά θα ήθελαν να συνεχίζουν να εργάζονται σε αυτό το κλάδο, εν συνόλω αποκρίθηκαν αρνητικά:

Σ5 [...] Σίγουρα όχι (γέλια). Το λέω πλέον πολύ ξεκάθαρα. Σίγουρα δεν θα ήθελα να δουλεύω στο μεταναστευτικό και κυρίως με πληθυσμό που βρίσκεται σε τόσο επισφαλείς συνθήκες. Δηλαδή σε Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης, με παιδιά στο δρόμο, σε camp, σε safe zone, σε κανένα από αυτά τα πλαίσια. Δηλαδή θεωρώ ότι ενδεχομένως το μόνο πλαίσιο στο οποίο τουλάχιστον θα μπορεί να γίνει λίγη παραπάνω δουλειά, είναι τα διαμερίσματα ημιαυτόνομης διαβίωσης ή πιο μόνιμες δομές φιλοξενίας. Που και πάλι έχει άλλου τύπου δυσκολίες, αλλά και πάλι θεωρώ ότι είναι το μόνο πλαίσιο στο οποίο θα μπορούσε με κάποιο τρόπο να είναι πιο κοντά σε κάτι πιο πραγματικό, που να έχει και περισσότερο νόημα και να μην είναι απλώς μια σπασμωδική κίνηση για να πούμε απλώς ότι υπάρχει κόσμος και εκεί και καλύπτονται κι αυτές οι ανάγκες, ενώ στην πραγματικότητα δεν καλύπτονται.

Και:

Σ6 [...] Όχι Αφροδίτη! Εγώ σιγά-σιγά τώρα αρχίζω και απομακρύνομαι, τελειώνει αυτή η φάση για μένα, δηλαδή δεν ξέρω ούτε αν θα ανανεώσω το συμβόλαιό μου μέχρι τον Ιούνιο. Δεν με ενδιαφέρει να δουλέψω στο προσφυγικό, δεν θέλω να δουλέψω άλλο στα καμπ [...] Το είδα το ζανάδα, το έκανα, το έχω φάει με το κουτάλι, νομίζω ότι για μένα έχει έρθει η ώρα για μια αλλαγή.

Ο Fisher (1980) προτείνει πως η απουσία συγκρούσεων σε έναν οργανισμό δεν προϋποθέτει θετικές διαπροσωπικές σχέσεις, αλλά αντίθετα, ίσως είναι ένδειξη έλλειψης κινήτρων και απουσίας διάθεσης δέσμευσης των μελών στην εκτέλεση δραστηριοτήτων για την επίτευξη των στόχων που έχουν τεθεί. Η οργανωτική αποτελεσματικότητα και η ικανοποίηση των εργαζομένων, έχει συνδεθεί με ένα μοντέλο συμπεριφορικών στυλ, που αφορά σε μια σειρά εποικοδομητικών ή καταστρεπτικών κανόνων συμπεριφοράς (Cooke & Rousseau, 1988; Cooke & Szumal, 1993; Cooke & Szumal, 2000; Simosi & Xenikou, 2006). Τα εποικοδομητικά στυλ συμπεριφοράς αναφέρονται σε υψηλά επίπεδα

οργανωτικής αποτελεσματικότητας και εργασιακής ικανοποίησης, ενώ τα καταστρεπτικά στυλ συμπεριφοράς σχετίζονται με χαμηλή οργανωτική αποτελεσματικότητα και ικανοποίηση των εργαζομένων. Τα καταστροφικά στυλ είναι ενσωματωμένα σε εργασιακά περιβάλλοντα που προωθούν τον σκληρό ανταγωνισμό, τον σεβασμό στην εξουσία, τον αρνητισμό και την καταστροφική κριτική, την εξάρτηση από τους ανωτέρους και την έλλειψη ενδυνάμωσης ή σαφούς οργανωτικού πλαισίου (Szumal, 2002). Ενδιαφέρον αποτέλεσε η απάντηση ενός συμμετέχοντα ο οποίος ανέφερε ένα παράδειγμα ανοιχτής σύγκρουσης ανάμεσα στο προσωπικό:

Σ3 [...] Μεταμεσονύχτια e-mail...κατηγορώ ο ένας τον άλλον... να υποστηρίξουμε κάποιους συναδέλφους που κάνουμε παρέα και άλλους να προσπαθήσουμε να τους διαβάλλουμε... εσύ κάνεις καλά τη δουλειά σου... εσύ δεν την κάνεις καλά τη δουλειά σου... Τέτοια πράγματα και υπήρχε και μια ενασχόληση πολύ με αυτό το κομμάτι στη δουλειά «και τα πράγματα είναι χάλια, και είναι το ένα και είναι το άλλο» και ήταν όντως χάλια.

Η συνεργασία των ψυχολόγων με τις υπόλοιπες ειδικότητες, στα πλαίσια εφαρμογής της εξειδικευμένης ψυχολογικής υποστήριξης των προσφύγων, πλαισιώνεται από ποικίλους παράγοντες, που δυσχεραίνουν τη μεταξύ τους συνεργασία. Ειδικότερα, περιγράφουν πως δεν υπάρχει ένα πλαίσιο αναφοράς, που να καθορίζει τις αρμοδιότητες των ψυχολόγων. Η ασάφεια των ρόλων και η έλλειψη ενός οργανωμένου πλαισίου αποτελεί έναν από τους πιο ισχυρούς παράγοντες για την ενίσχυση των συγκρούσεων σε μια εργασιακή μονάδα (Polat και συν., 2017; Uhl-Bienκαι συν., 2014). Η έλλειψη ενός καθηκοντολογίου που να οριοθετεί τα καθήκοντα και τις αρμοδιότητες του προσωπικού έχει ως αποτέλεσμα να δημιουργούνται διαφωνίες για τον καθορισμό των καθηκόντων και αρμοδιοτήτων από τους ίδιους τους εργαζόμενους:

Σ5 [...] Ήταν περισσότερο η εργασία μου –ειδικά στην αρχή- ανταπόκριση σε οτιδήποτε έκτακτο αλλά και χωρίς να υπάρχει και κάποιο πρωτόκολλο στο πως ανταποκρίνεσαι σε σχέση με αυτό. Άρα πήγαινα προφανώς και με τη βοήθεια της εκπαίδευσης σε σχέση με το πως ανταποκρινόμαστε σε έναν άνθρωπο που έχει βιαστεί και πως μπορούμε να υποστηρίξουμε εκείνη τη στιγμή, χωρίς όμως απαραίτητα και να είναι πάντα βοηθητικό αυτό, έτσι; Αλλά και χωρίς απαραίτητα να

υπάρχει και κάποιο πρωτόκολλο που θα μας βοηθήσει να κινηθούμε. Δηλαδή όταν για μισή ώρα μοιράζεις γάλατα και πάνες και την επόμενη μισή ώρα καλείσαι να βοηθήσεις ένα θύμα έμφυλης βίας, δεν έχεις πολύ το περιθώριο για να δεις πως θα το κάνεις, πρέπει να το βρεις εκείνη τη στιγμή και πρέπει πραγματικά να είναι βοηθητικό με κάποιο τρόπο για τον άλλον.

Αξίζει να σημειωθεί πως οι συνεντευξιαζόμενοι αποδίδουν αυτή την ασάφεια των αρμοδιοτήτων ως αποτέλεσμα έλλειψης ενός θεσμικού πλαισίου και των γενικότερων πολιτικών διαχείρισης του προσφυγικού ζητήματος. Ίσως μια από τις μεγαλύτερες προκλήσεις για τους ψυχολόγους που εργάζονται σε ΜΚΟ και διεθνείς οργανισμούς είναι η ικανότητα να διατηρείται μια επαγγελματική ταυτότητα σε ένα κυρίως γενικό εργασιακό περιβάλλον. Οι ΜΚΟ παρά το γεγονός ότι γίνονται όλο και πιο επαγγελματικά καταρτισμένες, πολλές, αν όχι οι περισσότερες, αξιοποιούν τις γνώσεις των ψυχολόγων σε πιο γενικού τύπου διαχειριστικές εργασίες (McLean, 2014) :

Σ6 [...] Θεωρώ ότι είναι ξεκάθαρα θέμα γενικότερων πολιτικών, δεν έχει να κάνει δηλαδή μόνο με ανικανότητα του χ φορέα, αλλά είναι και μια πολιτική επιλογή αυτό το πράγμα ώστε να μην δημιουργούνται μακροπρόθεσμες και βιώσιμες λύσεις, αλλά να είναι μικρά τσιρότα που προσπαθούμε να κλείσουμε που ανοίγουν όμως κάθε λεπτό και σε διαφορετικό σημείο. Δηλαδή έχουμε μια έκτακτη χρηματοδότηση για να κοιμήσουμε 500 άτομα, θα επιλέξουμε να πληρώσουμε ένα ξενοδοχείο με αρκετές χιλιάδες ευρώ, που θα μας φτάσει όμως μόνο για δυο μήνες. Αντί να δούμε αν με αυτά τα χρήματα μπορούμε να κάνουμε κάτι πιο μακροπρόθεσμο.

Οι συγκρούσεις εργασιών (task conflicts) είναι διαφωνίες μεταξύ μελών της ομάδας ή ατόμων σχετικά με το περιεχόμενο της εργασίας που εκτελείται, συμπεριλαμβανομένων διαφορών σε απόψεις, ιδέες και νοοτροπίες. Δημιουργούν ένα δυσλειτουργικό εργασιακό περιβάλλον και η παρουσία διαφωνιών έχει αρνητικές συνέπειες στη συνεργασία των εργαζομένων (Μπουραντάς, 2015). Παραδείγματα τέτοιων συγκρούσεων εντοπίζονται σχετικά με την κατανομή των πόρων, με τις διαδικασίες ή τις οδηγίες και την ερμηνεία των γεγονότων (Jehn, 1995, 1997).

Οι Reis & Bernath (2017) αναφέρουν πως για να εργαστείς στο τομέα της ανθρωπιστικής ανταπόκρισης χρειάζεται να « βγεις εκτός της ζώνης ασφαλείας σου, να καταπιαστείς με αντικείμενα εργασίας που είναι πολύ κατώτερα ή εκτός των αρμοδιοτήτων σου, να βρίσκεσαι σε μια συνεχή εγρήγορση» . Επίσης, τόνισαν πως σχετικά με τις προσδοκίες του εργαζομένου ψυχικής υγείας για τη δουλειά, θα πρέπει «να είναι έτοιμος να κάνει αυτό που του ζητείται κάθε φορά, με τον τρόπο που του ζητείται, προς όφελος του οργανισμού:

Σ5 [...] Κοίτα, περισσότερο μου βγαίνει λίγο και μια οργή γιατί ήμασταν πολλοί άνθρωποι που έχουμε δουλέψει σε αυτό το πράγμα και μου κάνει λίγο εντύπωση που δεν έχουμε μπει σε συλλογικές διαδικασίες, το να αναλύσουμε και να δούμε το πως είναι αυτή η κατάσταση και πως θα μπορούσε να μεταφραστεί ή να μετασηματιστεί σε σχέση με το ρόλο που έχουμε. Δηλαδή εφόσον έχουμε μάθει κάποια συγκεκριμένα πράγματα στη σχολή για το πως πρέπει να είναι αυτά τα πράγματα -κάποιοι μπορεί να έχουν κάνει κάποιο μεταπτυχιακό, να έχουν εκπαιδευτεί παραπάνω σε αυτό το κομμάτι- πως απλά έτσι δεχόμαστε τον τρόπο με τον οποίο μας ζητάνε να κάνουμε κάποια πράγματα, χωρίς πραγματικά να μπαίνει η κριτική σκέψη που πρέπει να έχουμε και οφείλουμε να έχουμε ως επαγγελματίες σ' αυτό. Δηλαδή μου έρχεται και πολύ «η έννοια της κοινοτοπίας του κακού» της Χάνα Άρεντ, ότι απλά μπαίνουμε και επιτελούμε αυτά που ζητούνται από μας από το γενικότερο μηχανισμό χωρίς όμως να σκεφτόμαστε τον αντίκτυπο που έχουν και ποιο είναι το ουσιαστικό δικό μας χρέος σε σχέση με όλο αυτό. Οπότε ναι, μου έρχεται πολύ η έννοια της κοινοτοπίας του κακού. Και ότι κι εμείς έχουμε έμπρακτο ρόλο σε όσο συμβαίνουν και στο παράλογο σύστημα που δημιουργεί τα συμπτώματα τα οποία βέβαια μετά εμείς καλούμαστε να «θεραπεύσουμε».

5.Συμπεράσματα

Η ανά χείρας έρευνα είχε ως πρωταρχικό της στόχο να διερευνήσει τον τρόπο με τον οποίο οι ψυχολόγοι που εργάζονται εντός του μεταναστευτικού πλαισίου που διαμορφώθηκε από

το 2015 και έπειτα, αντιλαμβάνονται τον ρόλο τους ως επαγγελματίες. Οι ημιδομημένες συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν παρήγαγαν έναν μεγάλο όγκο υλικού που επέτρεψε να δια φωτίσουμε, τρόπον τινά, τις κοινωνικές αναπαραστάσεις που διέπουν τον κλάδο των ψυχολόγων, το πώς οι ψυχολόγοι κατανοούν τις αλλαγές που συντελούνται στο αντικείμενο της εργασίας τους, καθώς και τις πολυδιάστατες συγκρούσεις που προκύπτουν.

Η ανάλυση των δεδομένων ανέδειξε πως η εργοδοσία αλλά και οι άλλοι εργασιακοί κλάδοι που δραστηριοποιούνται στο μεταναστευτικό πλαίσιο, αντιλαμβάνονται τον ρόλο των ψυχολόγων με πολύ διαφορετικούς όρους απ' ότι οι ίδιοι. Πιο συγκεκριμένα, ενώ οι τελευταίοι διατηρούν για τον εαυτό τους ως επαγγελματίες μία αναπαράσταση που τους συνδέει με την ψυχοθεραπεία, τόσο η εργοδοσία όσο και οι λοιποί εργαζόμενοι τείνουν να αντιλαμβάνονται τον ρόλο των ψυχολόγων με πολύ ευρύτερους και γενικότερους όρους, οι οποίοι καλύπτουν ένα πολύ μεγαλύτερο φάσμα δραστηριοτήτων που κυμαίνεται από την διεκπεραίωση γραφειοκρατικών θεμάτων και την διαχείριση κρίσεων μέχρι την γενικότερη ενημέρωση των μεταναστών για θέματα ασύλου, καταλήγοντας στο συμπέρασμα πως μετέχουν ενεργά στο σύστημα διαχείρισης του μεταναστευτικού πληθυσμού.

Ως αποτέλεσμα αυτών των διαφορετικών αντιλήψεων που υπάρχουν για τον ρόλο των ψυχολόγων, και τις συνεπακόλουθες εργασιακές απαιτήσεις, οι σχέσεις ανάμεσα στους ψυχολόγους και σε άλλους εργαζομένους, φορείς και την εργοδοσία, διέπεται από μεγάλη δυσαρέσκεια και χαρακτηρίζεται, αρκετά συχνά, από συγκρούσεις που αφορούν ακριβώς στο περιεχόμενο τους αντικειμένου εργασίας των ψυχολόγων, το τι δηλαδή είναι αρμοδιότητά τους και τι όχι.

Αυτά τα ζητήματα αναδεικνύονται συνεχώς στην παρούσα έρευνα και δείχνουν, ταυτόχρονα, προς την ανάγκη περαιτέρω διερεύνησης αρκετών πτυχών που αναδύονται. Πιο συγκεκριμένα, θα παρουσίαζε αρκετό ενδιαφέρον αν μία μελλοντική έρευνα επικεντρωνόταν ακριβώς στο πώς οι εργαζόμενοι άλλων ειδικοτήτων αντιλαμβάνονται τον ρόλο των ψυχολόγων και πώς νοηματοδοτούν τις συγκρούσεις που προκύπτουν. Η παρούσα μελέτη αποτελεί μια καλή αρχή ώστε να διερευνηθούν σε μεγαλύτερο βάθος και

έκταση οι πτυχές που αφορούν στον ρόλο των ψυχολόγων εντός των συνθηκών που διαμορφώθηκαν με τη λεγόμενη μεταναστευτική «κρίση».

Με πολύ διαφορετικούς όρους φαίνεται να αντιλαμβάνεται εξίσου και ο προσφυγικός πληθυσμός το ρόλο του ψυχολόγου. Σύμφωνα με τα όσα ανέφεραν οι συμμετέχοντες, η εικόνα των προσφύγων για το επάγγελμα του ψυχολόγου σχετίζεται με τα τοπικά συστήματα γνώσης και την αναπαράσταση που έχουν τα για την ψυχική υγεία. Πέραν αυτού όμως, τείνουν να αντιλαμβάνονται τον ρόλο των ψυχολόγων ως διαμεσολαβητικό, με αποτέλεσμα να χρησιμοποιούν σε πολλές περιπτώσεις τη γλώσσα και επιστήμη της ψυχολογίας προκειμένου να λάβουν μια ψυχολογική έκθεση ή ένα έγγραφο, για να διασφαλίσουν μια μετακίνηση, καλύτερη στέγαση, περισσότερες πιθανότητες χορήγησης ασύλου κ.λπ.

Θεωρητικό καμβά της εν λόγω έρευνας αποτέλεσε το μοντέλο της βιοπολιτικής διαχείρισης που φαίνεται να αναδεικνύεται μέσα από το λόγο των συμμετεχόντων και της καθημερινής τους πρακτικής. Αυτό σημαίνει πως δεν μπορούμε να δούμε την ανθρωπιστική παρέμβαση ξεχωριστά από τη σφαίρα της πολιτικής και της ανθρωπιστικής διακυβέρνησης, καθώς ο ανθρωπισμός μέσω της φροντίδας και της διάθεσης για προστασία των ζωνών των άλλων που βρίσκονται σε ανάγκη, παράγει σταδιακά νέες μορφές επιβολής της εξουσίας (Barnett, 2013). Συνοψίζοντας τις δράσεις της ψυχοκοινωνικής παρέμβασης και τη πραγματικότητα που βιώνουν οι ψυχολόγοι στη καθημερινή τους πρακτική, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε πως καταλήγει σε μια τεχνολογία συναισθηματικής ρύθμισης η οποία βασίζεται στη ρητορική του τραύματος και πως οι ΜΚΟ μέσα από τις διάφορες δράσεις τους εμπλέκονται σε μια πολιτική μετασχηματισμού (Burman, 2016).

Οι ψυχολόγοι καλούνται στην πραγματικότητα υπόρρητα ή όχι, να βοηθήσουν στη διαδικασία ελέγχου της ζωής, εκπαιδύοντας και πλάθοντας τελικά όσους εντάσσονται ή αποκλείονται επιλεκτικά από αυτή τη διαδικασία της ευθυγράμμισης των βιοπολιτικών υποκειμένων του στρατοπέδου με τη δυτική τροχιά. Με τη χρήση ενός μοντέλου που επιφανειακά είναι περισσότερο καταφατικό παρά αρνητικό και καταπιεστικό, με διάφορες ψυχοτεχνικές όπως για παράδειγμα η παροχή πρώτων ψυχολογικών βοθηείων.

Η παρούσα έρευνα διεξήχθη σε ένα διάστημα κατά το οποίο η μεταναστευτική πραγματικότητα στην Ελλάδα άλλαξε και αλλάζει συνεχώς, με τις πολιτικές διαχείρισης να αυστηροποιούνται, ως αποτέλεσμα να επηρεάζεται άμεσα η εργασιακή συνθήκη. Η πρόσφατη Κοινή Υπουργική Απόφαση 42799/2021 για παράδειγμα, που δημοσιεύθηκε στο ΦΕΚ 2425/Β/7-6-2021 και ορίζει την Τουρκία ως ασφαλή τρίτη χώρα επιδρά καθοριστικά τόσο στο μεταναστευτικό όσο και στο εργασιακό υποκείμενο. Παράλληλα τα προγράμματα χρηματοδότησης από την Ευρωπαϊκή Ένωση μειώθηκαν δραστικά το τελευταίο έτος με αποτέλεσμα αρκετοί εργαζόμενοι αλλά και κάποιοι που συμμετείχαν στην έρευνα να επηρεάζονται άμεσα, με μειώσεις μισθού, απωλήσεις, τερματισμούς συμβάσεων, αλλαγές τόπου εργασίας και προγραμμάτων εντός του φορέα εργασίας.

Είναι σημαντικό λοιπόν να αναφέρουμε σε αυτό το σημείο πως αναμένεται καθώς η συνθήκη μεταβάλλεται να προκύπτουν συνεχώς νέα δεδομένα, να φωτίζονται καινούριες πτυχές του ζητήματος και να ανακλύπτον νέες μορφές συγκρούσεων. Επομένως, το παρόν εγχείρημα δίνει αρκετά στοιχεία για τις επικρατέστερες απόψεις απέναντι στο ρόλο που διαδραματίζει η ψυχολογία στην ανθρωπιστική ανταπόκριση του προσφυγικού ζητήματος και δίνει έναυσμα για περαιτέρω ενασχόληση με το συγκεκριμένο θέμα. Ο χώρος των ΜΚΟ και της ψυχοκοινωνικής ανθρωπιστικής ανταπόκρισης στη σημερινή Ελλάδα μετατρέπεται σε ένα διακύβευμα με αβέβαιη κατάληξη και χώρο ιδιαίτερα ευεπίφορο σε ερμηνείες όσον αφορά στους πρωταγωνιστές, τις προθέσεις τους και τις δράσεις τους όπου ανακλύπτον συνεχώς καινούρια ζητήματα και συγκρούσεις.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Αγκάμπεν, Γ. (2015). *Homo Sacer. Κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή*. Αθήνα: Εξάρχεια.
- Ager, A. (1999). Psychology and Humanitarian Assistance. Στο *The Applied Psychologist*, (Επιμ) J. Hartley & A. Branthwaite, 2^η εκδ., 226–243. Μίλτον Κέινς : Oxford University Press.

Agger, I. (2002). Therapeutic approaches to the treatment of refugees: A historical perspective. Ανακτήθηκε 5 Φεβρουαρίου 2021 από ιστοσελίδα [p://www.oasis-rehab.dk/Sider/Bibliotek/Artikler/Inger%20Agger.pdf](http://www.oasis-rehab.dk/Sider/Bibliotek/Artikler/Inger%20Agger.pdf)

Ανδρουτσοπούλου, Α. (2014). Κριτήρια ποιότητας στη σύγχρονη ποιοτική έρευνα: Ένα παράδειγμα. Σειρά κειμένων εργασίας του «Λόγω Ψυχής». Αθήνα: Λόγω Ψυχής ΕΠΕ-Ινστιτούτο Εκπαίδευσης και Έρευνας στη Συστημική Ψυχοθεραπεία.

Argenti-Pillen, A. (2000). The discourse on trauma in non-Western cultural contexts: Contributions of an ethnographic method. Στο A. Y. Shalev, R. Yehuda, & A. C. McFarlane (Επιμ.) *International handbook of human response to trauma*. (σ. 87–102). Νέα Υόρκη: Kluwer Academic Publishers. https://doi.org/10.1007/978-1-4615-4177-6_6

APA. (2010). What do Psychologists Do at Disaster Sites? <http://www.apa.org/helpcenter/disaster-site.aspx>

Balfe, M. (2016). Why Did U.S. Healthcare Professionals Become Involved in Torture During the War on Terror?. *Journal of Bioethical Inquiry* 13(3), 449-460. <https://doi.org/10.1007/s11673-016-9729-x>

Banyard, P. (2007). Tyranny and the Tyrant. Zimbardo's "the Lucifer Effect" Reviewed, *The Psychologist*, 20(8), 494-495.

Barnett, M.N. (2013). Humanitarian governance. *Annual Review of Political Science*, 16, 379-398.

Baron, I. (2009). The Problem of Dual Loyalty. *Canadian Journal of Political Science*, 42(4), 1025-1044. <https://doi.org/10.1017/S0008423909990011>

Beauchamp, D.E. & Steinbock. B. (1999). (Επιμ.). *New Ethics for the Public Health*. Νέα Υόρκη: Oxford University Press.

Beigbeder, Y. (1999). The Role and Status of International Humanitarian Volunteers and Organizations: The Right and Duty to Humanitarian Assistance. Ντόρντρεχτ: Martinus Nijhoff Publishers. Bistoën, G., Vanheule, S., & Craps, S. (2014). Badiou's theory of the

event and the politics of trauma recovery. *Theory & Psychology*, 24(6), 830–851. <https://doi.org/10.1177/0959354314548616>

Bistoën, G. (2016). *Trauma, ethics and the political beyond PTSD: the dislocations of the real*. Λονδίνο: Palgrave Macmillan.

Bistoën, G., Vanheule, S., & Craps, S. (2014). Badiou's theory of the event and the politics of trauma recovery. *Theory & Psychology*, 24(6), 830–851. <https://doi.org/10.1177/0959354314548616>

Bloche, M.G. (1999). Clinical Loyalties and the Social Purposes of Medicine. *JAMA*, 281(3), 268–274. <https://doi.org/10.1001/jama.281.3.268>

Braun, V., & Clarke, V. (2012). Thematic analysis. Στο H. Cooper, P. M. και συν. (Επιμ.), *APA handbook of research methods in psychology, Research designs: Quantitative, qualitative, neuropsychological, and biological American Psychological Association*. 257–71. <https://doi.org/10.1037/13620-004>

Brewin, C. R., & Holmes, E. A. (2003). Psychological theories of posttraumatic stress disorder. *Clinical Psychology Review*, 23(3), 339–376. [https://doi.org/10.1016/S0272-7358\(03\)00033-3](https://doi.org/10.1016/S0272-7358(03)00033-3)

Burman, E. (1998). Interviewing. Στο Banister, P., Burman, E., Parker, I., Taylor, M. & Tindall, C. (Επιμ.), *Qualitative Methods in Psychology: A Research Guide*. Λονδίνο: Open University Press.

Burman, E. (2016). *Deconstructing Developmental Psychology*. Λονδίνο: Routledge.

Burr, V. (1998). *An Introduction to Social Constructionism*. Λονδίνο: Routledge.

Marshall, M. N. (1996). Sampling for qualitative research. *Family Practice*, 13(6), 522–525.

Cooke, R. A., & Rousseau, D. M. (1988). Behavioral Norms and Expectations: A Quantitative Approach To the Assessment of Organizational Culture. *Group & Organization Studies*, 13(3), 245–273. <https://doi.org/10.1177/105960118801300302>

Cooke, R. A., Szumal, J. L. (1993). Measuring normative beliefs and shared behavioral expectations in organizations: The reliability and validity of the organizational culture inventory. *Psychological Reports*, 72, 1299–1330.

<https://doi.org/10.2466/pr0.1993.72.3c.1299>

Cooke, R. A., Szumal, J. L. (2000). *Using the organizational culture inventory to understand the operating cultures of organizations*. Στο M. Neal- Ashkanasy, P. M Celeste Wilderom & F. Mark. Peterson (Επιμ), *Handbook of organizational culture and climate*, 147–162). Θάουζαντ Όακς: Sage.

Craps, S. (2013). *Postcolonial witnessing: Trauma out of bounds*. Λονδίνο: Palgrave Macmillan.

De Lauri, A. (Επιμ). (2014). *The politics of humanitarianism: Power, Ideology and Aid*. Λονδίνο-Νέα Υόρκη: I.B Tauris

De Vos, J. (2012). *Psychologisation in Times of Globalisation*. Λονδίνο: Routledge.

De Vos, J (2013). *Psychologization and the Subject of Late Modernity*. Λονδίνο: Palgrave Macmillan.

Duffield, M. (2004) “ Carry on Killing: Global Governance, Humanitarianism and Terror” (τομ. DIIS Working Paper 2004/23), Κοπεγχάγη: Danish Institute for International Studies.

Eisenbruch, M. (1991). From posttraumatic stress disorder to cultural bereavement: diagnosis of Southeast Asian refugees. *Social Science and Medicine*, 33, 673-680.
[https://doi.org/10.1016/0277-9536\(91\)90021-4](https://doi.org/10.1016/0277-9536(91)90021-4)

De Deckker, K. (2018). Understanding Trauma in the Refugee Context. *Journal of Psychologists and Counsellors in Schools*, 28(2), 248-259.
<https://doi.org/10.1017/jgc.2018.12>

DeVos, J. (2011). Depsychologizing Torture. *Critical Inquiry* 37(2), 286-314.
<https://doi.org/10.1086/657294>

Doise, W. (2009). *Η εξήγηση στην κοινωνική ψυχολογία*. Αθήνα: Πεδίο.

Illouz, E. (2017). *Emotions as Commodities: Capitalism, Consumption and Authenticity*. Νέα Υόρκη: Routledge.

Fassin, D., & Rechtman, R. (2009). *The empire of trauma: An inquiry into the condition of victimhood*. Νιου Τζέρσι: Princeton University Press.

Fernandez-Huertas Moraga, J. & Rapoport, H. (2015). Tradable Refugee-admission Quotas (TRAQs), the Syrian Crisis and the new European Agenda on Migration. *IZA Journal of European Labor Studies*, 4, 23. <https://doi.org/10.1186/s40174-015-0045-0045y>

Fielden, A.L., Sillence, E., & Little, L. (2011). Children's understandings' of obesity, a thematic analysis. *International Qualitative Study Health Well-Being*, 6(3), 1-14. <https://doi.org/10.3402/qhw.v6i3.7170>

Figgou, L. & Pavlopoulos, V. (2019). Research Methods in Social Psychology. Στο J. D. Wright (Επιμ.), *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences* (2η. Εκδ., 544 552. Οξφόρδη: Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.240282>

Finlay, L. (2011). *Phenomenology for Therapists: Researching the Lived World*. Οξφόρδη: Wiley Blackwell.

Fisher, K. (1980). A Theory of Cognitive Development: The Control and Construction of Hierarchies of Skills. *Psychological Review*, 84, 477-531 <https://doi.org/10.1037/0033-295X.87.6.477>

Golightley, M. (2004) *Social work and Mental Health Learning Matters*. Λονδίνο: Sage.

Guild, E., Costello, C., Garlick, M., Moreno-Lax, V., & Carrera, S. (2015). *Enhancing the Common European Asylum System and Alternatives to Dublin*. Στρασβούργο: European Parliament.

Han, B-C. (2014). *Psychopolitics: Neoliberalism and New Technologies of Power*. Νέα Υόρκη: Verso.

Heidi, B., Miller, A.B., Baldwin, H. και συν. (2011). New Directions in Refugee Youth Mental Health Services: Overcoming Barriers to Engagement. *Journal of Child & Adolescent Trauma*, 4, 69–85. <https://doi.org/10.1080/19361521.2011.545047>

Herman, J. (1992) *Trauma and Recovery*. Νέα Υόρκη: Basic Books.

Hilferty, F., Cortis, N., Eastman, C. and Katz, I. (2010). *Profiling non-government community services organisations Στο NSW: A summary report*. SPRC Report 08/10, prepared for Ageing, Disability and Home Care, Department of Human Services by the University of New South Wales.

Hudson, M. (2009). *Managing without profit: leadership, management, and governance of third sector organisations in Australia*. Σύντνεϊ: UNSW Press.

International Dual Loyalty Working Group, (2002). *Dual Loyalty & Human Rights in Health Professional Practice; Proposed Guidelines & Institutional Mechanisms* Physicians for Human Rights and School of Public Health and Primary Health Care. University of Cape Town, Health Sciences Faculty. Ανακτήθηκε από: <https://phr.org/wp-content/uploads/2003/03/dualloyalties-2002-report.pdf>

Ίσαρη, Φ. & Πουρκός, Μ. (2015). Οργάνωση, Ταξινόμηση, Ανάλυση και Αξιολόγηση Ποιοτικών Δεδομένων. Στο Φ. Ίσαρη & Μ. Πουρκός. *Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας*. Αθήνα: Κάλλιπος. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/5822>

Ιωσηφίδης, Θ. (2008). *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Κριτική.

Jehn, K. (1995). A Multimethod Examination of the Benefits and Detriments of Intragroup Conflict. *Administrative Science Quarterly*, 40(2), 256-282. <https://doi.org/10.2307/2393638>

Jehn, K. (1997). A Qualitative Analysis of Conflict Types and Dimensions in Organizational Groups. *Administrative Science Quarterly*, 42(3), 530-557. <https://doi.org/10.2307/2393737>

Jeffrey, S. (2015). Cultural Differences May Affect Psychiatric Diagnosis. Διαθέσιμο στο: <http://www.medscape.com/viewarticle/845329>

Jensen, N. K., Norredam, M., Priebe, S., and Krasnik, A. (2013). How do general practitioners experience providing care to refugees with mental health problems? A qualitative study from Denmark. *BMC Fam. Pract.* 14(17). <https://doi.org/1186/1471-2296-14-17>

Keane T. M., Kaloupek D. G., Webb J. A. (1996) Ethnocultural considerations in the assessment of PTSD. Στο Marsella A. J., Friedman M. J., Gerrity E. T., Scurfield R. M.

(Επιμ.), Ethnocultural aspects of posttraumatic stress disorder, 183–205. Ουάσινγκτον, DC: American Psychological Association.

Keikelame, M. J., & Swartz, L. (2015). ‘A thing full of stories’: Traditional healers’ explanations of epilepsy and perspectives on collaboration with biomedical health care in Cape Town. *Transcultural Psychiatry*, 52(5), 659–680. <https://doi.org/10.1177/1363461515571626>

Kemp, C. & Rasbridge, L.A. (2004). *Refugee and immigrant health: A handbook for health professionals*. Νέα Υόρκη: Cambridge Press.

Larkin, M. & Thompson, A. (2011). Interpretative Phenomenological Analysis in Mental Health and Psychotherapy Research. Στο *Qualitative Research Methods in Mental Health and Psychotherapy: A Guide for Students and Practitioners*. (Επιμ.), D. Harper & A. Thompson, 69-81. Οξφόρδη: Wiley-Blackwell.

Kleinman, A. (1988). *Rethinking psychiatry from cultural category to personal experience*. Νέα Υόρκη: Basic Books.

Lefkowitz, J. (2012). From humanitarian to humanistic work psychology: The morality of business. Στο *Humanitarian work psychology*, Carr S.C., MacLachlan, M. & Furnham, A. (Επιμ.), 103–128. Μπείσινγκστόουκ: Palgrave Macmillan.

Marks, D. F. & Yardley, L. (2004). Content and thematic analysis. Στο Marks, D. F., & Yardley, L. (Επ.), *Research methods for clinical and health psychology* (pp. 56-68). Λονδίνο: Sage. <https://www.doi.org/10.4135/9781849209793>

Mathews, R., Stokes, D. L., Crea, K. N., & Grenyer, B. F. S. (2010). The Australian Psychology Workforce 1: A National Profile of Psychologists in Practice. *Australian Psychologist*, 45, 154-167. <https://doi.org/10.1080/00050067.2010.482108>

Mavelli, L. (2017). Governing the resilience of neoliberalism through biopolitics. *European Journal of International Relations*, 23(3), 489–512. <https://doi.org/10.1177/1354066116676321>

McCabe, O. L., Everly, G. S., Jr, Brown, L. M., Wendelboe, A. M., Abd Hamid, N. H., Tallchief, V. L., & Links, J. M. (2014). Psychological first aid: a consensus-derived, empirically supported, competency-based training model. *American journal of public health, 104*(4), 621–628. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2013.301219>

McCall, M. & Salama, P. (1999). Selection, training, and support of relief workers: an occupational health issue. *British Medical Journal, 318*, 113–116. <https://doi.org/10.1136/bmj.318.7176.113>

McLean, L. (2014). Psychologists in non-government organisations: Opportunities and challenges. *InPsych (Australian Psychological Society)*, 36 (1). <https://www.psychology.org.au/inpsych/2014/february/mclean>

Μπιλανάκης, Ν. (2006). *Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και Υπηρεσίες Ψυχικής Υγείας: Η απάντηση της κοινωνίας των πολιτών στο κράτος και την αγορά*. Αθήνα: Αρχιπέλαγος.

Μπιλανάκης, Ν. (2011). *Ακούσια Νοσηλεία Ψυχικά Ασθενών: Ιατρικά & νομικά ζητήματα στην εφαρμογή του ν.2071/92*. Αθήνα: ΒΗΤΑ.

Μπουραντάς, Δ. (2015). *Μάνατζμεντ*. Αθήνα: Μπένος

Merro-Jaffe, I. (2011). Is that what I said? Interview Transcript Approval by participants: An Aspect of Ethics in Qualitative Research. *International Journal of Qualitative Methods, 10*(3), 231-239. <https://doi.org/10.1177/160940691101000304>

Mezzadra S, & Neilson B. (2013). *Border as Method, or, the Multiplication of Labor*. Ντέρχαμ: Duke University Press.

Mollica R. F., Lopes Cardozo B., Osofsky H. J., Raphael B., Ager A. K., Salama P. (2004). Scientific Overview of the role of mental health in complex humanitarian emergencies. *The Lancet, 364*, 2058-2067. Διαθέσιμο στο <https://disasterphilanthropy.org/wp-content/uploads/2019/05/PIIS0140673604175193.pdf>

Mollica, R. F., Cui, X., McInnes, K., & Massagli, M. P. (2002). Science-based policy for psychosocial interventions in refugee camps: A Cambodian example. *Journal of Nervous*

and Mental Disease, 190(3), 158–166. <https://doi.org/10.1097/00005053-200203000-00004>

Moscovici, S. (1982). The coming era of representations. Στο Codol, J.P. & Leyens, J.P. (Επιμ.), *Cognitive approaches to social behavior*. Χάγη: Martinus Nijhoff Publishers.

Moscovici, S. & Vignaux, G. (1994). Le Concept de Themata. Στο Guimelli, C. (Επιμ.), *Structures et Transformations des Représentations Sociales*, 25-72. Παρίσι: Delachaux et Niestlé.

Nickerson, A., Bryant, R. A., Silove, D., & Steel, Z. (2011). A critical review of psychological treatments of posttraumatic stress disorder in refugees. *Clinical psychology review*, 31(3), 399–417. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2010.10.004>

O' Connell, C. & Kowal, S. (1995): 'Basic Principles of Transcription'. Στο: Smith, A. J. και συν.,93-105.

Olson, B., Soldz S., & Davis. M. (2008). The ethics of interrogation and the American Psychological Association: A critique of policy and process. *Philosophy, Ethics and Humanities in Medicine* 3(1),3. <https://doi.org/10.1186/1747-5341-3-3>

Parker, I. (1998). Qualitative research. Στο Banister, P., Burman, E., Parker, I., Taylor, M., and Tindall, C. (Επιμ.), *Qualitative Methods in Psychology: A Research Guide*. Λονδίνο: Open University Press.

Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods*. Καλιφόρνια:Sage Publications.

Pernice, R., & Brook, J. (1996). Refugees' and immigrants' mental health: association of demographic and post-immigration factors. *The Journal of social psychology*, 136(4), 511–519. <https://doi.org/10.1080/00224545.1996.9714033>

Peteet, J. (2005). *Landscape of Hope and Despair: Palestinian Refugee Camps*. Φιλαδέλφεια: University of Pennsylvania Press.

Polat I, S., Şen, H.T., Ünalđı, N.M, Sakarya, S.A., & Yıldırım, T.Ö. (2017). The management Strategies used for Conflicts Resolution: A study on the Chief Physician and

the Directors of Health Care Services. *International Journal of Medical Research & Health Sciences*, 6(8), 105-110.

Polman, L. (2010) *The Crisis Caravan: What's Wrong with Humanitarian Aid?* Νέα Υόρκη: Henry Holt and Co.

Pont, J., Stöver, H., & Wolff, H. (2012). Dual loyalty in prison health care. *American journal of public health*, 102(3), 475–480. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2011.300374>

Potter, J. & Wetherell, M. (1995). 'Discourse analysis', Στο A.J, Smith, και συν. (Επ.) *Rethinking Methods in Psychology*, 80–92. Λονδίνο: Sage.

Potter, J. & Wetherell, M. (1997): *Discourse and Social Psychology: Beyond Attitudes and Behaviour*. Λονδίνο: Sage.

Prozorov, S. (2020). Foucault and the birth of psychopolitics: Towards a genealogy of crisis governance. *Security Dialogue*. <https://doi.org/10.1177/0967010620968345>

Reis, C. & Bernath, T. (2017). *Becoming an international humanitarian aid worker*. Οξφόρδη: Butterworth-Heinemann.

Robson, C. (2007). *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου*. Αθήνα: Gutenberg.

Robert R. Smith & David A. Sabatino (1990). Roles and Functions of Psychologists in American Correctional Institutions, *Journal of Offender Rehabilitation*, 16:1-2, 163-174. https://doi.org/10.1300/J076v16n01_10

Robertshaw, L., Dhese, S., and Jones, L. L. (2017). Challenges and facilitators for health professionals providing primary healthcare for refugees and asylum seekers in high-income countries: a systematic review and thematic synthesis of qualitative research. *BMJ Open* 7:e015981. <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2017-015981>

Rodwin, M.A. (1993). *Medicine Money and Morals – Physicians' Conflicts of Interest*. Νέα Υόρκη: Oxford University Press

Romero, C., O'Connell, D. C., & Kowal, S. (2002). Notation systems for transcription: an empirical investigation. *Journal of psycholinguistic research*, 31(6), 619–631. <https://doi.org/10.1023/a:1021217105211>

Rose, N. (1990). *Governing the Soul: The Shaping of the Private Self*. Νέα Υόρκη-Λονδίνο: Routledge.

Routes, C.J. (1997). *Travel and Translation in the Late Twentieth Century*. Κέμπριτζ: Mass Harvard University Press.

Σημίτη, Μ. (2002). Κεντρικές και περιφερειακές μη κυβερνητικές οργανώσεις: η συγκρότηση ενός κοινωνικού δικτύου στη διεθνή κοινότητα, Στο *Η διπλωματία της Κοινωνίας των Πολιτών*. (Επιμ.), Σ. Χουλιάρα. Αθήνα: Παπαζήση.

Σπυροπούλου, Γ. & Χριστόπουλος, Δ., (2016). *Προσφυγικό. «Θα τα καταφέρουμε»*; Αθήνα: Παπαζήσης.

Schmalz, D. (2020). *Refugees, democracy and the law: political rights at the margins of the state*. Νέα Υόρκη: Routledge.

Shultz, J. M., & Forbes, D. (2013). Psychological First Aid: Rapid proliferation and the search for evidence. *Disaster health*, 2(1), 3–12. <https://doi.org/10.4161/dish.26006>

Smillie, I. & Helmich, H.(Επιμ).(1999). *Non-governmental organizations and governments: stakeholders for development*. Παρίσι: OECD.

Smith, J.A. & Osborn, M. (2008) Interpretative phenomenological analysis. Στο J.A. Smith (Επιμ.) *Qualitative Psychology: A practical guide to research methods*,53-80. Λονδίνο: Sage.

Smith, J. A., & Osborn, M. (2015). Interpretative phenomenological analysis as a useful methodology for research on the lived experience of pain. *British journal of pain*, 9(1), 41–42. <https://doi.org/10.1177/2049463714541642>

Soldz, S. (2008). Healers or Interrogators: Psychology and the United States Torture Regime, *Psychoanalytic Dialogues*, 18:5, 592-613, <https://doi.org/10.1080/10481880802297624>

Staerklé, C. (2011). Back to new roots: Societal psychology and social representations. Στο J.P. Valentim, (Επιμ.), *Societal approaches in social psychology*, 81-106. Βέρνη: Peter Lang.

Starks, H., & Brown Trinidad, S. (2007). Choose Your Method: A Comparison of Phenomenology, Discourse Analysis, and Grounded Theory. *Qualitative Health Research*, 17(10), 1372–1380. <https://doi.org/10.1177/1049732307307031>

Summerfield D. (2001). The invention of post-traumatic stress disorder and the social usefulness of a psychiatric category. *BMJ (Clinical research επιμ.)*, 322(7278), 95–98. <https://doi.org/10.1136/bmj.322.7278.95>

Tedeschi, R., & Calhoun, L. (2004). Posttraumatic Growth: Conceptual Foundations and Empirical Evidence. *Psychological Inquiry*, 15(1), 1-18. Ανακτήθηκε από: <http://www.jstor.org/stable/20447194>

Terraza-Nunez, R., Vazquez, M. L., Vargas, I., and Lizana, T. (2011). Health professional perceptions regarding healthcare provision to immigrants in Catalonia. *Intern. J. Public Health* 56, 549–557. <https://doi.org/10.1007/s00038-010-0223-7>

Uhl-Bien, M., Riggio, R., Lowe, K., & Carsten, M.K. (2014). Followership theory: A review and research agenda. *Sociology Leadership Quarterly*, 25, 83-104. <https://doi.org/10.1016/J.LEAQUA.2013.11.007>

Valenta, M., NyamwathiLønning, M., Jacobsen, J., Župarić-Iljić, D. (2019). European Asylum Policies and the Stranded Asylum Seekers in Southeastern Europe, *Journal of Refugee Studies*, 32, 162–171. <https://doi.org/10.1093/jrs/fey063>

Wessells, M. G. (2009). Do no harm: Toward contextually appropriate psychosocial support in international emergencies. *American Psychologist*, 64(8), 842–854. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2011.300374>

Walker, P., Hein, K., Russ, C., Bertleff, G., & Caspersz, D. (2010). A blueprint for professionalizing humanitarian assistance. *Health affairs*, 29(12), 2223–2230. <https://doi.org/10.1377/hlthaff.2010.1023>

Waniak-Michalak, H. (2014). NGOs as providers of the social welfare services in cooperation with local authorities in the times of financial crisis. *Business and Economic Horizons*, 10,2,107-119. <http://dx.doi.org/10.15208/beh.2014.10>

Weine, S. (2001). From war zone to contact zone: Culture and refugee mental health services. *Journal of the American Medical Association*, 285,9, 1214. <https://doi.org/10.1001/jama.285.9.1214-JMS0307-4-1>

Weine, S. M., και συν. (2000). Profiling the trauma related symptoms of Bosnian refugees who have not sought mental health services. *The Journal of nervous and mental disease*, 188(7), 416–421. <https://doi.org/10.1097/00005053-200007000-00004>

Wiertz, T. (2020). Biopolitics of migration: An assemblage approach. *Environment and Planning C: Politics and Space*. <https://doi.org/10.1177/2399654420941854>

Wylie, L., Van Meyel, R., Harder, H., Sukhera, J., Luc, C., Ganjavi, H., et al. (2018). Assessing trauma in a transcultural context: challenges in mental health care with immigrants and refugees. *Public Health Rev.* 39(22). <https://doi.org/10.1186/s40985-018-0102-y>

Willig, C. (2008). *Introducing Qualitative Research in Psychology: adventures in theory and methods*. Νέα Υόρκη: Open University Press.

Xenikou, A., & Simosi, M. (2006). Organizational culture and transformational leadership as predictors of business unit performance. *Journal of Managerial Psychology*, 21(6), 566–579. <https://doi.org/10.1108/02683940610684409>

Zetter, R. (2019). Theorizing the refugee humanitarian-development nexus: a political-economy analysis. *Journal of Refugee Studies*. <https://doi.org/10.1093/jrs/fez070>

Zeveleva, O. (2017). Biopolitics, borders, and refugee camps: exercising sovereign power over nonmembers of the state, *Nationalities Papers*, 45(1), 41-60. <https://doi.org/10.1080/00905992.2016.1238885>

Παράρτημα Α

Πλάνο Ημι-δομημένης Συνέντευξης

1. Θα ήθελες να μου πεις λίγα λόγια για το αντικείμενο της δουλειάς σου;
(Πόσο καιρό απασχολείσαι στο μεταναστευτικό; Πως ξεκίνησες να ασχολείσαι με αυτό;)
2. Ποια είναι η καθημερινότητά σου στη δουλειά;
3. Ποιες είναι οι βασικές αρμοδιότητές σου σε αυτή τη δουλειά;
4. Φανταζόσουν έτσι τη δουλειά σου όταν ξεκίνησες να εργάζεσαι;
5. Πως θα περιέγραφες γενικά το ρόλο του ψυχολόγου;
6. Πως πιστεύεις ότι αντιλαμβάνονται οι ωφελούμενοι τον ρόλο του ψυχολόγου μέσα σε ένα τέτοιο πλαίσιο;
7. Πως θα περιέγραφες τις σχέσεις σου με τους ωφελούμενους;
8. Πως πιστεύεις ότι αντιλαμβάνονται οι συνάδελφοι σου τον ρόλο του ψυχολόγου μέσα σε ένα τέτοιο πλαίσιο;
9. Πως θα περιέγραφες τις σχέσεις σου με τους συναδέλφους;
10. Πως θα σχολίαζες τον αντίκτυπο της εργασίας σου.
11. Πως θα έλεγες ότι σε έχει επηρεάσει η επαφή σου με το αντικείμενο στη ζωή σου γενικότερα;
12. Μελλοντικά, θα ήθελες να συνεχίσεις να εργάζεσαι σε αυτό τον τομέα; Και γιατί;
13. Τέλος θα ήθελα να σου ζητήσω να μου περιγράψεις ένα περιστατικό που έχει συμβεί το διάστημα αυτό που εργάζεσαι στο μεταναστευτικό και πιστεύεις ότι σε έχει επηρεάσει ως επαγγελματία.

Παράρτημα Β

Πρόσκληση Συμμετοχής σε Έρευνα- Έντυπο Συναίνεσης

Έντυπο Συγκατάθεσης Κατόπιν Ενημέρωσης

Καλείστε να συμμετέχετε σε μια έρευνα που διεξάγεται από την Αφροδίτη Καψάλη, φοιτήτρια του Παντείου Πανεπιστημίου, στο τμήμα Ψυχολογίας και πιο συγκεκριμένα στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού προγράμματος με τίτλο «Κοινωνική Ψυχολογία των Συγκρούσεων». Πρέπει να είστε 18 χρονών (ή μεγαλύτεροι) για να συμμετέχετε στην έρευνα. Η συμμετοχή σας είναι εθελοντική. Μπορείτε να αφιερώσετε όσο χρόνο χρειάζεστε για να διαβάσετε **το Έντυπο Συγκατάθεσης Κατόπιν Ενημέρωσης**. Μπορείτε επίσης να αποφασίσετε να το συζητήσετε με την οικογένεια ή τους φίλους σας. Αντίγραφο αυτού του εντύπου θα σας δοθεί.

ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Σας ζητάμε να συμμετέχετε στην παρούσα έρευνα γιατί ο σκοπός της είναι η μελέτη ζητημάτων που αφορούν στο ρόλο της ψυχολογίας ως παρεμβαίνουσας επιστήμης και πρακτικής στο πεδίο του μεταναστευτικού στην Ελλάδα.

Οι απαντήσεις στις ερωτήσεις της συνέντευξης αποτελούν συγκατάθεση συμμετοχής στην παρούσα έρευνα.

ΕΝΔΕΧΟΜΕΝΟΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ

Δεν υπάρχουν προβλέψιμοι κίνδυνοι που προκύπτουν από τη συμμετοχή σας στην παρούσα έρευνα. Εάν αισθανθείτε δυσφορία κατά την απάντησή σας σε συγκεκριμένες ερωτήσεις, παρακαλούμε μη διστάσετε να ζητήσετε να παραλειφθούν.

ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ

Δεν θα έχετε κάποιο άμεσο και σημαντικό οικονομικό όφελος από τη συμμετοχή σας στην παρούσα έρευνα.

ΕΝΔΕΧΟΜΕΝΗ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΣΥΜΦΕΡΟΝΤΩΝ

Κατά τη δήλωση των ερευνητών της έρευνας δεν υπάρχει σύγκρουση συμφερόντων.

ΕΜΠΙΣΤΕΥΤΙΚΟΤΗΤΑ

Οποιοσδήποτε πληροφορίες αποκτηθούν σχετικά με την παρούσα έρευνα και οι οποίες θα μπορούσαν να σας ταυτοποιήσουν προσωπικά, θα παραμείνουν απόρρητες και θα αποκαλυφθούν μόνο με την άδειά σας ή όπως προβλέπεται από τον νόμο. Οι πληροφορίες εκείνες που σας ταυτοποιούν προσωπικά, θα διατηρηθούν ξεχωριστά από τα υπόλοιπα δεδομένα που σας αφορούν.

Τα δεδομένα θα φυλάσσονται με ευθύνη του ερευνητή.

Σε περίπτωση ηχογράφησης, θα ζητηθεί η συγκατάθεσή σας. Ο ερευνητής θα μεταγράψει τις ηχογραφήσεις και μπορεί να σας προμηθεύσει με ένα αντίγραφο του απομαγνητοφωνημένου κειμένου κατόπιν αιτήσεώς σας. Έχετε το δικαίωμα να ελέγξετε και να επεξεργαστείτε την απομαγνητοφώνηση. Προτάσεις οι οποίες έχετε ζητήσει από τον ερευνητή να παραληφθούν δεν θα χρησιμοποιηθούν και θα σβηστούν από όλα τα αντίστοιχα αρχεία.

Σε περίπτωση που τα αποτελέσματα της έρευνας δημοσιευτούν ή παρουσιαστούν σε συνέδρια δεν θα συμπεριληφθούν πληροφορίες που θα αποκαλύπτουν την ταυτότητά σας. Σε περίπτωση που φωτογραφίες σας, βίντεο ή ακουστικές ηχογραφήσεις χρησιμοποιηθούν για εκπαιδευτικούς σκοπούς, η ταυτότητά σας θα προστατεύεται ή θα συγκαλύπτεται.

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΚΑΙ ΑΠΟΧΩΡΗΣΗ

Μπορείτε να επιλέξετε να συμμετέχετε ή όχι στην παρούσα έρευνα. Αν συμμετέχετε εθελοντικά σε αυτή την έρευνα, μπορείτε να αποχωρήσετε οποιαδήποτε στιγμή χωρίς καμία συνέπεια. Μπορείτε επίσης να αρνηθείτε να απαντήσετε σε οποιοσδήποτε ερωτήσεις δεν επιθυμείτε και να παραμείνετε στην έρευνα. Ο ερευνητής μπορεί να σας ζητήσει να αποσυρθείτε από την έρευνα, αν ανακλύσει περιστάσεις που το απαιτούν.

ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ

Μπορείτε να αποσύρετε τη συγκατάθεσή σας οποιαδήποτε στιγμή και να διακόψετε τη συμμετοχή σας χωρίς να υποστείτε καμία κύρωση.

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΕΡΕΥΝΗΤΩΝ

Αν έχετε οποιοσδήποτε ερωτήσεις ή ανησυχίες σε σχέση με την έρευνα, μη διστάσετε να επικοινωνήσετε με τον ερευνητή .

Ακολουθούν τα πλήρη στοιχεία επικοινωνίας του ερευνητή.

Αφροδίτη Καψάλη

6944748423

afroditi.kps@outlook.com.gr

Διάβασα τα παραπάνω και αποδέχομαι τη συμμετοχή μου στην έρευνα.

Όνοματεπώνυμο

Υπογραφή

Ημερομηνία

Παράρτημα Γ

Επιστολή Ολοκλήρωσης Συμμετοχής

Αγαπητέ συμμετέχοντα,

Ευχαριστούμε πολύ για τη συμμετοχή σας στην έρευνα “Ο βιοπολιτικός ρόλος της ψυχολογίας στο μεταναστευτικό ζήτημα: απαιτήσεις, συγκρούσεις, ψυχοπολιτική”, που διεξάγεται στα πλαίσια του μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών “Κοινωνική Ψυχολογία των Συγκρούσεων” του Πάντειου Πανεπιστημίου, τη περίοδο 2019-2021.

Με το παρόν σας βεβαιώνουμε πως τα προσωπικά σας στοιχεία, δεν θα κοινοποιηθούν σε τρίτους και η ταύτιση με το πρόσωπο σας δεν θα είναι εφικτή, καθώς χρησιμοποιούνται κωδικοί αναφοράς. Πρόσβαση στη συσχέτιση των κωδικών με τα προσωπικά στοιχεία των συμμετεχόντων έχει αποκλειστικά η ερευνήτρια, Αφροδίτη Καψάλη, ενώ στην παράθεση των αποσπασμάτων δεν γίνονται αναφορές σε ονόματα οργανώσεων, τόπων και χώρων εργασίας.

Ο προσωπικός κωδικός συμμετέχοντα είναι ____. Η κατοχή του εν λόγω κωδικού σας δίνει το δικαίωμα να ζητήσετε την απόσυρση της συνέντευξής σας από την ανάλυση των δεδομένων. Επιπλέον, επισυνάπτεται απομαγνητοφωνημένο αρχείο με τις απαντήσεις σας. Έχετε το δικαίωμα να τροποποιήσετε τις απαντήσεις σας ή και να διαγράψετε μέρος αυτών. Αν για οποιοδήποτε λόγο επιθυμείτε να διαγραφούν τα δεδομένα σας, μπορείτε επικοινωνήσετε το σχετικό αίτημα στην ερευνήτρια μέσω ηλεκτρονικής αλληλογραφίας, χωρίς να χρειαστεί να δώσετε οποιαδήποτε εξήγηση.

Για οποιαδήποτε πληροφορία/διευκρίνιση παραμένουμε στη διάθεση σας.

Με εκτίμηση,
Αφροδίτη Καψάλη
6944748423

afroditi.kps@outlook.com.gr

Παράρτημα Δ

Θεματικός πίνακας ανάλυσης δεδομένων

Θέμα	Υποθέμα
Ο ψυχολόγος ως ειδικός ψυχικής υγείας	Συμβουλευτική Υποστήριξη Ψυχολογικές Πρώτες Βοήθειες Ιατροκοιμημένος ρόλος
Ο ψυχολόγος ως διαδικαστικός/διαχειριστικός ρόλος	Διεκπεραίωση γραφειοκρατικών ζητημάτων Διαχείριση κρίσεων/ εντάσεων Ψυχοεκπαίδευση
Ο ψυχολόγος ως φορέας εξουσίας	Αστυνομική λειτουργία/ ανακριτικές διαδικασίες Επιτήρηση σε ξενώνες Πιστοποίηση ευαλωτότητας / εισηγήσεις

